UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BLÍZKÉHO VÝCHODU A AFRIKY

JUDr. ROBERT KOPECKÝ

ÚPRAVA OSOBNÍHO STATUSU V PRÁVNÍCH ŘÁDECH VYBRANÝCH ARABSKÝCH STÁTŮ

Studijní program: Historické vědy
Studijní obor: Dějiny a kultury zemí Asie a Afriky

Školitel: Prof. PhDr. Luboš Kropáček, CSc.

PRAHA 2006

„Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracoval samostatně, s využitím uvedených pramenů a literatury.

Praha, duben 2006

Chtěl bych poděkovat svým rodičům za podporu a trpělivost, kterou se mnou stále mají při uskutečňování mých snů.

Mé poděkování patří také prof. PhDr. Luboši Kropáčkovi, CSc. za umožnění napsat práci na dané téma.

OBSAH

I.	Úvod	3
II.	Pojetí osobního statusu v arabských státech	6
III.	Soudobá rodinněprávní legislativa	9
IV.	Kolizní normy v oblasti osobního statusu	20
V.	Pojetí manželství	25
VI.	Zasnoubení	27
VII.	Smlouva o uzavření manželství	31
VIII.	Překážky uzavření manželské smlouvy	56
IX.	Formality a účinky uzavření manželské smlouvy	70
X.	Smíšená manželství	88
XI.	Zánik manželského soužití	90
XII.	Závěr	148
XIII.	English Summary	150
XIV.	Použitá literatura	151

I. ÚVOD

Oblast kolem Středozemního moře byla v každé historické epoše geopolitickým prostorem, v němž docházelo ke střetům, vzájemnému prolínání a absorpci podnětů civilizací na různém stupni společenského vývoje.

Tato koexistence na relativně omezeném prostoru byla v určitých údobích mírumilovná, vhodná pro předávání poznatků lidského vědění, a v jiných epochách naopak značně destruktivní, kdy řečiště poznání na čas vyschla a došlo k určité stagnaci v procesu vzájemného intelektuálního obohacování.

V dobách dávno minulých byly rozepře podněcovány jedinci, lačnícími po moci, ovládnutí co největšího území. Zášť tedy pramenila nejčastěji z důvodů ryze dobyvatelských.

Avšak se vznikem islámu, posledního z monoteistických světových náboženských komplexů, se objevily nové stimuly, vycházející z náboženské ideologie. Jak historické zkušenosti praví, směšování politických ambicí s vírou tenduje zpravidla k rigiditě a konzervaci *statu quo.*

Objevení nové cesty do Indie a řada dalších jiných mezníků vedla k tomu, že Evropa ztratila důvod a tím i zájem o hlubší kontakty s Blízkým východem.

Orient se také uzavřel sám do sebe. Začala etapa jakési zahleděnosti do úspěchů předešlých generací, která, mimo jiné i vlivem centralizované správy impéria, zavedené osmanskými sultány, podpisem tzv. kapitulací s řadou evropských panovníků a pomyslným uzavřením bran svobodného úsudku ve vědeckém bádání *(iğtihád)* vedla k ustrnutí na místě a zmaření obrovského tvůrčího potenciálu, který v arabském světě vždycky existoval.

Sporadické návštěvy cestovatelů obou stran nemohly bohužel čelit vzniklému informačnímu vakuu a spíše nahrávaly předsudkům, prýštícím z neznalosti reality, omezenosti pohledu a již předem pociťovaného

negativismu ve smýšlení o tom druhém, značně se lišícím. Tyto skutečnosti byly snad vyvolány pod vlivem obav z pronikání tureckých vojsk do srdce Evropy.

Kolonizace arabského světa během devatenáctého století vedla ke zboření řady mýtů, tradovaných po generace. Poukázala však i na propastný rozdíl mezi industrializovanou Evropou, praktikující kapitalistické výrobní vztahy, a Orientem, zabředlým v hlubokém středověku, postaveném na neperspektivním příživnickém východním výrobním systému.

Zavádění koloniální správy s sebou přineslo samozřejmě i zavádění právní úpravy, vycházející jak z kontinentálního systému práva, tak i ze systému *common law*. Řada oblastí, upravujících mezilidské vztahy, byla takto vlastně právně „europeizována".

Nicméně oblast tzv. osobního statusu (*al-ahwál aš-šachsíja*), tedy otázky rodinného, dědického a částečně též obchodního práva, zůstala až na malé úpravy téměř identická, tak, jak byla ve středověku kodifikována v kompendiích hadíthů. Mezilidské vztahy v této oblasti systému šarí'atského práva byly a jsou dodnes silně spjaty s náboženskou vírou a hluboce zakořeněny v srdcích lidí.

Střet euroatlantického sekularizovaného voluntarismu s čistým religiosním pietismem, prosyceným smýšlením islámského světa, vedl dříve a vede i v současnosti k řadě kolizí, majících svůj původ v nerespektování odlišných přístupů k řešení určitých otázek v obou právních systémech, založených na diametrálně odlišných základech. Dále je potřeba vzít v potaz sekulární charakter euroatlantického právního systému a silné sepětí s náboženstvím u jeho islámského partnera.

Vztahy mezi Českou republikou a arabskými zeměmi (tj. státy s převažujícím arabským jazykem a historickým vědomím) jsou velmi intenzivní. A proto je třeba věnovat pochopení „ducha" islámského práva, ať již tradičního, či soudobých legislativních počinů, z něj vycházejících, odpovídající pozornost, kterou zasluhuje.

Vzájemné interakce se odehrávají jak v rovině státní, diplomatické, tak především v rovině interpersonální. Nejmarkantněji se vzájemný střet

projevuje ve vztazích českých dívek s arabskými studenty a podnikateli, kteří zde nalézají lásku, ústící velmi často v uzavření manželského svazku. Tato skutečnost vyvolává hned několik úskalí ještě před svým dovršením, např. nutnost důsledného ověření neexistence manželských závazků na straně snoubence v jeho vlasti.

Pro potenciální manželku je v jejím vlastním zájmu velmi praktické a užitečné vědět, jak je manželský vztah chápán islámskou jurisprudencí, co lze dohodnout v manželské smlouvě, na co má žena nárok po dobu manželství a po jeho zániku a za jakých podmínek. Poněvadž, v případě, že se rozhodne žít v domovině manžela, lze takto předejít následnému, místy velmi tvrdému rozčarování z reality, která, viděna z Evropy a navíc „růžovými brýlemi lásky", nevypadá až tak hrozivě a případná rizika nejsou tudíž pociťována dostatečně intenzivně.

Vždy je však nutno mít na paměti, že šarí'atské předpisy se vztahují pouze na muslimy, nikoli na jinověrce. Jak budou tyto předpisy uplatněny na konkrétní manželský svazek muslima a Evropanky, ale závisí na rodinném prostředí manžela, zda je ortodoxní, či umírněné...

V předkládané disertační práci hodlám podrobněji pojednat o úpravě vzniku a zániku manželského svazku, jak jej upravuje platná legislativa. Každý dílčí problém dané tématiky bude nejprve uveden krátkým exkurzem do úpravy v klasickém šarí'atském právu a poté následován výkladem platné právní úpravy ve státech, jež upravují manželské vztahy pomocí moderních zákonů.

II. POJETÍ OSOBNÍHO STATUSU V ARABSKÝCH STÁTECH

Termín osobní status (al-ahwál aš-šachsíja) se objevuje teprve v moderní právnické arabštině, klasické šarí^{c}atské právo jej neznalo. Klasičtí právníci rozdělovali šarí^{c}u na dvě základní části[1]:

1) teologie
2) lidské činy, které se dělily na
    a) náboženské rituály
    b) právní úkony mezi osobami (smlouvy, manželství ...)
    c) právní úkony týkající se majetku (prodej, nájem ...)

Šáfi^{c}ovská škola trochu modifikovala rozdělení lidských činů, vyděluje totiž manželství a právní vztahy s ním související do zvláštní kategorie:[2]

a) náboženské rituály
b) manželství a právní vztahy s ním související
c) ostatní právní úkony mezi osobami
d) právní úkony týkající se majetku
e) penologie

Termínu „osobní status" poprvé užil egyptský ministr spravedlnosti Muhammad Qadrí Paša v názvu své knihy *Šarí^{c}atská ustanovení ve věci osobního statusu* z roku 1893[3].

V názvu zákona byl poprvé použit v Iráku: *Pravidla soudního řízení ve věcech osobního statusu* ze dne 28.10.1917, která nahradila *Zákon o šarí^{c}atských soudech* z počátku 20.století. Také irácká monarchistická ústava, tzv. *Základní zákon, z roku 1923* operuje s termínem osobního statusu[4].

---

[1] Abú Zahra M., *Al-ahwál aš-šachsíja*, al-Qáhira 1950, str. 15
Chiláf A., *Ahkám al-ahwál aš-šachsíja fi-š-šarí^{c}a al-islámíja*, al-Kuvajt 1990, str. 21

[2] Ajjúb H., *Fiqh al-usra al-muslima*, al-Qáhira 2002, str. 26
Coulson N. J., *History of Islamic Law*, Edinburgh 1964, str. 54

[3] al-^{c}Ašmáwí M. S., *Aš-šarí^{c}a al-islámíja wa-l-qánún al-misrí*, al-Qáhira 1996, str. 50
Bernard-Maugiron N., Dupret B., *Egypt and Its Laws*, The Hague-London-Boston 2002, str. 82
Forte D. F., *Studies in Islamic Law. Classical and Contemporary Application*, Lanham 1999, str. 105

[4] Anderson J. N. D., A Draft Code of Personal Law for ^{c}Iráq, in: *BSOAS*, vol. XV, 1953, str. 44

První definici pojmu „osobní status" nalezneme v nálezu egyptského Kasačního soudu z 21.6.1934 (odvolání č. 40 J, rok 3)[5]: *„Osobní status je souborem tělesných či rodinných popisů osoby, které tuto osobu odlišují od ostatních a dávají právní účinky podle zákona jejímu sociálnímu životu. (...) Zahrnuje zejména otázku pohlaví, rodinného stavu, legitimity narození, právní způsobilosti, způsobilosti k právům a povinnostem, způsobilosti k právním úkonům. (...) A v otázkách týkajících se majetku, waqfů, darů a posledních vůlí jsou právními úkony nereciprocními, založenými na náboženské dobrosrdečnosti a proto se řadí k osobnímu statusu také."*

Výše zmíněná irácká Pravidla soudního řízení ve věcech osobního statusu z roku 1917 podávají výčet otázek spadajících pod „osobní status osoby":[6]

1) waqf, podmínky jeho zřízení a jeho správy
2) status osoby, tj. zda živá, mrtvá či nezvěstná
3) právní způsobilost
4) zasnoubení, vznik manželství, zákonné stupně, registrace
5) práva a povinnosti manželů, obvěnění a zaopatření za trvání manželství
6) zánik manželství
7) rodičovství a příbuzenské vztahy
8) výchova dětí, pěstounství
9) zaopatření a péče o příbuzné
10) poručnictví, věci posmrtné, dědění

Tuniský prezidentský dekret ze 26.11.1376 AH, tj. ze 26.6.1957 AD, definuje oblast osobního statusu následovně:[7] *„Osobní status zahrnuje otázky statusu osob a jejich způsobilosti k právům, vzniku manželství, rozdělení majetku mezi manžely, rozvodu, zapuzení manželky a soudní odluky,*

---

an-Na'im A. A., *Islamic Family in a Changing World: A Global Resource Book*, London-New York 2002, str.150

[5] Arabi O., *Studies in Modern Islamic Law and Jurisprudence*, The Hague-London-New York 2001, str.76
Botiveau B., *Shari'a islamique et droit positif dans le Moyen-Orient contemporain. Egypte et Syrie*, Aix-Marseille 1989, str. 102

[6] Anderson J. N. D., A Draft Code of Personal Law for 'Iráq, in: *BSOAS*, vol. XV, 1953, str. 45
'Alajján Š. M. I., *At-tašrí' al-islámí wa-l-qánún al-wad'í*, ar-Rijád 1996, str. 50
Matlúb A. M., *Al-madchál fi-t-ta'rífbi-l-fiqh al-islámí wa tárichihi wa usasihi wa chasá'isihi wa masádirihi*, al-Qáhira 1997, str. 91

[7] Botiveau B., *Politiques legislatives. Egypte, Tunisie, Algerie, Maroc*, Le Caire 1994, str. 40
Lohlker R., *Scharí'a und Moderne*, Stuttgart 1996, str. 18

rodičovství, uznání či popření otcovství, vzájemných vztahů v rodině a širším příbuzenstvu, vyživovací povinnosti v rodině a v širším příbuzenstvu, adopce, poručnictví, opatrovnictví, dosažení dospělosti, darů, dědění, poslední vůle a jiných právních úkonů nabývajících účinnosti po smrti zůstavitele, pohřešované osoby a prohlášení za mrtvého (čl.2)"

III. SOUDOBÁ RODINNĚPRÁVNÍ LEGISLATIVA

Ve řadě arabských států není oblast osobního statusu dosud v celé šíři uzákoněna, šarí'a obsažená v tradičních právních kompendiích se dodnes formálně aplikuje ve většině zemí Arabského/Perského zálivu, Saúdské Arábii, Jemenu, Libyi, Mauretánii a Súdánu[8].

Egypt:

Jak již bylo výše zmíněno, Muhammad Qadrí Paša, autor řady pojednání o soukroměprávních aktech a otázkách waqfů a ministr spravedlnosti, sestavil v roce 1893 *Šarí'atská ustanovení ve věci osobního statusu*, sbírku čítající 646 článků o uzavření manželství a zániku manželství, obvěnění, dědění a posledních vůlích. Vycházel z hanafitského směru a jeho práce dlouho platily za kvalitní učební pomůcky pro budoucí právníky a pramennou základnu pro šarí'atské soudy[9].

Na přelomu let 1916 – 1917 komise šarí'atských učenců zveřejnila návrh zákona o manželství a rozvodu, který však vyvolal silnou nevoli a byl společenskou elitou odmítnut.

Dalším počinem modernizace egyptského rodinněprávního zákonodárství se staly *královské dekrety č. 26/1920 a č. 25/1929*, obsahující řešení otázek zaopatření rodiny, běhu lhůty *'idda* u ženy, rozvodu a odděleného soužití z důvodu insolvence na straně manžela, nezvěstnosti manžela a násilí na ženě z pohledu nejen hanafitské školy.

Prezidentský dekret č. 44/1979 zavedl nová pravidla pro uzavírání manželské smlouvy, rozvod, polygynii, zaopatření rodiny, péči o děti a poručnictví nad nimi. Došlo k posílení práv ženy v rozvodovém řízení a v oblasti zaopatření rodiny.

---

[8] Nasir J.J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 60
Scholz P., Scharia in Tradition und Moderne – Eine Einführung in das islamische Recht, in: *JURA*, Jhg. 23, H. 8, 2001, str. 530
Sfeir G.N., *Modernization of the Law in Arab States*, Boston 1995, str. 78

[9] Dwyer D. H., *Law and Islam in the Middle East*, New York 1990, str. 81

Ústavní soud dne 4. května 1985 dekret z roku 1979 označil za nezákonný, protože předešlý prezident as-Sádát neměl právo vydat takový zákon. Téhož dne Národní shromáždění přijalo *zákon č. 100/1985*, nabývající účinnosti dne 3. července 1985, minimálně se lišící od *dekretu č. 44/1979*.

V roce 1992 byl přijat *zákon č. 33/1992*, novelizující královský *dekret č. 25/1929*.

V roce 1996 byl schválen *zákon č. 12/1996* o právech dítěte, přibližující egyptskou legislativu v dané oblasti mezinárodním standardům.

Radikální změnu do práv ženy v oblasti zániku manželského soužití vnesl *zákon č. 1/2000*, liberalizující podmínky podání žádosti o rozvod ze strany manželky[10].

Libanon:

Situace v libanonském rodinněprávním zákonodárství je v arabském kontextu naprosto ojedinělá, jednotlivé denominace mají autonomii v oblasti úpravy osobního statusu[11]. Libanonská ústava k tomu říká: *„Svoboda vyznání je nedělitelná. Stát v poctě všemohoucímu Bohu respektuje veškerá vyznání, doktríny a tím zaručuje svobodné provádění náboženských obřadů pod ochranou státu, pokud neodporují veřejnému pořádku. Stát zaručuje ochranu všem občanům bez ohledu na jejich vyznání, respektujíc jejich právo osobního statusu a jejich duchovní zájmy. (čl. 9)"*

Libanonské právo rozlišuje tři hlavní náboženství a jejich odnože. Islámské denominace zahrnují sunnity, šíʿitské džaʿfarovce, šíʿitské alewity, ismáʿility a drúzy.

Pouze drúzové mají otázky osobního statusu kodifikovány, a to *zákonem z roku 1948*, který byl novelizován roku 1959.

Na sunnity a šíʿitské džaʿfarovce se vztahuje *dekret č. 241/1942 ze dne 4. 11.1942*, upravující zřízení a průběh jednání šaríʿatských soudů; *čl. 111* stanoví určení použitelného práva: *„Sunnitský soudce vydává svá rozhodnutí*

[10] al-ʿAšmáwí M.S., *Aš-šaríʿa al-islámija wa-l-qánún al-misrí*, al-Qáhira 1996, str. 90
Bernard-Maugiron N., Dupret B., *Egypt and Its Laws*, The Hague-London-Boston 2002, str. 126-143
Forstner M., Änderungen im ägyptischen Eherecht, in: *StAZ*, Jhg. 39, Nr. 5, 1986, str. 31
Mahdžúb A. M., *An-nizám al-qánúní li-l-usra fi-t-tašríʿ al-islámí*, al-Qáhira 1995, str. 60
al-Muhámí A. A. S., *Az-zawádž fi-l-mudžtamaʿ al-misrí al-hadíth*, al-Qáhira 1985, str. 74

[11] Kamali M. H., *Principles of Islamic Jurisprudence*, Cambridge 1991, str. 105
Kronke H., Reinhart G., Witteborg N., *Islamisches und arabisches Recht als Problem der Rechtsanwendung*, Frankfurt am Main 2001, str. 94

podle nejvýznamnější autority hanafitské školy, vyjma případů upravených v Zákoně o rodině. Dža'farovský soudce vydává svá rozhodnutí v souladu s dža'farovskou doktrínou a odpovídajícími ustanoveními Zákona o rodině."

Zákon o rodině, zmíněný v citaci, byl vydán osmanským sultánem Muhammadem Rašádem dne 8. muharramu 1336 AH, tj. 25.října 1917, avšak nikdy nenabyl účinnosti, pouze jeho *čl. 111* přežil do roku 1942 ve výše jmenovaném *dekretu č. 241/1942*. Tento dekret byl nahrazen *Zákonem o osobním statusu* ze dne 16. července 1962 a text *čl. 111* byl převzat do *čl. 242* [12].

Sýrie:

Řada ustanovení týkajících se úpravy osobního statusu byla vyhlášena *v prezidentském dekretu č. 59/1953* ze dne 17.9.1953. Tento dekret v sobě kompiloval pět zdrojů[13]:

1) zvykové právo v oblasti rodinných vztahů na syrském území
2) egyptské právo upravené pro místní poměry
3) pojednání Muhammada Qadrího Paši *Šarí'atská ustanovení ve věcech osobního statusu* z roku 1893
4) eklekticky převzatá ustanovení z jiných než hanafitských doktrín
5) návrh *Zákona o osobním statusu* tehdejšího Nejvyššího damašského soudce

Prezidentský dekret č. 59/1953 se dotýkal zejména uzavírání manželství, zániku manželství, otázek rodičovství, péče o děti, právní způsobilosti, posledních vůlí a dědění. Byl nahrazen *zákonem č. 34/1975* ze dne 31.12.1975. Tento zákon je platný dodnes a pokrývá právní problematiku, obsaženou v dekretu z roku 1953 a dále upravuje i otázky polygynie, obvěnění, mléčného příbuzenství, péče o děti, zaopatření příbuzných a poručnictví. Vztahuje se na všechny Syřany kromě drúzů, křesťanů a židovské menšiny

[12] Arabi O., *Studies in Modern Islamic Law and Jurisprudence*, The Hague-London-New York 2001, str.86
Coulson N. J., *History of Islamic Law*, Edinburgh 1964, str. 110
Layish A., *Marriage, Divorce and Succession in the Druze Family*, Leiden 1982, str. 78
Mallat C., Connors J., *Islamic Family Law*, London-Dordrecht-Boston 1990, str. 106
an-Najjar M. H., *Islam Jafari Rules of Personal Status*, Tehran 1974, str. 45
Tabátabá'í H. M., *An Introduction to Shí'í Law*, London 1984, str. 250

[13] Anderson J. N. D., The Syrian Law of Personal Status, in: *BSOAS*, vol. XVII, 1955, str. 36
Sfeir G. N., *Modernization of the Law in Arab States*, Boston 1995, str. 105

(čl. 307), kteří se řídí v otázkách zásnub, uzavření manželství a jeho účinků, poslušnosti manželky, obvěnění, zaopatření manželky a dětí, neplatnosti a rozpadu manželského soužití a péče o děti vlastními předpisy náboženského rázu *(čl. 308)*[14]

Irák:

V Iráku zůstala klasická šarí'a v platnosti coby základní zdroj úpravy osobního statusu a ostatních civilněprávních vztahů vlastně až do konce první světové války, respektive rozpadu osmanského panství na Blízkém východě. Vyhlášením *Mecelle* v letech 1869-1876 byla sice úprava soukromoprávních záležitostí postupně uzákoněna, avšak osobní status byl i nadále plně v autonomii jednotlivých náboženských komunit; mezi muslimy byla nejvíce rozšířena hanafitská škola[15].

Rozsah úpravy osobního statusu v iráckém kontextu byl poprvé definován v *Prozatímním zákoně o šarí'atském procesním právu* z roku 1336 AH, tj. 1917 AD, který stanoví, že úprava osobního statusu je ve výlučné pravomoci šarí'atských soudů, rozhodujících dle tradičního práva.

V roce 1917 byla zveřejněna také *Deklarace britské okupační armády*, novelizována roku 1921, podle níž osobní status ší'itů (= dža'farovců) podléhal pravomoci civilních soudů, rozhodujících dle učení Dža'fara as-Sádiqa a osobní status sunnitů podléhal pravomoci šarí'atských soudů, aplikujících hanafitský ritus.

V roce 1923 byl osobní status dža'farovců přesunut pod nově zřízené dža'farovské šarí'atské soudy.

Dne 30.12.1959 byl vyhlášen *zákon č. 188/1959 o osobním statusu*. Tento zákon platí pro všechny Iráčany vyjma náboženských skupin, na něž se vztahuje úprava *zákona č. 32/1947 o náboženských soudech pro křesťany a židy*.

---

[14] Botiveau B., *Shari'a islamique et droit positif dans le Moyen-Orient contemporain. Egypte et Syrie*, Aix-Marseille 1989, str. 120
Layish A., *Marriage, Divorce and Succession in the Druze Family*, Leiden 1982, str. 90
an-Na'im A. A., *Islamic Family in a Changing World: A Global Resource Book* , London-New York 2002, str. 135

[15] Charles R., *Le droit musulman*, Paris 1956, str. 50
Clavel E., *Droit musulman du statut personnel et des successions*, Paris 1895, str. 84
Scholz P., Scharia in Tradition und Moderne-Eine Einführung in das islamische Recht, in: *JURA*, Jhg. 23, Heft 8, 2001, str. 528

V návrhu zákona č. 188/1959 je možno se dočíst následující: *„Šarí'atská ustanovení o osobním statusu nebyla dosud shromážděna v jednom zákoně, sestaveném jednak na základě názoru právníků té které doby, že dané právní normy nejlépe charakterizují dané historické období a jednak na základě výběru z judikatury vycházející z právní nauky platné v daném historickém období a zahrnující odlišné názory na řešení jednotlivých sporných záležitostí náboženskými soudy v různých částech islámského impéria".*

Článek 1 odstavec 2 a 3 výše zmíněného zákona stanoví právo použitelné v případě, že nějaká otázka není tímto zákonem upravena:

(2) Vyskytne-li se situace, na níž nedopadá žádné ustanovení tohoto zákona, je nutno aplikovat ustanovení klasického šarí'atského práva, které nejlépe souzní s duchem tohoto zákona.

(3) Soudy se budou ve svém rozhodování řídit pravidly soudnictví a právní nauky platnými v Iráku a ostatních islámských státech, jejichž právní řády jsou podobné irácképu zákonodárství.

Zákon č. 188/1959 byl novelizován *zákonem č. 11/1963 a zákonem č. 21/1978*[16].

Jordánsko:

Dne 5.září 1976 byl vyhlášen tzv. *Prozatímní zákon č. 61/1976,* který, dle dikce ve svém *čl. 186 odst. 1*, nahradil dosavadní *zákon č. 92/1951 o rodinných právech.* Přízvisko „prozatímní" značí, že byl vydán dle *čl. 31 jordánské ústavy* bez schválení jordánským parlamentem - Národním shromážděním.

Jeho ustanovení dopadají hlavně na otázky zásnub, uzavření manželství, náležitostí manželské smlouvy, obvěnění, zániku manželského soužití zapuzením manželky či žádostí o rozvod rozhodnutím soudu, lhůty *'idda*, určení otcovství, mléčného příbuzenství, péče o děti, zaopatření rodiny, prohlášení za mrtvého a poslední vůle. Právní vztahy neupravené tímto

[16] 'Alajján Š. M. I., *At-tašrí' al-islámí wa-l-qánún al-wad'í*, ar-Rijád 1996. str. 58
Arabi O., *Studies in Modern Islamic Law and Jurisprudence*, The Hague-London-New York 2001, str.106
Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 143
Sfeir G. N., *Modernization of the Law in Arab States*, Boston 1995, str. 115

zákonem, tj. především podrobnosti intestátní posloupnosti, se i nadále řídí klasickým šarí'atským právem hanafitského směru *(čl. 183)*[17].

Maroko:

V srpnu roku 1957 byla zřízena královská komise pro sestavení zákoníku vycházejícího z islámské tradice. Její členové se jednomyslně rozhodli sestavit *„Zákoník osobního statusu a dědictví"*. Formálně se jedná o soustavu knih, vydávaných postupně ve formě královských dekretů:

Kniha I. (čl. 1- 43).....úprava uzavření manželství

Kniha II. (čl. 44 – 82) ..... úprava zániku manželství

vydány *královským dekretem č. 1/57/343* ze dne 22.10.1957, s účinností od 1.1.1958

Kniha III. (čl. 83 – 132) ..... úprava určení otcovství, rodičovství, péče o děti, mléčného příbuzenství, zaopatření manželky a širší rodiny

vydána *královským dekretem č. 1/57/379*, s účinností od 1.1.1958

Kniha IV. (čl. 133 – 172) ..... úprava právní způsobilosti a zastupování

vydána *královským dekretem č. 1/58/019*, ze dne 25.1.1958

Kniha V. (čl. 173 – 216) ..... úprava poslední vůle

vydána *královským dekretem č. 1/58/073*, ze dne 20.2.1958

Kniha VI. (čl. 217 – 297) ..... úprava intestátní posloupnosti

vydána *královským dekretem č. 1/58/112*, ze dne 3.4.1958.

Právní vztahy neupravené tímto zákoníkem se i nadále řídí klasickým šarí'atským právem málikovské školy[18].

---

[17] Hamúda M. M.,'Isáf M. M., *Fiqh al-ahwál aš-šachsíja*, 'Ammán 2000, str. 86
an-Na'im A. A., *Islamic Family Law in a Changing World: A Global Resource Book*, London-New-York 2002, str. 104
Pauli H. – G., *Islamisches Familien-und Erbrecht und ordre public*, München 1994, str. 76
Welchman L., The Development of Islamic Family Law in the Legal System of Jordan, in: *ICLQ*, vol. 37. 1988, str. 868 - 886

[18] Arabi O., *Studies in Modern Islamic Law and Jurisprudence*, The Hague-London-New York 2001, str. 118
Botiveau B., *Politiques legislatives. Egypte, Tunisie, Algerie, Maroc*, Le Caire 1994, str. 85
Mayer A. E., Reform of Personal Status Laws in North Africa: A Problem of Islamic or Mediterranean Laws?, in: *MEJ*, vol. 49, No. 3, 1995 str. 439 – 443

Ustanovení týkající se poručnictví v rámci manželství, rozvodu, polygynie a péče o děti byla novelizována *královským dekretem č. 1/93/347* ze dne 10.9.1993[19].

Tunisko:

Právní úprava osobního statusu je obsažena v *Zákoně o osobním statusu*, vyhlášeném dne 6.1.1376 AH, tj. dne 13.8.1956 AD.

Tento zákon byl již několikrát novelizován:

1) *zákon č. 40/1957* ze dne 2.3.1377 AH, tj. dne 27.9.1957 AD zrušil právní autonomii úpravy osobního statusu u tuniských židů a nemuslimských náboženských skupin → od roku 1957 tedy platí v Tunisku jednotná legislativa pro všechny občany bez ohledu na náboženské vyznání
2) *zákon č. 41/1962* zjednodušil proceduru zániku manželství
3) *zákon č. 1/1964* modernizoval postup při uzavírání manželství
4) *zákon č. 17/1964* se dotknul problematiky darů
5) *zákon č. 49/1966* nově upravil počítání lhůty *'idda*, poskytování zaopatření manželem a péči o děti
6) *zákon č. 7/1981* podstatně zasáhl do úpravy zániku manželství, počítání lhůty 'idda, poskytování zaopatření manželem, určení otcovství, péči o děti, dosažení zletilosti, prohlášení za mrtvého a dědické řízení
7) *zákon č. 74/1993* ze dne 12.7.1993 se dotýká úpravy uzavření a zániku manželství, zaopatření manželky a širší rodiny, péče o děti

Další důležitou právní normou bezesporu je *prezidentský* dekret ze dne 20.12.1376 AH, tj. 18.7.1957 AD *o správě majetku.*

Pravidla stanovení veřejného poručníka a úpravu adopce lze nalézt v *zákoně č. 27/1958*, ze dne 12.8.1377 AH, tj. 4.3. 1958 AD, jenž byl změněn *zákonem č. 69/1959*[20].

---

[19] Forstner M., Veränderungen im marokkanischen Ehe- und Familienrecht, in: *StAZ*, Jhg. 47, Nr. 7, 1994, str. 214 - 219

[20] Botiveau B., *Politiques legislatives. Egypte, Tunisie, Algerie, Maroc*, Le Caire 1994, str. 50 - 54
Forstner M., Neuerliche Änderungen im tunesischen Personenstandsgesetz, in: *StAZ*, Jhg. 35, Nr. 1, 1982, str. 17 - 19
Mayer A. E., Reform of Personal Status Laws in North Africa: A Problem of Islamic or Mediterranean Laws?, in: *MEJ*, vol. 49, No. 3, 1995 str. 434 – 438

Alžírsko:

Dne 9.6.1984 byl vyhlášen *zákon č. 84/1984 o rodině*, který se dotýká úpravy uzavření a zániku manželství, zaopatření rodiny, poručnictví, otázek dědického práva, darů a *waqfů*. Jeho ustanovení dopadají na všechny Alžířany a ty usídlené cizince, kteří podléhají jeho ustanovením na základě kolizních norem *(čl. 221)*[21].

Kuvajt :

Až do roku 1984 se soudy řídily v otázkách osobního statusu klasickým šarí'atským právem málikovského směru. Dne 7.7.1984 vyhlásil emír slavnostně *Zákon č. 51/1984 o osobním statusu*, který se dělí na tři části:

1) manželské soužití (čl. 1 – 212)
2) poslední vůle (čl. 213 – 287)
3) intestátní posloupnost (čl. 288 – 336)

Právní vztahy neupravené tímto zákoníkem se i nadále řídí klasickým šarí'atským právem málikovského *madhhabu (čl. 343)*.

Ustanovení čl. 343 se však vztahuje pouze na muslimy podléhající málikovské škole i před zlomovým rokem 1984 a na nemuslimské obyvatelstvo. Příslušníci jiných náboženských škol se samozřejmě řídí právem své školy *(čl. 346)*[22].

---

an-Na'im A. A., *Islamic Family Law in a Changing World: A Global Resource Book*, London-New-York 2002, str. 112

[21] Botiveau B., *Politiques legislatives. Egypte, Tunisie, Algerie, Maroc*, Le Caire 1994, str. 65
Dennerlein B., *Islamisches Recht und sozialer Wandel in Algerien*, Berlin 1998, str. 45 – 64
Esposito J. L., *Women in Muslim Family Law*, Syracuse-New York 2001, str. 50 - 71
Forstner M., Das neue algerische Ehe- und Kindschaftsrecht: Gesetz und soziale Wirklichkeit (Teil 1), in: *StAZ*, Jhg. 40, Nr. 7/8, 1987, str. 197 - 221
Forstner M., Das neue algerische Ehe- und Kindschaftsrecht: Gesetz und soziale Wirklichkeit (Teil 2), in: *StAZ*, Jhg. 40, Nr. 9, 1987, str. 237 – 249
Forte D. F., *Studies in Islamic Law. Classical and Contemporary Application*, Lanham, 1999, str. 118 -126
Kuske S., *Reislamisierung und Familienrecht in Alger*, Berlin 1996, str. 85 – 124
Mayer A. E., Reform of Personal Status Laws in North Africa: A Problem of Islamic or Mediterranean Laws?, in: *MEJ* , vol. 49, No. 3, 1995 str. 444 – 446
Mc Larney E., The Algerian Personal Statute: A French Legacy, in: *The Islamic Quarterly*, vol. XLI, No. 3, 1997, str. 187 - 217

[22] al-'Adawí A., *Al-wasít fí-l-fiqh al-islámí. Ahkám al-usra*, al-Qáhira 1996, str. 85 – 90
Ajjúb H., *Fiqh al-usra al-muslima*, al-Qáhira 2002, str. 70 – 94
Chiláf A., *Ahkám al-ahwál aš-šachsíja fí-š-šarí'a al-islámíja*, al-Kuvajt 1990, str. 19 – 45
ad-Daqáq Š., 'Abdalfatah M. S., *Al-ahkám al-asásíja li-š-šarí'a al-islámíja*, al-Iskandarija 2002, str. 23 – 40
Esposito J. L., *Women in Muslim Family Law*, Syracuse-New York 2001, str. 75 – 90
Hruškovič I., Právne systémy vybraných krajín Perzského zálivu, in: *Právny obzor*, roč. 78, 1995, č. 2, str. 127 - 138

Súdán:

Dne 24.7.1991 byl vyhlášen *Zákon o osobním statusu pro muslimy*, který zrušil dosavadní šarí'atské oběžníky, soudní prohlášení a další ad hoc vydané právní instrumenty. Skládá se z pěti částí:

1) uzavření manželství
2) náležitosti a účinky manželství
3) zánik manželského soužití
4) právní způsobilost, poručnictví osob a majetku, dary, poslední vůle, *waqfy*
5) intestátní posloupnost

Odbor osobního statusu Nejvyššího soudu je zmocněn *čl. 5 odst. 1,2* tohoto zákona k vydání pravidel k interpretaci ustanovení zákona z historického a pramenného hlediska[23].

Jemen:

Prezidentská rada vyhlásila dne 29.3.1992 *Zákon č. 20/1992 o osobním statusu*, tvořený šesti knihami:

1) zásnuby a uzavření manželské smlouvy
2) zánik manželského soužití
3) péče o děti a zaopatření manželky a širší rodiny
4) dary a související právní vztahy
5) závěť a její náležitosti
6) intestátní posloupnost

Jedná se o právní text značně eklektický, který ruší všechny dosavadní právní normy, používané na jemenském území, které nejsou v souladu s ustanoveními tohoto zákona. Právní vztahy neupravené tímto zákoníkem se i nadále řídí klasickým šarí'atským právem[24].

Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 146 - 148
Sfeir G. N., *Modernization of the Law in Arab States*, Boston 1995, str. 131 – 140

[23] Dahl T. S., *The Muslim Family*, Oslo 1997, str. 64 – 71
Doi A. R., *Shari'ah. The Islamic Law*, London 1984, str. 105 – 130
Esposito J. L., *Women in Muslim Family Law*, Syracuse-New York 2001, str. 105 – 112
Fluehr-Lobban C., *Islamic Law and Society in the Sudan*, London 1987, str. 40 - 68
Matlúb A. N., *Al-wadžíz fí ahkám al-usra al-islámija*, al-Qáhira 1994, str. 58 – 66
Pearl D., Menski W., *Muslim Family Law*, London 1998, str. 110 - 132

[24] 'Alajján Š. M. I., *At-tašrí' al-islámí wa-l-qánún al-waď'i*, ar-Rijád 1996, str. 70 - 72

Omán:

Problematiku osobního statusu řeší *Královský dekret č. 32/1997* ze dne 4.6.1997, tvořený pěti částmi:

1) uzavření manželství
2) rozpad manželského soužití
3) právní způsobilost a poručnictví
4) náležitosti závěti
5) intestátní posloupnost

Právní vztahy neupravené tímto zákonem se řídí ustanoveními klasického šarí'atského práva, která nejlépe souzní s duchem zákona, bez ohledu na právní směr. Na příslušníky nemuslimských vyznání se nevztahuje, ledaže by si to výslovně přáli[25].

V ostatních arabských státech nebylo zákonodárství týkající se osobního statusu kodifikováno do jednoho zákona a proto se v těchto státech nadále aplikuje klasické šarí'atské právo podle převažujících právních škol[26].

Počínaje rokem 1977 byla podniknuta řada snah o vytvoření tzv. *Jednotného zákona o osobním statusu* pro všechny členské státy Ligy

---

Arabi O., *Studies in Modern Islamic Law and Jurisprudence*, The Hague-London-New York 2001,str.112-121
Forstner M., Das neue jemenitische Ehe- und Kindschaftsrecht von 1992 (Teil 1), in: *StAZ*, Jhg. 46, Nr. 8, 1993, str. 249 – 256
Forstner M., Das neue jemenitische Ehe- und Kindschaftsrecht von 1992 (Teil 2), in: *StAZ*, Jhg. 46, Nr. 9, 1993, str. 280 – 294
Ibráhím H. J., *Mawsú'át al-ahwál aš-šachsíja*, al-Iskandarija 1994, str. 35 - 43
Mallat C., Connors J., *Islamic Family Law*, London-Dordrecht-Boston 1990, str. 90 - 105
Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 143
Würth A., A Sana'a Court: The Family and Ability to Negotiate, in: *Islamic Law and Society*, vol. 2, No. 3 1995, str. 320 – 340
Würth A., Stalled Reform: Family Law in Post-Unification Yemen, in: *Islamic Law and Society*, vol. 10, No. 1, 2003, str. 12 - 33

[25] Arabi O., *Studies in Modern Islamic Law and Jurisprudence*, The Hague-London-New York 2001,str.130-137
Esposito J. L., *Women in Muslim Family Law*, Syracuse-New York 2001, str. 120 - 125
Forte D. F., *Studies in Islamic Law. Classical and Contemporary Application*, Lanham, 1999, str. 127 – 134
an-Na'im A. A., *Islamic Family Law in a Changing World: A Global Resource Book*, London-New-York 2002, str. 135 – 136
Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 150 - 153

[26] Hamúda M. M., 'Isáf M. M., *Fiqh al-ahwál aš-šachsíja*, 'Ammán 2000, str. 71
Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 40

arabských států. Výsledkem několika kongresů a separátních jednání ministrů spravedlnosti jednotlivých států bylo vytvoření *návrhu Jednotného zákona o osobním statusu*, založeného na klasickém sunnitském právu hanafitského směru, avšak s ohledem na legislativní počiny jednotlivých států, hlavně v oblasti mandatorní poslední vůle. Tuto iniciativu lze považovat za první krok k tomu, aby členské státy, jež dosud nemají moderní rodinněprávní zákoníky, začlenily podobné právní akty do svých právních řádů[27].

[27] °Alajján Š. M. I., *At-tašrí° al-islámí wa-l-qánún al-waḍ'í*, ar-Rijád 1996, str. 28 - 34
Hášim A. U., *Al-usra fi-l-islám*, al-Qáhira 1998, str. 54
Kamali M. H., *Principles of Islamic Jurisprudence*, Cambridge 1991, str. 81 – 84
Sfeir G. N., *Modernization of the Law in Arab States*, Boston 1995, str. 41 - 48

IV. KOLIZNÍ NORMY V OBLASTI OSOBNÍHO STATUSU

Vyjma Tuniska, které má vlastní *Zákon o mezinárodním právu soukromém*, jsou otázky osobního statusu s cizím prvkem řešeny přímo v *občanských zákonících* těch států, majících oblast osobního statusu upravenou zákonem[28].

Tuniské legislativní pravidlo ze dne 26.11.1376 AH, tj. 24.6.1957 AD, novelizované *Zákonem č. 40/1957* ze dne 2.3.1377 AH, tj. 27.9.1957 AD, stanoví v čl. 1 následující: *„Cizinci se ve věcech osobního statusu řídí právem státu, jehož jsou státními příslušníky."*

Pravidlo pro určení právního řádu, jímž se bude řídit spor dvou subjektů různé státní příslušnosti, je obsaženo v čl. 4 výše zmíněného zákona a vychází z předmětu sporu:

1) status osoby, právní způsobilost, podmínky uzavření manželství → právní řád státu, jehož je daná osoba státním příslušníkem
2) vzájemná práva a povinnosti manželů, majetkoprávní vztahy manželů, zánik manželského soužití → právní řád státu, jehož je manžel v době uzavření manželství státním příslušníkem
3) zaopatření manželky a rodiny → právní řád státu, jehož je plátce státním příslušníkem
4) opatrovnictví, poručnictví, dosažení zletilosti → právní řád státu, jehož je nezletilec státním příslušníkem
5) určení otcovství, uznání otcovství a popření otcovství → právní řád státu, jehož je otec dítěte státním příslušníkem
6) adopce → právní řády států, jejichž jsou adoptující a adoptovaný státními příslušníky
7) účinky adopce → právní řád státu, jehož je adoptující státním příslušníkem

[28] Kronke H.-Reinhart G.-Witteborg N., *Islamisches und arabisches Recht als Problem der Rechtsanwendung*. Frankfurt a. M. 2001, str. 56
Kropholler J. et al., *Aussereuropäische IPR-Gesetze*, MPI, Hamburg –Würzburg, 1999, str. 950 – 995
Mezghani A., Les innovations du code tunisien de droit international privé, in: *RabelsZ*, Bd. 65, 2001, str. 78 -100

8) dary, intestátní posloupnost, závěť a ostatní záležitosti v souvislosti se smrtí → právní řád státu, jehož je dárce, zesnulý, zůstavitel státním příslušníkem
9) prohlášení za mrtvého → právní řád státu, jehož je nezvěstná osoba státním příslušníkem

Egyptský, syrský, irácký, jordánský, libyjský a alžírský Občanský zákoník a kuvajtský *Zákon č. 5/1961* obsahují v otázce cizího prvku v oblasti osobního statusu navzájem si podobná ustanovení[29]:

1) základní podmínky platného uzavření manželství se u každého z manželů řídí právním řádem státu, jehož je každý z nich státním příslušníkem
(egyptský čl. 12, syrský čl. 13, irácký čl. 19 odst. 1, jordánský čl. 13 odst. 1, libyjský čl. 12 a alžírský čl. 11)

Irácký čl. 19 odst. 1 a jordánský čl. 13 odst. 2 doplňují výše uvedené pravidlo *implementací čl. 6 a 7 Úmluvy* (Haag, 13. 06. 1902): *„Manželství dvou cizinců či cizince a Iráčana / Jordánce bude považováno za platné, bylo-li uzavřeno v souladu buď s právním řádem státu, kde proběhl svatební ceremoniál, nebo s právními řády států, jejichž jsou oba manželé státními příslušníky."*

Kuvajtský zákon rozlišuje:

a) materiální podmínky platného uzavření manželství *(čl. 36)* → např. právní způsobilost obou manželů, platnost projevu jejich vůle uzavřít manželství, odstranění jakýchkoliv překážek uzavření manželství obsažených v právním řádu státu, jehož jsou oba manželé státními příslušníky či v právních řádech států, jejichž jsou oba manželé státními příslušníky
b) formální podmínky platného uzavření manželství *(čl. 37)* → např. požehnání, náboženské rituály spojené s uzavřením manželství ve státě,

[29] Demosthenous-Pashalidou A., Rechtskollisione bei der Auflösung von Mischehen zwischen Muslimen und Andersgläubigen, in: *Der Islam*, Bd. 76, 1999, str. 313 – 333
Fattál A., *An-nizám al-qánúní li-ghajr al-muslimína fi-l-buldán al-islámíja*, Bajrút 1995, str. 127 – 168
Murád A., *At-tardžamat al-indžlízíja li-qánún al-ahwál aš-šachsíja wa sijaghuhu wa-n-nusús al-ᶜarabíja*, al-Iskandaríja 2001, str. 40 – 84
Pauli H.- G., *Islamisches Familien- und Erbrecht und ordre public*, München 1994, str. 51 – 95
al-Qaradáwí J., *Fí fiqh al-aqalíját al-muslima. Haját al-muslimín wusta al-mudžtamaᶜát al-uchrá*, al-Qáhira 2001, str. 54 – 105
Sfeir G. N., *Modernization of the Law in Arab States*, Boston 1995, str. 106 - 130

kde bylo uzavřeno či odpovídající společenským zvyklostem ve státech, jejichž jsou manželé státními příslušníky.

Kuvajtský čl. 37 dodává, že ustanovení právních řádů států, jejichž jsou manželé státními příslušníky, musí být dodržena i ve věci oznámení úmyslu snoubenců vstoupit do svazku manželského, i když opomenutí tohoto pravidla nemá za následek neplatnost daného manželství v jiných státech.

2) účinky uzavření manželství, včetně správy společného majetku se řídí právním řádem státu, jehož je manžel státním příslušníkem v době uzavření manželství *(egyptský čl. 31 odst. 1, syrský čl. 14 odst. 1, irácký čl. 19 odst. 2, jordánský čl. 14 odst. 1, libyjský čl. 13 odst. 1, alžírský čl. 12 a kuvajtský čl. 36)*

3) zapuzení manželky se řídí právním řádem státu, jehož je manžel státním příslušníkem v době zapuzení manželky; rozvod a rozluka manželství se řídí právním řádem státu, jehož je manžel státním příslušníkem v době zahájení řízení před soudem *(egyptský čl. 13 odst. 2, syrský článek 14 odst. 2, jordánský čl. 14 odst. 2, libyjský čl. 13 odst. 2 a alžírský čl. 12)*

Irácký čl. 19 odst. 3 stanoví, že zapuzení manželky, rozvod a rozluka manželství se řídí právním řádem státu, jehož je manžel státním příslušníkem v době zapuzení manželky, nebo v době počátku soudního řízení ve věci rozvodu a rozluky manželství.
Kuvajtský čl. 40 odst. 5 stanoví, že rozvod manželství se řídí právním řádem státu, jehož státními příslušníky jsou oba manželé. Nemají-li manželé shodnou státní příslušnost, pak rozhodným právem je právní řád státu, jehož je manžel státním příslušníkem.
Je-li jeden z manželů v době zapuzení manželky, podání žádosti o rozvod či o rozluku manželství státním příslušníkem státu, v němž došlo k těmto právním úkonům, pak se bude postupovat podle práva tohoto státu *(egyptský čl. 14, syrský čl. 15, irácký čl. 19 odst. 5, jordánský čl. 15, libyjský čl. 14, alžírský čl. 13 a kuvajtský čl. 36).*

4) finanční zaopatření manželky a širší rodiny se řídí právním řádem státu, jehož je plátce státním příslušníkem *(egyptský čl. 15, syrský čl. 16, irácký čl. 21, jordánský čl. 16, libyjský čl. 15, alžírský čl. 14)*

Kuvajtský čl. 45 dodává, že kuvajtské právo je právem rozhodným i pro všechny časově omezené platby širšímu příbuzenstvu.

5) základní otázky poručnictví, opatrovnictví a nucené správy majetku osob zbavených právní způsobilosti, osob s omezenou právní způsobilostí a osob nezvěstných se řídí právním řádem státu, jehož jsou dotčené osoby státními příslušníky *(egyptský čl. 16, syrský čl. 17, irácký čl. 20, jordánský čl. 17, libyjský čl. 16, alžírský čl. 15 a kuvajtský čl. 46)*

6) poslední vůle, intestátní posloupnost a další způsoby nakládání s majetkem po smrti se řídí právním řádem státu, jehož je zesnulá osoba nebo zůstavitel státním příslušníkem *(egyptský čl. 17 odst. 1, syrský čl. 18 odst. 1, jordánský čl. 18 odst. 1, libyjský čl. 17 odst. 1, alžírský čl. 16)*

Kuvajtské čl. 47 a 48 dodávají, že formální náležitosti poslední vůle a jiného způsobu nakládání s majetkem po smrti se řídí buď právním řádem státu, jehož je osoba, která má k majetku dispoziční právo státním příslušníkem v době nakládání s majetkem, nebo právním řádem státu, kde se majetek nachází. Stejná pravidla platí i v otázkách darů *(čl. 49)*.

Irácké čl. 22 a 23 stanoví, že v otázkách intestátní posloupnosti a poslední vůle se bude postupovat v souladu s právním řádem státu, jehož byla zesnulá osoba či zůstavitel státním příslušníkem v době úmrtí.

Irácký zákon dále stanoví, že rozdílnost státní příslušnosti nemá vliv na vzájemné dědění movitého majetku, nicméně cizí státní příslušník nemůže dědit po iráckém státním příslušníkovi, pokud cizí právní řád nedovoluje, aby movitý majetek přešel do vlastnictví státního příslušníka jiného státu. Majetek na iráckém území ve vlastnictví cizího státního příslušníka, který neurčil svého dědice, připadne iráckému státu, nehledě na odlišná ustanovení v právním řádu státu, jehož byla daná osoba státním příslušníkem. Platnost poslední vůle

a pravidla dědění nemovitostí na iráckém území ve vlastnictví cizího státního příslušníka se řídí irácký právním řádem.

7) právní způsobilost (včetně způsobilosti uzavřít manželství) se řídí právním řádem státu, jehož je daná osoba státním příslušníkem; toto pravidlo se uplatňuje bez výjimky, nehledě na fakt uvedený výše pod bodem 3 o přednostním užití domácího práva *(egyptský čl. 11 odst. 1, syrský čl. 12 odst. 1, irácký čl. 18 odst. 1, jordánský čl. 12 odst. 1, libyjský čl. 11 odst. 1, alžírský čl. 10 a kuvajtský čl. 36)*
8) zasnoubení není podle klasické šarí'y závaznou dvoustrannou smlouvou, nýbrž pouze příslibem uzavření manželství v budoucnosti → tento názor se uplatňuje ve všech zmíněných státech mimo Kuvajtu

Článek 35 kuvajtského zákona č. 5/1961 totiž stanoví, že *„Zasnoubení lze považovat za součást osobního statusu. V otázce své platnosti se bude řídit právním řádem státu, jehož je snoubenec v době zasnoubení státním příslušníkem. V otázce zrušení zasnoubení se použije právní řád státu, jehož je snoubenec v době zrušení zasnoubení státním příslušníkem."*

Klasické šarí'atské právo nebylo moderními legislativními počiny vesměs úplně zrušeno, nýbrž pouze různým způsobem modifikováno pro účely moderní doby. Nové právní normy se na šarí'u odvolávají buď obecně, nebo přímo na řešení daného právního problému určitou právní školou. Vyskytují se nicméně i výjimky, kdy moderní legislativní počiny ustanovení šarí'y negují, ba přímo zakazují (např. zákaz polygynie v Tunisku)[30].

[30] 'Alajján Š. M. I., *At-tašrí' al-islámi wa-l-qánún al-waḍ'í*, ar-Rijád 1996, str. 50- 65
Arabi O., *Studies in Modern Islamic Law and Jurisprudence*, The Hague-London-New York 2001,str.124-130
al-'Azami M. M., *On Schacht's Origins of Muhammadan Jurisprudence*, Oxford 1996, str. 31 -44
Botiveau B., *Politiques legislatives. Egypte, Tunisie, Algerie, Maroc*, Le Caire 1994, str. 66 – 70
Dwyer D. H., *Law and Islam in the Middle East*, New York 1990, str. 90 – 102
Forte D. F., *Studies in Islamic Law. Classical and Contemporary Application*, Lanham, 1999, str. 135 – 139
Pauli H.-G., *Islamisches Familien- und Erbrecht und ordre public*, München 1994, str. 54 – 60
Sfeir G. N., *Modernization of the Law in Arab States*, Boston 1995, str. 121- 132

V. POJETÍ MANŽELSTVÍ

V klasické právní terminologii je manželství považováno za smlouvu předepsanou zákonodárcem, která zakládá oprávnění obou stran dané smlouvy mít všestranný požitek ze vzájemného soužití s druhou stranou[31].

Syrský čl. 1, irácký čl. 3 odst. 1 a jordánský čl. 2 podávají téměř identickou definici manželství: *„Manželství je smlouvou mezi mužem a ženou, která mu je po právní stránce dovolena, jejímž cílem je společný život a zajišťování potomstva."*

Súdánský čl. 1 odst.11 obsahuje tutéž definici, nicméně podtrhuje, že se má jednat o svazek navždy. *Tuniský zákoník* obecnou definici manželství neobsahuje.

Marocký zákonodárce propracoval definici manželství do větších detailů: *„Manželství je smlouvou o vzájemné pomoci, respektu a sepětí mezi mužem a ženou jednou provždy, založenou na mravnosti, zajišťující rozhojňování národa založením rodiny pod ochranou muže, mající pevné staletími prověřené základy, zaručující oběma stranám bezpečí, lásku a zodpovědný přístup v každé životní situaci." (čl. 1)*[32]

Kuvajtský zákon č. 51/1984 definuje manželství jakožto *„smlouvu mezi mužem a ženou, jež se legálně může za daného muže provdat, za účelem založení přístavu duševního klidu, mravnosti a opory národa." (čl. 1)*

Alžírský čl. 4 uvádí, že *„manželství je smlouvou uzavřenou v souladu s právním řádem mezi mužem a ženou, jejímž cílem mimo jiné je založení rodiny na principu lásky, souznění duší, spolupráci, mravnosti obou manželů a ochrana potomků."*

V Jemenu je manželství chápáno coby *„spojenectví mezi oběma partnery na smluvním základě, kde žena musí být právně způsobilá provdat se za daného muže a jehož cílem je založení rodiny." (čl. 6)*[33]

---

[31] Hášim A.U., *Al-usra fi-l-islám*, al-Qáhira 1998, str. 21
Qinávi A. M., *Fatáwá al-usra*, al-Qáhira 2000, str. 40
as-Sbenaty A., *Manželstvo v isláme*, Bratislava 1998, str. 30
Šalqámí H., *Az-zawádž al-ʿurfi bajna aš-šaríʿa wa-l-qánún*, al-Qáhira 1999, str. 50
Ullah H. M., *The Muslim Law of Marriage*, New Delhi 1999, str. 24

[32] Buskens L., Recent Debates on Family Law Reform in Morocco: Islamic Law as Politics in an Emerging Public Sphere, in: *Islamic Law and Society*, vol. 9, No. 1, 2003, str. 70 - 131

[33] Forstner M., Das neue jemenitische Ehe- und Kindschaftsrecht von 1992 (Teil 1), in: *StAZ*, Jhg. 46, Nr. 8,

Ománský čl. 4 definuje manželství jako *„smlouvu mezi mužem a ženou k zajištění mravnosti, založení stabilní rodiny s vůdčím postavením manžela, zajišťující na základě důvěry, vzájemné náklonnosti a souznění překonání veškerých životních těžkostí.“*

Manželství bylo v islámském světě vždy chápáno jako občanskoprávní smlouva *sui generis*, bez jakéhokoliv náznaku náboženského požehnání, jak je tomu např. v křesťanství. Práva a povinnosti odvozená z této smlouvy jsou určena zákonodárstvím a nelze je dohodou stran jakkoliv měnit. Vlivem sepětí náboženství s každodenním životem je manželství dodnes silně ovlivněno tradicí[34].

1993, str. 249 – 256

[34] Carolan M. T. et al.,Contemporary Muslim Families: Research and Practice, in: *Contemporary Family Therapy*, vol. 22, No. 1, 2000, str. 67 - 79
Kamali M. H., *Principles of Islamic Jurisprudence*, Cambridge 1991, str. 85 – 91

VI. ZASNOUBENÍ

Zasnoubení (*chutba*) je chápáno jako žádost o ruku určité ženy, postupné sblížení se s ní a jejím příbuzenstvem, které má vyvrcholit slibem uzavření manželství. Jedná se tedy o jakýsi předstupeň k uzavření manželství, během kterého se mají obě rodiny navzájem poznat a má být dohodnut obsah manželské smlouvy. Slib uzavření manželství s určitou ženou má za následek, že o tuto ženu již nemůže požádat jiný muž, daná žena se stává pro ostatní muže „zakázanou"[35].

Pro úspěšné zasnoubení je potřeba splnit následující podmínky:

1) žena musí být právně způsobilá uzavřít manželství, tzn. musí být svobodná, vdova či neodvolatelně zapuzená po uplynutí stanovené *ʿiddy*
2) vdova se během své *ʿiddy* může zasnoubit pouze implicitně, tzn. její nápadník pronese např. *„...rád bych se oženil s hodnou a krásnou ženou..."* nebo *„...snažím se nalézt pro sebe vhodnou životní partnerku..."* ; pro explicitní zasnoubení by muž musel pronést např. *„...rád bych si Vás vzal za manželku..."* nebo *„... dovoluji si Vás požádat o ruku..."*
3) neodvolatelně zapuzená žena či soudně rozvedená žena se nesmí do konce své *ʿiddy* znovu zasnoubit

Zasnoubení mohou znemožnit i skutečnosti, vylučující uzavření pozdějšího manželství, neboli dvojice, která se nemůže zasnoubit, ta nemůže ani uzavřít manželství. Tyto překážky mohou být rázu trvalého (např. zákaz uzavření manželství v určitém stupni příbuzenství), nebo rázu dočasného (např. zasnoubení se ženou v době, kdy muž je ještě ženatý s její sestrou).

Zakázané zasnoubení je považováno za náboženský hřích. Požádá-li muž o ruku zasnoubenou ženu, nebo ženu v *ʿiddě*, pak dojde k právoplatnému uzavření jejich manželství až poté, co daná žena zrušila zasnoubení s jiným mužem, nebo uplynula její *ʿidda*.

[35] Hamúda M. M.,ʿIsáf M. M., *Fiqh al-ahwál aš-šachsíja*, ʿAmmán 2000, str. 76 - 79
Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 56 - 64

Jak již bylo výše zmíněno, zasnoubení je pouze vzájemnou dohodou dvou lidí o uzavření budoucího manželství. Nezakládá manželskou smlouvu, není závazné pro žádnou stranu. Klasičtí právníci i dnešní zákonodárci jsou zajedno, že každá strana má právo zasnoubení zrušit.

Tuniský zákon č. 60/1956 uvádí v *čl. 1*, že *„ne každý slib manželství bude později naplněn a není proto závazný"* [36].

Marocký čl. 2 říká, že *„zasnoubení a jiné tradiční předpoklady uzavření manželství jsou pouze příslibem budoucího manželství."*

Jemenský čl. 4 odst. 1 definuje zasnoubení jako *„žádost o oficiální seznámení a příslib uzavření budoucího manželství za čtení Fátihy a s výměnou darů."*

Jordánské čl. 3 a 4 uvádějí, že *„...manželství nelze uzavřít pouhým zasnoubením"* a *„...každá ze stran může zasnoubení zrušit..."*.

Syrský čl. 2 a irácký čl. 3 shodně uvádějí, že *„...zasnoubení, slib uzavření manželství, recitace Fátihy ... nezakládají vznik manželství."* Syrský zákonodárce k tomu ještě dodává: *„...a snoubenec či snoubenka mohou zásnuby zrušit..."*

Súdánský zákon definuje zasnoubení následovně: *„...slib uzavření manželství v budoucnu a alternativa k četbě Fátihy při tradičním zasnoubení, výměně darů a dalším zvyklostem, jež jsou právně závazné..." (čl. 7)*

Zasnoubení podle *súdánského čl. 9* zaniká:

a) zrušením jednou ze stran
b) smrtí jedné ze stran
c) výskytem překážky uzavření manželství

Ománský čl. 1 definuje zasnoubení jako *„... slib uzavření budoucího manželství..."*

Zrušením zasnoubení může druhé straně vzniknout újma nejen společenská, nýbrž i majetková. V této souvislosti bývá často citováno

[36] Forstner M., Veränderungen im tunesischen Ehe- und Kindschaftsrecht, in: *StAZ*, Jhg. 48, Nr. 1, 1995, str. 1 – 8
Nelle D., Neue familienrechtliche Entwicklungen im Maghreb (Marokko, Algerien, Libyen, Mauretanien und Tunesien), in: *StAZ*, Jhg. 57, Nr. 9, 2004, str. 253 - 269

ustanovení klasického šarí'atského práva: „... *žádný dovolený právní úkon nemůže být předmětem kompenzace* ... „[37]

Známý egyptský právník, profesor Abú Zahra se k tomu vyjádřil následovně: „...*v tomto případě nevzniká žádná škoda, dotčená strana je oprávněna k náhradě z jiných důvodů, než je zrušení zasnoubení*...“[38]

Egyptský Kasační soud, odůvodnění jehož rozhodnutí jsou závaznými interpretacemi práva, v otázce zasnoubení zaujal následující stanovisko: „...*zasnoubení je pouze předstupněm k uzavření manželské smlouvy, slibem nezávazným pro kteroukoliv stranu a lze jej proto kdykoli odvolat. K uzavření manželské smlouvy je totiž nutno, aby do manželství vstupovala každá strana dobrovolně. Je-li však slib manželství a jeho odřeknutí spojeno s jakoukoliv újmou, ať majetkovou či morální u jedné strany, pak tento právní úkon zakládá právo na vznik nároku na odškodnění vůči straně, která zrušila zasnoubení. Došlo k porušení osobnostních práv, vzniká požadavek na odčinění*...“[39]

V jordánském *Prozatímním zákoně č. 61/1976* nenajdeme žádná ustanovení pro tento případ.

Marocký čl. 3 uvádí v souladu s málikovským učením, že muž může žádat vrácení darů, které věnoval své snoubence, pokud to byla ona, kdo zásnuby zrušil. Stejný názor sdílí i *tuniský čl. 2*, za podmínky, že si konkrétní případ nežádá jiné řešení.

V *syrském čl. 4* nalezneme následující pravidla:

1) dal-li snoubenec rodině své nastávající určitou hotovost a snoubenka použila tyto finanční prostředky k nákupu zařízení domácnosti a on poté zasnoubení zrušil, pak má rodina snoubenky na výběr buď vrátit mu danou finanční částku, nebo předat zakoupené zařízení domácnosti
2) odvolá-li snoubenka zásnuby, je povinna vrátit veškeré dary či jejich finanční ekvivalent snoubenci
3) zásnubní dary podléhají právní úpravě darů

---

[37] Charles R., *Le droit musulman*, Paris 1956, str. 43
Clavel E., *Droit musulman du statut personnel et des successions*, Paris 1895, str. 67
Doi A. R., *Shari'ah. The Islamic Law*, London 1984, str. 56
Qinawí A. M., *Fatáwá al-usra*, al-Qáhira 2000, str. 25

[38] Abú Zahra M., *Al-ahwál aš-šachsíja*, al-Qáhira 1950, str. 43

[39] Ghanájim M. N., *Min fiqh al-usra fi-l-islám*, al-Qáhira 1996, str. 38

Súdánský zákon uvádí v *čl. 10*, že jestliže kterákoliv ze stran odvolá bezdůvodně zasnoubení, pak nedostane nazpět nic z toho, co darovala druhé straně. Bylo-li zasnoubení zrušeno z určitého důvodu, odvolávající strana získá nazpět všechny dary, které jsou ještě k dispozici, či jejich hodnotu v den, kdy byly přijaty, došlo-li již k jejich spotřebování[40].

Jemenský čl. 4 odst. 3 stanoví, že ten, který zrušil zasnoubení, vrátí některé dary, jsou-li ještě k dispozici, či jejich ekvivalent v době přijetí. Žádné dary se nevrací, jestliže zasnoubení bylo ukončeno smrtí jednoho z budoucích životních partnerů, nebo z důvodu, jenž ani jedna strana nemohla ovlivnit či vyvolat. Objevila-li se překážka uzavření manželství, dary se také nevracejí. Způsobí-li ukončení zasnoubení újmu jakéhokoliv rázu, pak strana vyvazující se nese odpovědnost za vzniklou škodu *(čl. 5)*.

Ománský čl. 3 se svou dikcí podobá jemenským ustanovením, dává oběma stranám právo zrušit zasnoubení. Strana, z jejíhož podnětu došlo ke zrušení zasnoubení, musí druhé straně vrátit dosud existující dary či jejich finanční hodnotu v den přijetí, nestanoví-li zvykové právo jinak. Zanikl-li dar přirozeně splněním svého účelu, náhrada za něj se neposkytuje. Žádné dary se dále také nevracejí, jestliže zasnoubení bylo ukončeno smrtí jednoho z budoucích životních partnerů, z důvodu, jenž ani jedna strana nemohla ovlivnit či vyvolat a objevila-li se překážka uzavření manželství [41].

Stoupenci učení aš-Šáfi°ího zastávají názor, že dar se vrací za všech okolností. Následovníci Abú Hanífy jsou toho názoru, že dary obecně, tedy i zásnubní dary je třeba vrátit, za následujících podmínek:

1) dárce je oprávněn odvolat svůj úmysl obdarovat jiného,
2) nedošlo k zvýšení hodnoty daru,
3) darovaná věc je dosud k dispozici .

S názorem hanafitské školy se ztotožňují soudy v řadě arabských států a uplatňují jej ve svých rozhodnutích [42].

---

[40] Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 70

[41] an-Na°im A. A., *Islamic Family in a Changing World: A Global Resource Book* , London-New York 2002, str. 148

[42] ad-Daqáq Š., °Abdalfatah M. S., *Al-ahkám al-asásija li-š-šarí°a al-islámija*, al-Iskandarija 2002, str. 57
Kamali M. H., *Principles of Islamic Jurisprudence*, Cambridge 1991, str. 85 – 91
Kronke H., Reinhart G., Witteborg N., *Islamisches und arabisches Recht als Problem der Rechtsanwendung*, Frankfurt am Main 2001, str. 108

VII. SMLOUVA O UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ

Smlouva o uzavření manželství je platná, jsou-li splněny všechny předpoklady, jež platí pro uzavírání smluv obecně, tj. učinění nabídky právně způsobilou osobou a její přijetí druhou též právně způsobilou osobou či jejím právním zástupcem *(syrský čl. 5, jordánský čl. 14, irácký čl. 4, kuvajtský čl. 8, marocký čl. 4, súdánský čl. 12 a jemenský čl. 7)*

V *jordánském zákoně* nalezneme pod vlivem šáfi[c]ovské školy ještě požadavek, že v nabídce musí zaznít slovo „manželství". *(čl. 15)*

V ostatních arabských státech nejsou slova etymologicky se vázající k manželství či vycházející ze zvykového práva ve smlouvách tohoto typu povinnosti. Pod vlivem hanafitské školy jsou slova týkající se vlastnictví ve smyslu koupě a prodeje jednoznačně míněna coby nabídka k uzavření manželstvi *(syrský čl. 6, irácký čl. 4, marocký čl. 4 odst. 1, alžírský čl. 10 a kuvajtský čl. 9)*[43].

Abú Hanífa, Málik ibn Anas a Ibn Hanbal jsou zajedno v názoru, že manželství lze uzavřít i v jiném, než arabském jazyce.

Aš-Šafi[c]í lpí na názoru, že muslim je povinen uzavřít smlouvu o uzavření manželství pouze v arabském jazyce, opíraje se o analogický názor, že i modlitbu musí pravověrný muslim odříkat v arabském jazyce[44].

A) Učinění nabídky a její přijetí

Manželství je také možno uzavřít pomocí posunků, jestliže je jeden z partnerů němý nebo hluchý *(syrský čl. 10, marocký čl. 4 odst. 2).*

Smlouvu o uzavření manželství lze uzavřít i korespondenčně, nemůže-li se jedna ze stran dostavit na místo uzavření manželství. Smlouva je uzavřena

[43] al-[c]Alami D. S., *The Marriage Contract in Islamic Law in the Shari[c]ah and Personal Status Laws of Egypt and Morocco*, London – Dordrecht – Boston 1992, str. 68
Rohe M., Rechtsfragen bei Eheschliessungen mit muslimischen Beteiligten, in: *StAZ*, Jhg. 53, Nr. 6, 2000, str. 161- 169

[44] Fyzee A. A. A., *Outlines of Muhammadan Law*, Oxford 1964, str. 85
Hasan A., *The Early Development of Islamic Jurisprudence*, Islamabad 1970, str. 58

doručením souhlasu se vstupem do manželství straně, která uzavření manželství navrhla *(syrský čl. 7, irácký čl. 6 odst. 2).*

Kuvajtský čl. 9 , súdánský čl. 14 písm. f) a jemenský čl. 8 též umožňují uzavřít manželskou smlouvu posunky a korespondenčně.

Nabídka na uzavření manželství a její přijetí musí být učiněno během téhož setkání zainteresovaných stran. Jestliže je schůzka ukončena po vyslovení nabídky, ale ještě před přijetím odpovědi, pak jako by nebyla učiněna žádná nabídka *(syrský čl. 11, irácký čl. 6 odst. 1 písm. a), marocký čl. 5 odst. 1, súdánský čl. 14 písm. b), c) a jemenský čl. 7).*

Učiněnou nabídku lze odvolat ještě před tím, než ji druhá strana přijme *(syrský čl. 11, odst. 1).*

V *egyptském, libyjském, alžírském a syrském Občanském zákoníku* nalezneme pravidlo, že v případě, kdy nabízející nemůže z důvodu povahy učiněné nabídky a okolností uzavírání smlouvy očekávat okamžité přijetí své nabídky, pak smlouva je považována za uzavřenou, není-li v rozumné lokálně stanovené lhůtě odmítnuta.

Nedoručená odpověď se rovná přijetí, byla-li nabídka v zájmu přijímajícího *(egyptský čl. 98, syrský čl. 99, libyjský čl. 98 a alžírský čl.68)*[45].

Jemenský čl. 8 stanoví, že je-li nabídka učiněna písemně, nebo doručena ústně poslem, pak k přijetí musí dojít na schůzce, kde je dopis přečten, nebo posel vyslechnut. Pozdější přijetí by bylo neplatné.

Čl. 10 písm. c) kuvajtského zákona č. 51/1984 stanoví pro platné přijetí nabídky, že uzavírání smlouvy o uzavření manželství začíná v okamžiku, kdy druhá strana obdrží psanou nabídku či vyslechne ústní nabídku od posla. Uzavírání manželské smlouvy může pokračovat tři dny, během nichž musí být nabídka přijata či odmítnuta, nenavrhne-li nabízející strana jinou lhůtu k přijetí.

Pro platné uzavření manželské smlouvy je nezbytně nutné, aby obě strany slyšely nabídku a porozuměly jí, byť jen v hrubých rysech a vyjádřily

[45] al-ʿAlami D. S., *The Marriage Contract in Islamic Law in the Shariʿah and Personal Status Laws of Egypt and Morocco*, London – Dordrecht – Boston 1992, str. 70
Nelle D., Neue familienrechtliche Entwicklungen im Maghreb (Marokko, Algerien, Libyen, Mauretanien und Tunesien), in: *StAZ*, Jhg. 57, Nr. 9, 2004, str. 253 – 269
Rohe M., Das neue ägyptische Familienrecht: Auf dem Weg zu einem zeitgemässen islamischen Recht, in: *StAZ*, Jhg. 54, Nr. 7, 2001, str. 193 – 206
Saad W., Grundzüge des ägyptischen Ehe- und Kindschaftsrechts, in: *StAZ*, Jhg. 36, Nr. 6, 1983, str. 153-164

svůj názor přijetím nebo odmítnutím dané nabídky. Bez slyšení a porozumění nabídce nelze nabídku vyslovit, ani ji přijmout *(syrský čl. 11 odst. 1, irácký čl. 6 odst. 1 písm. b), c), kuvajtský čl. 10 písm. e) a súdánský čl. 14 písm. e) a jordánský čl. 15).*

B) Právní způsobilost

Obě strany smlouvy o uzavření manželství musí být právně způsobilé činit právní úkony. Jsou-li jedna nebo obě strany právně nezpůsobilé, smlouvu nelze uzavřít.

Osoba s částečnou právní způsobilostí může být zástupcem třetí strany při uzavírání manželské smlouvy, tzn. že smlouva o uzavření manželství bude schválena osobou mající způsobilost k podobným právním úkonům.

Osoba plně způsobilá k právním úkonům může uzavřít vlastní manželskou smlouvu nebo manželskou smlouvu jiné osoby, coby její zástupce.

Je-li smluvní stranou či právním zástupcem osoba požívající plnou právní způsobilost, avšak marnotratná, pak tato její vlastnost ovlivňuje pouze finanční stránku uzavírané manželské smlouvy[46] .

C) Dosažení zletilosti osoby

Právní způsobilost k uzavření manželství není ve všech případech totožná s plnou právní způsobilosti k právním úkonům.

Tuniský čl. 5 zakazuje uzavření manželské smlouvy muži mladšímu 20 let a ženě mladší 17 let, bez povolení soudu. Soud povolí uzavření manželské smlouvy pouze tehdy, když jsou pro to rozumné důvody a uzavírané manželství je očividně pro daného mladého člověka prospěšné.

Tuniský čl. 157 stanoví plnou právní způsobilost u obou pohlaví dosažením 20 let věku.

---

[46] al-ᶜAlami D. S., Legal Capacity with Specific Reference to the Marriage Contract, in: *Arab Law Quarterly* No. 2. 1991. str. 190 – 204
Šalqámí H., *Az-zawádž al-ᶜurfí bajna aš-šarí'a wa-l-qánún*, al-Qáhira 1999, str. 59
Tabiu M., Unlawful Marriages and Their Effect in Islamic Law of the Maliki School, in: *Islamic Studies*. vol. 31, No. 3, 1992, str. 319 - 337

Manželství osoby mladší 20 let, tedy nezletilce, podléhá schválení právním zástupcem této osoby. Odmítne-li právní zástupce souhlas s uzavřením manželství svého poručence vydat a nezletilec na svém úmyslu trvá, je věc postoupena soudu k rozhodnutí *(tuniský čl. 6)*[47].

V Egyptě disponují plnou právní způsobilostí všechny osoby, jež dosáhly zletilosti a nemají omezenou právní způsobilost. Zletilost je v Egyptě stanovena *čl. 44 Občanského zákoníku (zákon č. 131/1948)* na 21 let věku[48].

Dosažení právní způsobilosti pro uzavření manželství je nepřímo stanoveno *čl. 99 Zákona č. 78/1931 o šarí'atských soudech*, novelizovaného *zákonem č. 87/1951*, který vylučuje uzavření manželství mužům mladším 18 let a ženám mladším 16 let[49].

V Libanonu platí rozdílná pravidla určování zletilosti pro sunnity, ší'ity a drúzy.

Čl. 4 Zákona o osobním statusu z roku 1962, závazného pro sunnity a ší'ity, stanoví, že potenciální manžel musí být právně způsobilý uzavřít manželskou smlouvu, tj. dosáhnout alespoň 18 let věku. Potenciální nevěsta musí však mít nejméně 17 let. Manželství osob nedosahujících výše uvedených věkových hranic je trestáno soudem podle ustanovení *čl. 5 – 7 zákona z roku 1962*.

Klasická dža'farovská doktrína vyžaduje, aby oba snoubenci dosáhli přinejmenším puberty, chlapec mladší 15 let věku a dívka mladší 9 let věku nemohou vstoupit do stavu manželského[50].

Drúzský zákon o osobním statusu z roku 1948 uvádí ve svém *čl. 1*, že snoubenec nabývá právní způsobilosti k uzavření manželství dosažením 18 let věku a snoubenka dosažením 17 let věku.

Soudce drúzské komunity může vydat chlapci mezi 16 a 18 lety věku povolení uzavřít manželskou smlouvu, dovoluje-li to jeho duševní stav a jeho

---

[47] Forstner M., Neuerliche Änderungen im tunesischen Personenstandsgesetz, in: *StAZ*, Jhg. 35, Nr. 1, 1982, str. 17 - 19
Forstner M., Veränderungen im tunesischen Ehe- und Kindschaftsrecht, in: *StAZ*, Jhg. 48, Nr. 1, 1995, str. 1 – 8

[48] Saad W., Grundzüge des ägyptischen Ehe- und Kindschaftsrechts, in: *StAZ*, Jhg. 36, Nr. 6, 1983, str. 153-164

[49] Shaham R., Custom, Islamic Law, and Statutory Legislation: Marriage Registration and Minimum Age at Marriage in the Egyptian Shari'a Courts, in: *Islamic Law and Society*, vol. 2, No. 3, 1995, str. 258 - 261

[50] Kohlberg E., *Belief and Law in Imámí Shí'ism*, Aldershot 1991, str. 50
Stewart D. J., *Islamic Legal Ortodoxy: Twelver Shiite Response to the Sunni Legal System*, Salt Lake City 1998, str. 81

zákonný zástupce také souhlasí *(čl. 2)*. Stejně může soudce postupovat i u dívky mezi 15 a 17 lety věku *(čl. 3)*.

Během šesti měsíců po dosažení věkové hranice požadované *čl. 1*, může kterýkoliv z manželů požádat o anulování uzavřeného manželství i bez souhlasu svého tehdejšího zákonného zástupce *(čl. 4)*.

Manželství chlapce mladšího 16 let věku a dívky mladší 15 let věku je ustanovením *čl. 5 drúzského zákona* přísně zakázáno[51].

Marocký královský dekret z roku 1957 váže počátek právní způsobilosti k uzavření manželství na dosažení 18 let věku u chlapců a 15 let věku u dívek *(čl. 8)*.

V čl. 9 je stanovena možnost uzavřít manželství i osobám mladším, mají-li souhlas svého zákonného zástupce. Pokud zákonný zástupce nesouhlasí s uzavřením manželství svého svěřence, může se nezletilec obrátit na soud[52].

Jordánský čl. 5 stanoví, že muž dosáhne právní způsobilosti k uzavření manželství v 16 letech věku a žena v 15 letech věku. Podle *čl. 43 odst. 2 jordánského Občanského zákoníku* je zletilosti dosaženo v Jordánském hášimovském království v 18 letech věku[53].

Syrský zákonodárce žádá pro vznik právní způsobilosti k uzavření manželství dosažení puberty *(čl. 15 odst. 1)*. Právní způsobilosti dosáhnou chlapci v 18 letech věku a dívky v 17 letech věku *(čl. 16)*.

Plná způsobilost k právům a povinnostem nastává v Sýrii podle *čl. 46 Občanského zákoníku* dosažením 18 let věku.

Chlapec starší 15 let a dívka starší 13 let mohou požádat soudce o povolení uzavřít manželskou smlouvu. Soudce jim vyhoví v souladu s *čl. 18 odst. 1*, po prozkoumání jejich duševní zralosti a důvodu jejich žádosti.

---

[51] al-Cheikh N. M., The 1998 Proposed Civil Marriage Law in Lebanon: The Reaction of the Muslim Communities, in: *YIMEL*, vol. 5, 1998 - 1999, str. 147 – 161
Layish A., *Marriage, Divorce and Succession in the Druze Family*, Leiden 1982, str. 41

[52] al-ʿAlami D. S., *The Marriage Contract in Islamic Law in the Sharīʿah and Personal Status Laws of Egypt and Morocco*, London – Dordrecht – Boston 1992, str. 73
Börner A., Die Eheschliessung im marokkanischen Recht – Form und Beweis, in: *StAZ*, Jhg. 46, Nr. 12, 1993, str. 377 – 386
Tellenbach S., Änderungen im marokkanischen Familienrecht, in: *FamRZ*, Jhg. 41, H. 15, 1994, str. 943 -945

[53] Hamúda M. M.,ʿIsáf M. M., *Fiqh al-ahwál aš-šachsíja*, ʿAmmán 2000, str. 83
Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 59
Welchman L., The Development of Islamic Family Law in the Legal System of Jordan, in: *ICLQ*, vol. 37, 1988, str. 868 - 886

Irácký čl. 7 odst. 1 původního zákona z roku 1959, novelizovaný *čl. 1 zákona č. 21/1978*, určuje právní způsobilost pro uzavření manželství podle hranice dosažení zletilosti, která nastává podle *čl. 106 Občanského zákoníku* v 18 letech věku.

Osoba mladší 15 let získá povolení vstoupit do manželství po přezkoumání své psychické připravenosti na samostatný život soudem a po předložení písemného souhlasu svého zákonného zástupce. Soud může předložení souhlasu zákonného zástupce odpustit, byl-li odmítnut bezdůvodně *(čl. 8* původního zákona z roku 1959, novelizovaný *čl. 2 zákona č. 21/1978)*[54].

Kuvajtský čl. 24 písm. a) stanoví, že podmínkami právní způsobilosti uzavřít manželství jsou duševní zdraví a tělesná zralost.

Soud může povolit uzavřít manželství s duševně narušenou či dementní osobou, jsou-li splněny podmínky uvedené v *čl. 25 písm b)*:

1) z lékařského dobrozdání, vypracovaného na žádost soudu, vyplývá, že manželství může pomoci v léčbě pacienta
2) druhá strana s uzavřením manželství souhlasí

V Kuvajtu je zakázáno uzavřít manželskou smlouvu s dívkou mladší 15 let věku a chlapcem mladším 17 let věku *(čl. 26)*[55].

Súdánský zákon uvádí, že každý je považován za plně způsobilého k právům a povinnostem, pokud zákon nestanoví jinak. Zletilosti se nabývá dosažením 18 let věku *(čl. 214 / 215)*.

Jemenské právo vyžaduje pro uzavření manželství plnou právní způsobilost a pod pohrůžkou trestu zakazuje uzavřít manželskou smlouvu s osobou mladší 15 let věku *(čl. 4 a 5)*[56].

Ománský čl. 7 uvádí, že manželství může uzavřít pouze osoba disponující plnou právní způsobilostí, tedy osoba duševně zdravá, která dovršila 18. rok života.

Syrský, jordánský a marocký zákon také regulují věkový rozdíl mezi snoubenci.

---

[54] al-ʿAlami D. S., Legal Capacity with Specific Reference to the Marriage Contract, in: *Arab Law Quarterly* No. 2. 1991, str. 190 – 204
an-Naʿim A. A., *Islamic Family in a Changing World: A Global Resource Book* , London-New York 2002, str. 160
Pearl D. – Menski W., *Muslim Family Law*, London 1998, str. 124

[55] Chiláf A., *Ahkám al-ahwál aš-šachsíja fi-š-šarí'a al-islámija*, al-Kuvajt 1990, str. 51

[56] Forstner M., Das neue jemenitische Ehe- und Kindschaftsrecht von 1992 (Teil 1), in: *StAZ*, Jhg. 46, Nr. 8, 1993, str. 249 - 256

Syrský čl. 19 dává soudci možnost odmítnout vydat souhlas s uzavřením manželství v případě velkého věkového rozdílu mezi snoubenci.

Jordánský čl. 7 zakazuje provdat dívku mladší 18 let za muže staršího o více, než 20 let, jestliže si není zcela jistý tím, že do manželství s o tolik starším mužem vstupuje dobrovolně, a že uzavření manželství je pro ni prospěšné.

Marocký čl. 15 ponechává věkový rozdíl mezi potenciálními manžely na uvážení ženy[57].

D) Duševní zdraví

Právní způsobilost k uzavření manželství vyžaduje vedle dosažení určitého věku i duševní zdraví *(syrský čl. 15 odst. 1, jordánský čl. 5, irácký čl. 7 odst. 1 a marocký čl. 6)*.

Soud může povolit uzavření manželství osobě duševně choré, jestliže z lékařské zprávy vyplývá, že tento akt napomůže zlepšení duševního stavu pacienta *(syrský čl. 15 odst. 2, jordánský čl. 8 a súdánský čl. 40)*.

Irácký čl. 7 odst. 2, marocký čl. 7 a jemenské čl. 11 a 12 odst. 5 písm. a) dodávají, že druhý snoubenec musí o duševním stavu svého partnera vědět a být s ním srozuměn. *Jemenský čl. 12 odst. 6* předešlé doplňuje konstatováním, že nemoc nesmí být dědičná.

Ománský čl. 8 stanoví následující:

1) manželství za osobu duševně chorou či dementní uzavírá její zákonný zástupce na základě souhlasného stanoviska soudu
2) soud vydá povolení uzavřít manželství s takto postiženou osobou pouze tehdy, když
   a) druhá strana je s duševním stavem svého partnera srozuměna
   b) duševní onemocnění není dědičné
   c) uzavření manželství je v souladu s léčbou nemocného

Podmínky uvedené ad b) a c) musí doložit nezávislé lékařské konsilium[58].

---

[57] al-ʿAlami D. S., *The Marriage Contract in Islamic Law in the Shariʿah and Personal Status Laws of Egypt and Morocco*, London – Dordrecht – Boston 1992, str. 76
Buskens L., Recent Debates on Family Law Reform in Morocco: Islamic Law as Politics in an Emerging Public Sphere, in: *Islamic Law and Society*, vol. 9, No. 1, 2003, str. 84
Tellenbach S., Änderungen im marokkanischen Familienrecht, in: *FamRZ*, Jhg. 41, H. 15, 1994, str. 943 -945

Klasické šarí'atské právo se staví k uzavírání manželství s osobou duševně chorou, dementní či nezletilou negativně, protože zde nelze očekávat svobodný projev vůle a jasný souhlas s učiněným životním krokem[59].

Čl. 5 drúzského zákona o osobním statusu zapovídá uzavření manželství s duševně chorou osobou za každé situace[60].

E) Úloha zákonného zástupce při uzavírání manželství

Klasická šarí'a zahrnuje mezi poručnictví osob a majetku též poručnictví pro případ uzavření manželské smlouvy. Rozlišujeme dvě skupiny poručníků pro případ uzavření manželství:

1) poručník s donucovacím právem
2) poručník bez donucovacího práva

Poručník s donucovacím právem *(wilájat al-idžbár)* se uplatňuje u osob s omezenou právní způsobilostí nebo u osob zbavených právní způsobilosti. Takový poručník může uzavřít platnou manželskou smlouvu se všemi právními účinky i bez souhlasu svého poručence.

Poručník bez donucovacího práva *(wilájat an-nadb)* se uplatňuje u ženy, požívající sice plné právní způsobilosti, avšak vzhledem ke zvykům a tradicím, nucené delegovat své právo uzavřít manželskou smlouvu na blízkého mužského příbuzného. Jedná se spíše o autorizovaného zprostředkovatele, než o poručníka v pravém slova smyslu.

Většina právních škol zastává názor, že žena nemůže sama uzavírat manželskou smlouvu, navzdory tomu, že požívá plné právní způsobilosti. Pouze hanafitská škola nežádá ustanovení poručníka k uzavření manželské smlouvy, ledaže by žena měla omezenou právní způsobilost či byla zbavena právní způsobilosti[61].

---

[58] Dahl T. S., *The Muslim Family*, Oslo 1997, str. 80

[59] al-'Alami D. S., Legal Capacity with Specific Reference to the Marriage Contract, in: *Arab Law Quarterly* No. 2, 1991, str. 190 – 204
ad-Daqáq Š., 'Abdalfatah M. S., *Al-ahkám al-asásija li-š-šarí'a al-islámija*, al-Iskandarija 2002, str. 64

[60] Layish A., *Marriage, Divorce and Succession in the Druze Family*, Leiden 1982, str. 56

[61] al-'Alami D. S., Legal Capacity with Specific Reference to the Marriage Contract, in: *Arab Law Quarterly* No. 2, 1991, str. 190 – 204
Awad B. A., The Status of Women in Islam, in: *The Islamic Quarterly*, vol. VIII, Nos. 1 & 2, 1964, str. 17-24

Sunnitské madhhaby jsou zajedno v názoru, že poručníkem má být nejbližší příbuzný v mužské linii *(ʿasaba)* v následujícím pořadí:

1) potomek, např. syn, vnuk ze strany syna
2) předek, např. otec, dědeček z otcovy strany
3) vlastní bratr nebo nevlastní bratr ze strany otce a jejich potomci
4) strýcové a bratranci z otcovy strany

Nejsou-li k dispozici agnatičtí příbuzní, pak se poručnictví rozdělí mezi nejbližší příbuzné z matčiny strany. V krajním případě přechází funkce ženina poručníka na stát a jeho zástupce, tj. na soudce[62].

Podle učení šíʿitů dvanácti imámů je přítomnost poručníka nezbytná při uzavírání manželství mezi nezletilými osobami, mezi osobou zletilou a osobou nezletilou a mezi osobou duševně chorou a duševně zdravou. Poručníkem je vždy otec či děd z otcovy strany, v krajních případech státní zástupce nebo soudce. Poručníkem se nikdy nemůže stát matka zastupované osoby, babička z otcovy strany a příbuzní z pobočné linie. Pouze soudce má pravomoc zastávat funkci poručníka pro zletilého, u něhož se duševní choroba projevila teprve posléze[63].

Ismáʿilité se drží Muhammadova výroku: *„Nelze uzavřít manželství bez poručníka nevěsty a dvou čestných, řádných svědků."* a výroku imáma Džaʿfara: *„Uzavření manželství bez přítomnosti poručníka nevěsty je nepřípustné."* [64]

Soudobé legislativní počiny výše zmíněné tradiční zásady přebírají. Pořadí osob, které mohou být poručníky pro účely uzavření manželství v mužské linii se po staletí stále dodržuje *(jordánský čl. 9, marocký čl. 11, tuniský čl. 8 a syrský čl. 21).*

Není-li vhodný adept na poručníka v rodině, zastává jeho funkci soudce *(jordánský čl. 12, alžírský čl. 11, tuniský čl. 8 a syrský čl. 24).*

---

[62] Abú Zahra M., *Al-ahwál aš-šachsíja*, al-Qáhira 1950, str. 48

[63] Kohlberg E., *Belief and Law in Imámí Shiʿism*, Aldershot 1991, str. 54
an-Najjar M. H., *Islam Jafari Rules of Personal Status*, Tehran 1974, str. 61
Stewart D. J., *Islamic Legal Ortodoxy: Twelver Shiite Response to the Sunni Legal System*, Salt Lake City 1998, str. 90
Tabátabá'í H. M., *An Introduction to Shiʿi Law*, London 1984, str. 50

[64] al-ʿAdawí A., *Al-wasít fi-l-fiqh al-islámí. Ahkám al-usra*, al-Qáhira 1996, str. 22
Awad B. A., The Status of Women in Islam, in: *The Islamic Quarterly*, vol. VIII, Nos. 1 & 2, 1964, str. 17-24

Alžírský čl. 11 expresivně stanoví, že poručníkem ženy může být pouze její blízký příbuzný v mužské linii.

Kuvajtský čl. 29 a súdánský čl. 32 uvádějí, že pořadí vhodných kandidátů na poručníka pro účely uzavírání manželství je stejné i pro dědickou posloupnost.

Jemenský čl. 16 podrobně vypočítává, jaké pořadí zaujímají mužští příbuzní nevěsty v poručnické funkci. Na prvním místě stojí otec nevěsty, poté následuje syn, bratři, vnuci, strýcové z otcovy strany, synovci z otcovy strany atd.

Ománský zákon problematiku poručnictví při uzavírání manželství upravuje v *čl. 11 – 14:*

1) jsou-li k dispozici dva poručníci téhož stupně příbuznosti, může nevěstu zastupovat kterýkoliv z nich, přednost však má ten, k němuž má ona sama blíže *(čl. 11)*
2) poručníkem musí být duševně zdravý dospělý muž, který je schopen vykonat pouť do Mekky *(čl. 11)*
3) je-li kandidát na poručníka nezvěstný nebo nemůže svou roli ze závažných důvodů plnit, přejde tato role se souhlasem soudu na dalšího kandidáta v pořadí *(čl. 12)*
4) nemá-li žena vlastního poručníka, převezme jeho funkci soudce *(čl. 13)*
5) soudce nemůže uzavřít manželskou smlouvu jménem své poručenky v případech, kde by on sám či jeho předkové nebo potomci byli druhou stranou smlouvy *(čl. 14)*

Marocký čl. 12 odst. 4 rezolutně zakazuje poručníka s donucovacím právem: *„ ...poručník, ať už se jedná o otce, nebo jiného mužského příbuzného, nemůže nutit svou poručenku, jež dosáhla tělesné zralosti, byť by byla ještě pannou, aby uzavřela manželství proti své vůli, jenom proto, aby odolala svodům ctitelů. Právo donutit k uzavření manželství přísluší pouze soudci.“*[65]

Alžírské čl. 12 a 13 uvádějí, že poručník nesmí zrazovat svou poručenku od uzavření manželství, přeje-li si to a je-li to v jejím zájmu. Pokud by poručník tuto povinnost nedodržel, žena se může obrátit na soud. Pouze otec je oprávněn rozmlouvat své neposkvrněné dceři uzavření manželství, je-li

[65] Tellenbach S., Änderungen im marokkanischen Familienrecht, in: *FamRZ*, Jhg. 41, H. 15, 1994, str. 943 - 945

to v jejím zájmu. Žádný poručník nesmí nutit svou poručenku uzavřít manželství proti její vůli[66].

Irácký čl. 9, novelizovaný čl. 3 zákona č.21/1978 jde ještě dále: *„...žádný příbuzný, natož pak cizí člověk nemůže nutit jinou osobu, ať muže či ženu, uzavřít manželství proti jejich vůli...* ". Manželská smlouva uzavřená pod nátlakem by byla neplatná, ledaže by došlo ke konzumaci manželství. Podobně nikdo nemůže bránit jinému uzavřít manželství[67].

Kuvajtský zákonodárce zvolil zlatou střední cestu, panna v rozpětí od dosažení tělesné zralosti do 25 let věku je povinna mít při uzavírání manželské smlouvy poručníka, kterým může být v krajním případě i soudce *(čl. 29)*.
Vdova či žena starší 25 let věku si může sama zvolit, za koho se provdá, avšak manželskou smlouvu za ni uzavírá poručník *(čl. 30)*.

Libanonští sunnité rozlišují mezi nezletilými chlapci a dívkami. Chlapec nepotřebuje souhlas svého poručníka k uzavření manželství, nicméně soud může povolení vydat, prokáže-li se dosažení tělesné zralosti a pádný argument pro uzavření manželství.
Chlapec mladší 17 let nicméně nemůže uzavřít manželství za žádných okolností *(čl.7)*.
Dívka mladší 9 let nemůže uzavřít manželskou smlouvu za žádných okolností. V časovém rozmezí mezi 9. a 17. rokem života může být dívka provdaná jen se souhlasem soudu. Požádá-li však o zplnoletění a její poručník s tím souhlasí, manželství uzavřít může. I po dosažení 17 let věku je k uzavírání manželství stále vyžadován souhlas poručníka. Pokud poručník nesouhlasí, dívka se může obrátit na soud, který prověří poručníkovy důvody a shledá-li je neopodstatněnými, uzavřít manželství povolí.

Poručnictví s donucovací pravomocí bylo v Libanonu v souladu s hanafitským směrem užíváno až do vydání zákona o osobním statusu, který zakázal uzavírání manželství s nezletilcem ve většině případů. Donucovací právo poručníka se omezilo na uzavírání manželství osob duševně chorých, v souladu s *čl. 4 – 7* musí být splněny dvě podmínky:

1) manželství je pro nemocného nutností

[66] Dennerlein B., *Islamisches Recht und sozialer Wandel in Algerien*, Berlin 1998, str. 67
[67] Carolan M. T. et al.,Contemporary Muslim Families: Research and Practice, in: *Contemporary Family Therapy*, vol. 22, No. 1, 2000, str. 67 - 79

2) soud uzavření takového manželství schválí

Donucovací právo poručníka je i nadále zachováváno mezi libanonskými šíʿity dvanácti imámů. Poručník může uzavřít manželskou smlouvu své poručenky, bez ohledu na její souhlas. Po dosažení zletilosti může takto provdaná žena požádat o anulování svého manželství.

Džaʿfarovská doktrína nerozlišuje mezi pohlavími nezletilců, obě pohlaví potřebují pro uzavření manželství souhlas svého poručníka a povolení soudu. Jestliže otec či děd odmítnou dát nezletilci souhlas k uzavření manželské smlouvy, tak žádný jiný příbuzný, ani soudce uzavření manželství nemůže povolit, i kdyby byly důvody nesouhlasu poručníka jakékoliv.

Uzavře-li manželskou smlouvu za nezletilce soudce, má tento po dosažení zletilosti právo přehodnotit toto rozhodnutí.

Ismáʿilité zastávají názor, že není možné provdat ženu bez jejího souhlasu.

Soudce drúzské komunity může vydat chlapci mezi 16 a 18 lety věku povolení uzavřít manželskou smlouvu, dovoluje-li to jeho duševní stav a jeho zákonný zástupce také souhlasí *(čl. 2)*. Stejně může soudce postupovat i u dívky mezi 15 a 17 lety věku *(čl. 3)*.

Během šesti měsíců po dosažení věkové hranice požadované *čl. 1*, může kterýkoliv z manželů požádat o anulování uzavřeného manželství i bez souhlasu svého tehdejšího zákonného zástupce *(čl. 4)*.

Manželství chlapce mladšího 16 let věku a dívky mladší 15 let věku je ustanovením *čl. 5 drúzského zákona* přísně zakázáno[68].

V Sýrii, Jordánsku a Maroku jsou všechny způsoby donucení v oblasti uzavírání manželských smluv vyloučeny, poručník má sice stále právo zamítnout uzavření manželství svého poručence, avšak soud může jeho rozhodnutí zvrátit[69].

---

[68] al-Cheikh N. M., The 1998 Proposed Civil Marriage Law in Lebanon: The Reaction of the Muslim Communities, in: *YIMEL*, vol. 5, 1998 - 1999, str. 147 – 161
Layish A., *Marriage, Divorce and Succession in the Druze Family*, Leiden 1982, str. 41
an-Najjar M. H., *Islam Jafari Rules of Personal Status*, Tehran 1974, str. 68

[69] Carolan M. T. et al.,Contemporary Muslim Families: Research and Practice, in: *Contemporary Family Therapy*, vol. 22, No. 1, 2000, str. 84

F) Úloha prostředníka při uzavírání manželské smlouvy

Osoba požívající plnou právní způsobilost k právům a povinnostem, muž či žena, může pověřit jinou osobu uzavřením manželské smlouvy ve svůj prospěch. Také poručník může zmocnit jinou osobu k výkonu své funkce. Pověření či zmocnění může mít jak ústní, tak i písemnou formu.

Právní a společenské následky jednání pověřené či zmocněné osoby, jsou pro zmocnitele účinné a závazné, jedná-li prostředník v intencích svého pověření či zmocnění. Následky jednání nad rámec pověření či zmocnění jsou pro zmocnitele účinné a závazné jen, když je schválí.

Prostředník pro uzavření manželství ve většině případů uzavřením manželské smlouvy své pověření či zmocnění splní.

Manžel nemůže od manželčina prostředníka vyžadovat, aby donutil jeho manželku k poslušnosti.

Stejně tak nemůže manželka žádat od manželova prostředníka zaplacení obvěnění, ledaže by to slíbil. Zaručí-li se manželův prostředník zaplatit obvěnění, je povinen tak učinit z titulu záruky, nikoliv proto, že je manželovým prostředníkem[70].

Marocký čl. 10 odst. 1 umožňuje jmenovat prostředníka pro sjednávání manželské smlouvy pouze poručníkovi nevěsty a budoucímu manželovi.

Soudce nemůže uzavřít manželství s dívkou, jejímž je poručníkem pro uzavření manželské smlouvy, ani povolit uzavření manželství s touto dívkou svým předkům a potomkům *(marocký čl. 10 odst. 2)*[71].

Syrský čl. 8 odst. 2 zakazuje prostředníkovi uzavřít manželství se svou zmocnitelkou, ledaže by k tomu byl zmocněn. Totéž ustanovení obsahuje i *kuvajtský čl. 27 písm. b).*

Tuniský čl. 10 stanoví, že prostředník nesmí zmocnit ke splnění svého úkolu další osobu bez souhlasu svého zmocnitele. Zmocnění další osoby se provede smlouvou podepsanou zmocnitelem a původním zmocněncem[72].

---

[70] Forte D. F., *Studies in Islamic Law. Classical and Contemporary Application*, Lanham, 1999, str. 140
Pauli H.-G., *Islamisches Familien- und Erbrecht und ordre public*, München 1994, str. 62
Sfeir G. N., *Modernization of the Law in Arab States*, Boston 1995, str. 126

[71] al-ʿAlami D. S., *The Marriage Contract in Islamic Law in the Shariʿah and Personal Status Laws of Egypt and Morocco*, London – Dordrecht – Boston 1992, str. 80

[72] Forstner M., Veränderungen im tunesischen Ehe- und Kindschaftsrecht, in: *StAZ*, Jhg. 48, Nr. 1, 1995, str. 1 – 8

Jordánský čl. 14 a irácký čl. 4 povolují učinit nabídku k uzavření manželství a její přijetí jak samotným budoucím manželům, tak i jejich prostředníkům.

G) Podmínky platnosti manželské smlouvy

a) Svědkové

Sunnitští právníci se shodují v názoru, že přítomnost svědků je podmínkou platného uzavření manželské smlouvy, neboť jsou vhodným prostředkem, jak zcela přirozeně uvést do všeobecného povědomí odlišení zákonného partnerského vztahu dvou lidí – manželství - od nezákonného vztahu, který představují smilstvo, mimomanželský vztah a pohlavní styk dvou svobodných lidí. Tento názor se opírá o Prorokovy výroky: *„Oznamte uzavření manželství třeba i bubnováním."* a *„Manželství nelze uzavřít beze svědků."*

ᶜÁ'iša zaznamenala jiný Muhammadův výrok: *„Nelze uzavřít manželství, aniž by nevěsta měla poručníka a byli přítomni dva svědkové. Nemá-li nevěsta žádného poručníka, jejím poručníkem se stane samotný vladař."*

Abú Bakr, první chalífa, prý řekl: *„Manželství uzavřené v tajnosti není manželstvím."* [73]

Svědkové musí být buď dva muži nebo jeden muž a dvě ženy, zletilí, duševně zdraví a svobodní (tedy ne otroci), musí slyšet a rozumět nabídce k uzavření manželství a jejímu přijetí.

Jsou-li snoubenci muslimského vyznání, i jejich svědkové musí být vyznavači učení Alláhova. Pochází-li nevěsta z Lidu knihy, pak podle Abú Hanífy její svědek může být také nemuslimského vyznání. Aš-Šáfiᶜí a Ibn Hanbal trvají na muslimských svědcích i v tomto případě.

Hanafité také nevyžadují „spořádanost" coby charakteristický rys svědků. Argumentují tím, že záletník je také schopen odlišit zákonný partnerský vztah od nezákonného, i když se tím sám neřídí. Záletník dále může vykonávat i funkci poručníka a je způsobilý k zastávání veřejného úřadu, a tudíž je přijatelný i coby svědek.

[73] Abú Zahra M., *Al-ahwál aš-šachsíja*, al-Qáhira 1950, str. 56
Matlúb A. M., *Al-wadžiz fi ahkám al-usra al-islámíja*, al-Qáhira 1994, str. 28
Ullah H. M., *The Muslim Law of Marriage*, New Delhi 1999, str. 41

Aš-Šáfi'í a Ibn Hanbal oponují Abú Hanífovi, že svědek musí sloužit i pro účely zkoušky v případě popření uzavření manželské smlouvy, což u záletníka není dost dobře možné [74].

Syrský čl. 12 stanoví, že podmínkou platnosti manželství je uzavření manželské smlouvy za přítomnosti dvou mužů či jednoho muže a dvou žen, kteří jsou muslimského vyznání a zdravého ducha, dovršili zletilost a jsou schopni slyšet nabídku k uzavření manželství a její přijetí a porozumět jim.

V *irácké čl. 6 odst. 1* se dočteme, že *„...manželskou smlouvu nelze uzavřít, chybí-li jedna z následujících podmínek: ...d) svědectví dvou plně způsobilých osob o uzavření manželské smlouvy...".*

Jordánský čl. 16 pod názvem *„ Podmínky platného uzavření manželské smlouvy"* přebírá text syrského čl. 12 a doplňuje jej o konstatování, že svědkové musí být muslimové pouze tehdy, když i snoubenci jsou stoupenci islámu a dále, že svědkové by měli být předky či potomky obou stran smlouvy[75].

Marocký čl. 5 odst. 1 uvádí, že *„...podmínkou platného uzavření manželské smlouvy je mimo jiné svědectví dvou řádných mužů, kteří vyslechnou na témže místě nabídku k uzavření manželství od manžela či jeho zákonného zástupce a její přijetí zákonným zástupcem ženy, jejímž jménem a v jejíž prospěch jedná..."* [76]

Tuniský čl. 3 požaduje pro platné uzavření manželské smlouvy svědectví dvou řádných, mravně čistých svědků.

Alžírský čl. 9 stanoví, že *„...k uzavření manželské smlouvy dojde po souhlasném projevu vůle obou snoubenců a za přítomnosti ženina zákonného zástupce, dvou svědků a po vyplacení dohodnuté části obvěnění..."* [77].

Přítomnost dvou dospělých, duševně zdravých muslimských svědků, kteří jsou schopni slyšet a porozumět uzavírání manželské smlouvy si žádá

---

[74] Ibráhím H. J., *Mawsú'át al-ahwál aš-šachsíja*, al-Iskandarija 1994, str. 30

[75] Welchman L., The Development of Islamic Family Law in the Legal System of Jordan, in: *ICLQ*, vol. 37, 1988, str. 868 - 886

[76] Börner A., Die Eheschliessung im marokkanischen Recht – Form und Beweis, in: *StAZ*, Jhg. 46, Nr. 12, 1993, str. 377 – 386
Forstner M., Veränderungen im marokkanischen Ehe- und Familienrecht, in: *StAZ*, Jhg. 47, Nr. 7, 1994, str. 214 - 219
Tellenbach S., Änderungen im marokkanischen Familienrecht, in: FamRZ, Jhg. 41, H. 15, 1994, str. 943 -945

[77] Mc Larney E., The Algerian Personal Statute: A French Legacy, in: *The Islamic Quarterly*, vol. XLI, No. 3, 1997, str. 187 - 217

i *kuvajtský čl. 11* . Pochází-li nevěsta z Lidu knihy, pak mohou být svědkové také nemuslimského vyznání.

Súdánský čl. 26, společně s *jemenským čl. 9* také uvádějí dva svědky či svědka a dvě svědkyně, naplňující limity řádných občanů, plné právní způsobilosti a víry v Alláha, coby podmínky uzavření manželské smlouvy.

Nejinak je tomu i v *ománském čl. 28,* požadujícím pro platné uzavření manželské smlouvy fyzickou přítomnost dvou dospělých muslimů, schopných slyšet a porozumět jednání smluvních stran na základě své zdravé mysli.

Naproti tomu ši'itský islám nevyžaduje přítomnost dvou svědků k tomu, aby byla uzavřena platná manželská smlouva. Jejich přítomnost není sice podmínkou, ale je vítána coby pojistka proti popření dané smlouvy. Svědkové by měli být svobodní občané, nicméně poslouží i propuštění otroci.

Ismá'ilité zastávají podobný názor, říkají: *„Bůh připomínal svědky pouze při rozvodu. Nejsou-li přítomni při svatbě, není se proč Bohu zodpovídat. Avšak ten, jenž může posloužit svědky i při své svatbě, ten si nevysloužil hněv Boží, neboť svědkové dodávají celé záležitosti jistotu a následovánihodnou praxi.“* [78].

Libanonští drúzové žádají přítomnost nejméně čtyř svědků, může se jednat i o předky či potomky obou stran smlouvy *(čl. 14 zákona ze 24. 2. 1948).*

b) Ženy, s nimiž lze uzavřít manželskou smlouvu

Dívka nebo žena, která se má stát nevěstou, musí být budoucímu manželovi dovolena již na počátku uzavírání manželské smlouvy. Nesmí se vyskytovat žádné překážky uzavření manželství

- *z důvodů rodových*, tj. pokrevní či mléčné příbuzenství

[78] Kohlberg E., *Belief and Law in Imámí Shí'ism*, Aldershot 1991, str. 56
an-Najjar M. H., *Islam Jafari Rules of Personal Status*, Tehran 1974, str. 65

- *z důvodu sociálního postavení*, tj. vdaná, nacházející se v běhu *ʿiddy*, otázka rovnosti původu
- *z důvodu rozdílnosti náboženství.*

c) Forma podmínek manželské smlouvy

Právníci klasické doby požadovali, aby manželská smlouva měla účinky okamžitě, nikoliv odložené do budoucna.

Může zahrnovat podmínky pro obě smluvní strany, nebo jen pro jednu smluvní stranu, když s tím druhá strana souhlasí.

Takové podmínky jsou např., že žena má právo se rozvést, že jedna strana může opustit město, kde se rozhodli manželé žít, že manželství zůstane monogamní atd.

Šíʿité nedovolují uzavřít manželskou smlouvu, která by byla založena na neexistující podmínce nebo neexistující skutečnosti.

Znají však manželství založené na neplatné podmínce, jako je např. nezaplacení obvěnění. Takové manželství bude platně uzavřeno, avšak podmínka bude neplatná.

Obě strany mají v šíʿitském právním prostředí tzv. *podmíněné právo zrušení manželské smlouvy*, např. když manželka již není pannou nebo, když manžel trpí tělesnou vadou, ač během rozhovorů, předcházejících uzavření manželské smlouvy, byl tvrzen opak.

Ismáʿilité zdůrazňují, že platné podmínky jsou pouze ty, které neoponují Koránu a tradici. Citují přitom Džaʿfara as-Sádiqa a jeho otce Muhammada al-Báqira a jejich příběh o muži, který slíbil rodině své budoucí ženy jakožto podmínku uzavření manželství, pokud by se oženil znovu nebo si koupil otrokyni, pak, že by ona druhá manželka byla rozvedená a otrokyně propuštěná.

Hanafité považují podmínku v rozporu s Koránem a tradicí také za neplatnou. Tato skutečnost však nemá vliv na platnost dané uzavřené manželské smlouvy[79].

[79] Shaham R., State, Feminists and Islamists - the Debate over Stipulations in Marriage Contracts in Egypt, in: *BSOAS*, vol. 62, No. 3, 1999, str. 462 - 483

Hanbalovci zastávají názor, že jakákoliv podmínka dohodnutá oběma stranami ústně či písemně, bude platná. Každá strana má právo zrušit manželskou smlouvu, došlo-li k porušení podmínky touto stranou navržené, ledaže by neexistoval šarí'atský důkaz o neplatnosti.

Tuniský čl. 11 obsahuje pravidlo, že lze zrušit uzavřenou manželskou smlouvu, nebyla-li dohodnutá podmínka dodržena, nebo byla porušena. Nebylo-li manželství dosud konzumováno, pak strany zrušené manželské smlouvy nemají vůči sobě žádné následné závazky.

Irácký čl. 6 odst. 3 pouze konstatuje, že podmínky uzavření manželské smlouvy musí být dodrženy. *Odst. 4 téhož článku* dává ženě možnost požádat o zrušení manželství, nedodržuje-li manžel podmínky stanovené v manželské smlouvě.

Jordánský čl. 19 říká, že podmínka zaznamenaná v manželské smlouvě a výhodná pouze pro jednu stranu, avšak neporušující funkci manželského soužití, se dodržuje podle následujících pravidel:

1) jestliže si žena stanoví podmínku, která jí má zajistit určitý právní zájem a nedotýká se práv třetích osob, např. že se nebude stěhovat z rodného města, že může požádat o rozvod dle libosti, že její manželství zůstane monogamní, pak tato podmínka bude platná a závazná a její porušení dává ženě právo zažádat o zrušení manželství
2) podmínka manžela, zaručující mu určitý právní zájem nezasahující do práv třetích osob, např. že manželka nebude pracovat mimo domov, že celá rodina bude žít ve městě, kde muž pracuje, pak tato podmínka bude platná a závazná a její porušení opravňuje manžela zrušit manželství a být zproštěn platby obvěnění a zaopatření rodiny v době ženiny rozvodové *'iddy*
3) podmínka zahrnutá ve smlouvě, která je v rozporu s účelem manželství, nebo zavádí cosi nezákonného, např. podmínka jedné strany, že druhá strana nebude využívat pohodlí rodinného domu, že manželé spolu nebudou žít jako muž a žena, že kterákoliv strana smlouvy může požívat

alkoholické nápoje, že se kterákoliv strana odcizí vlastní rodině, je neplatná od samého počátku, avšak manželská smlouva platí i nadále[80].

Syrský zákonodárce se k problematice podmínek v manželské smlouvě věnuje v *čl. 14*:

1) každá podmínka v manželské smlouvě, která se příčí právnímu řádu a zavádí nezákonné vztahy, je od počátku neplatná, na platnost uzavřené smlouvy však nemá vliv *(odst. 1)*
2) podmínka zaručující ženě určitý právní zájem, aniž by zasahovala do práv třetích osob a omezovala manželova práva, je platná a závazná *(odst. 2)*
3) podmínka omezující manželova práva či zasahující do práv třetích osob, je platná, nicméně nezávazná pro manžela a dává manželce právo požadovat zrušení manželství, v případě, že není manželem dodržována *(odst. 3)*

Kuvajtská legislativa rozlišuje mezi třemi druhy podmínek manželské smlouvy:

1) *podmínka příčící se kořenům manželského soužití*, např. že se manžel nesmí dotknout své manželky, činí smlouvu od počátku neplatnou *(čl. 40)*
2) *podmínka proti důsledkům manželského soužití, avšak nepříčící se podstatě manželského soužití*, např. že manželé po sobě nebudou vzájemně dědit, je od počátku neplatná, na platnost manželské smlouvy však nemá vliv *(čl. 40)*
3) *podmínka nepříčící se ani kořenům, ani důsledkům manželského soužití*, např. že manželka si musí doplnit vzdělání, je platná, závazná a vynutitelná druhou stranou *(čl. 41)*

Jestliže oprávněné osoby se otevřeně vzdají svého práva požádat o zrušení manželské smlouvy z důvodu porušení povolené podmínky druhou stranou smlouvy, jejich právo žádat o zrušení manželské smlouvy zanikne *(čl. 42)*.

Ománský zákon propracovává detailně otázku podmínek v *čl. 5:*

[80] Forte D. F., *Studies in Islamic Law. Classical and Contemporary Application*, Lanham, 1999, str. 148
Mallat C., Connors J., *Islamic Family Law*, London – Dordrecht - Boston 1990, str. 108

1) manželé jsou vázáni podmínkami své manželské smlouvy vyjma podmínek, jež zavádí cosi nezákonného, nebo zakazují cosi dovoleného
2) jestliže smlouva obsahuje podmínku, která jde proti smyslu této smlouvy, pak tato podmínka je neplatná, ale smlouva platí i nadále
3) je třeba ctít pouze podmínky v manželské smlouvě výslovně uvedené
4) ten z manželů, který utrpí újmu nerespektováním smluvní podmínky ze strany partnera, má právo žádat zrušení manželské smlouvy

d) Rovnost manželů

Rovnost mezi oběma manžely *(kafá'a)* v určitých záležitostech je podmínkou pro platné uzavření manželské smlouvy v hanafitském ritu, nebo pro závaznost uzavřené manželské smlouvy *(egyptský čl. 15, syrský čl. 26, jordánský čl. 20, marocký čl. 15 písm. a) a kuvajtský čl. 34).*

Jedná se o podmínku, kterou dle klasické šarí'y vkládá do manželské smlouvy zákonný zástupce ženy *(syrský čl. 29, marocký čl. 14 písm. a) a kuvajtský čl. 34).*

Rovnost ve smyslu parity v statusových věcech je hanafity určována v šesti kritériích:

1) rodokmen
2) příslušnost k islámu
3) osobní svoboda
4) majetek
5) řemeslo nebo obchod
6) zbožnost

Málikovci uznávají rovnost v náboženské zbožnosti a v rodokmenu tím, že manžel by měl mít známého otce a neměl by být nalezencem.

Šáfi'ovci žádají rovnost v rodokmenu, mravnosti, svobodě osoby a ve finanční samostatnosti.

Hanbalovci požadují rovnost v náboženské zbožnosti, rodokmenu, finanční samostatnosti a řemesle[81].

Jordánský zákonodárce podmiňuje v *čl. 20* závaznost uzavřené manželské smlouvy rovností manžela vůči manželce v majetkové sféře, tj. aby byl schopen zaplatit obvěnění najednou a pravidelně rodinu zaopatřovat.

Syrský čl. 28 a *marocký čl. 14 písm. b)* činí rovnost mezi manžely záležitostí dohody a zvyklostí, panujících v dané komunitě.

Náboženská zbožnost coby kritérium rovnosti je zmíněna v *kuvajtském čl. 35.* Následující *čl. 36* zaručuje budoucí manželce právo rozhodnout o přijatelnosti věku jejího nastávajícího.

Rovnost manželů podle výše uvedených kritérií se zkoumá v době podpisu smlouvy o uzavření manželství *(jordánský čl. 20, kuvajtský čl. 34 a marocký čl. 14 odst. 6)*[82].

Syrský čl. 27 dává poručníkovi ženy možnost žádat anulování uzavřeného manželství, provdala-li se jeho poručenka bez jeho souhlasu za muže, jenž jí není roven.

Jordánský čl. 21 rozlišuje mezi dvěma případy:

1) provdá-li poručník svou poručenku, lhostejno, zda pannu či již mající manželskou zkušenost, s jejím souhlasem za muže, s jehož postavením nejsou ani jeden obeznámeni a posléze se ukáže, že muž není dané ženě roven, pak nemohou ani poručník, ani žena vznést protest
2) vyžaduje-li se rovnost obou manželů v době uzavírání manželské smlouvy, nebo manžel deklaruje sám od sebe svou rovnost a poté se ukáže, že tomu tak není, mohou poručník i jeho poručenka žádat zrušení manželské smlouvy

Identické znění má i *kuvajtský čl. 38.*

Práva požadovat zrušení uzavřené manželské smlouvy nelze využít, když je žena těhotná *(syrský čl. 30 a jordánský čl. 23).*

---

[81] al-ʿAdawí A., *Al-wasit fi-l-fiqh al-islámi. Ahkám al-usra*, al-Qáhira 1996, str. 29
Chiláf A., *Ahkám al-ahwál aš-šachsíja fi-š-šaríʿa al-islámija*, al-Kuvajt 1990, str. 60
Tabiu M., Unlawful Marriages and Their Effect in Islamic Law of the Maliki School, in: *Islamic Studies*, vol. 31, No. 3, 1992, str. 319 - 337

[82] Sfeir G. N., *Modernization of the Law in Arab States*, Boston 1995, str. 129

Šíʿa dvanácti imámů též vyžaduje rovnost manžela, musí být své nastávající roven alespoň v rodokmenu, příslušnosti k islámu, zbožnosti, majetkových poměrech a řemeslu.

Rovnost v příslušnosti k islámu může požadovat zákonný zástupce ženy, ostatní sama žena.

Rovnosti musí být dosaženo nejpozději v době podpisu manželské smlouvy, i když není podmínkou platnosti dané smlouvy.

Příslušnost k islámu je samozřejmě podmínkou platnosti smlouvy, když nevěsta je muslimského vyznání, neboť uzavření manželství muslimky s jinověrcem je nepřípustné. Muslimem musí být pouze manžel, u jeho předků se tato podmínka nezkoumá.

Učenost je dle šíʿitské doktríny důležitější než rodokmen. Pokud jde o otázku řemesla, záleží na oblastních zvyklostech.

Právo žádat zrušení uzavřené manželské smlouvy vůbec nevzniká:

1) jestliže žena věděla o skutečném stavu věcí před podpisem manželské smlouvy a byla s ním srozuměna
2) byla-li manželova nerovnost odhalena až po podpisu manželské smlouvy[83]

H) Časově omezené manželství

Sunnité a šíʿa dvanácti imámů se liší v pohledu na délku manželství. Ismáʿilité zastávají sunnitské názory.

Sunnité uvádějí, že manželská smlouva nemusí zahrnovat časový údaj, neboť cílem uzavření manželské smlouvy je zřízení zákonného a trvalého partnerského vztahu a založení rodiny obdařené dětmi. Tento cíl lze zajistit pouze celoživotním svazkem, který rozdělí pouze smrt.

[83] Hasan A., *The Early Development of Islamic Jurisprudence*, Islamabad 1970, str. 65
Khan M. M., *The Schools of Islamic Jurisprudence*, New Delhi 1991, str. 50
Mahdavi – Damghani A., The Marriage Contract in Iranian Civil Law, in: *Harvard Middle Eastern and Islamic Review*, vol. 6, 2000 – 2001, str. 82 - 93
Mahmood T., *Muslim Personal Law*, New Delhi 1977, str. 45

Staví se tedy ostře proti časově omezeným manželstvím *(zawádž al-mutʿa)*, vyskytujícím se v předislámské době a přežívajícím ještě v počáteční etapě islámu, než je Prorok zakázal.

Šíʿité popírají, že by Muhammad takto kategoricky vystoupil proti tomuto typu partnerského soužití.

Sunnité dále argumentují tím, že *mutʿa* není manželstvím v pravém slova smyslu, protože nezakládá právo na zaopatření manželky a na dědictví po manželovi.

Hanafitský právník Zafar b. al-Hudhajl stojí osamocen se svým názorem, že *mutʿa* je platným manželstvím, pouze časová podmínka je neplatná a na manželství se hledí, jako by bylo uzavřeno na dobu neurčitou.

Jiní právníci chápou uzavření tohoto typu partnerského soužití jako nabídku a její přijetí sui generis. Muž řekne např. *„...chci si tě vzít za podmínky, že se za měsíc rozejdeme..."* a žena odpoví *„...přijímám tvou nabídku..."* [84].

Moderní legislativa arabských zemí se této otázky dotýká pouze okrajově, výslovná zmínka se objevuje pouze v *jordánském zákoně:*

1) *mutʿa* ani jinak časově omezený manželský vztah nebude účinný, nedošlo-li k jeho konzumaci *(čl. 42)*
2) *mutʿa* a jinak časově omezené manželství je neúčinné, a tudíž není řádně uzavřeným manželským svazkem; určité účinky však vyvolá, bylo-li konzumováno *(čl. 34 odst. 6)*

Súdánský čl. 11 a jemenský čl. 7 zdůrazňují, že manželství je na celý život, ne na určitou dobu.

Šíʿité stojí na svém, že *mutʿa* nebyla zrušena a opírají se o koranický verš 4 : 28/24 *„...A za to, co jste užívali s těmito ženami, dejte jim jejich odměny podle ustanovení...."*

[84] Abú Zahra M., *Al-ahwál aš-šachsíja*, al-Qáhira 1950, str. 60
Doi A. R., *Sharíʿah. The Islamic Law*, London 1984, str. 112

Šíʿitský věřící může uzavřít manželskou smlouvu typu *mutʿa* s muslimkou, křesťankou, židovkou či zoroastrijkou. Šíʿitská žena naproti tomu může uzavřít manželství pouze s muslimem.

Aby byla manželská smlouva platná, musí být splněny dvě podmínky:

1) musí být stanovena délka manželství
2) musí být stanoveno obvěnění

Je-li stanovena pouze doba manželství, uzavřená smlouva je neplatná. Je-li stanoveno pouze obvěnění, smlouva je neplatná jako smlouva o uzavření manželství typu *mutʿa*, ale platná jako smlouva o uzavření klasického manželství[85].

U časově omezeného manželství nelze žádat o zrušení manželské smlouvy, neboť dané manželství zanikne po uplynutí doby na níž bylo sjednáno. Nicméně muž může vztah ukončit ještě před uplynutím sjednané doby tím, že manželce věnuje tzv. *poděkování za strávený čas* ve formě zlatého šperku.

Žena má dále nárok na celé obvěnění (*mahr)*, došlo-li ke konzumaci manželství. Opustila-li manžela ještě před uplynutím sjednané doby manželství, odečte se ta část obvěnění, která připadá na časový úsek, zbývající do konce sjednané doby. Nedošlo-li ke konzumaci manželství, žena má nárok pouze na polovinu obvěnění.

Při časově omezeném manželství nevzniká ženě nárok na zaopatření. Ačkoliv manželství typu *mutʿa* nezakládá vzájemné dědické právo mezi manžely, děti narozené z toho svazku jsou legitimní a oprávněné dědit po obou rodičích. Jestliže manželství uzavřené jakožto časově omezené pokračuje i po uplynutí stanovené doby, děti počaté v této době jsou legitimní, ale oprávněné dědit pouze po otci[86].

Ismáʿilité citují výrok imáma ʿAlího *„...není manželství bez pobočníka nevěsty a dvou svědků, stejně jako není manželství bez dirhamu či dvou dirhamů a není manželstvím svazek uzavřený na den či dva dny, toto je smilstvo...“.*

[85] Floor W., Some Notes on Mutʿa, in: *ZDMG*, Bd. 138, H. 2, 1988, str. 326 - 331
[86] Haeri S., *Law of Desire*, London 1989, str. 70

Imám Dža^{c}far prý vedl následující rozhovor: *„...Řekni mi tazateli, jak to myslíš?"* a tazatel odpověděl *„Muž se ptá ženy, zda si jej vezme za jeden či dva dirhamy na jeden či dva dny."* a Dža^{c}far odvětil *„To je smilstvo, které si může dovolit pouze propuštěnec."* [87]

Věhlasná soudní autorita an-Nu^{c}mán se vyjádřil v tom smyslu, že *mut^{c}a* není manželstvím, protože zde nevzniká vzájemná dědická povinnost, ani nárok na výživné a je bezpředmětné žádat o ukončení tohoto svazku předčasně, když stejně uplynutím stanovené doby zanikne[88] .

[87] Haeri S., *Law of Desire*, London 1989, str. 75
[88] Floor W., Some Notes on Mut^{c}a, in: *ZDMG*, Bd. 138, H. 2, 1988, str. 326 - 331

VIII. PŘEKÁŽKY UZAVŘENÍ MANŽELSKÉ SMLOUVY

Jak již bylo zmíněno výše, podstatnou podmínkou platného uzavření manželské smlouvy je způsobilost ženy provdat se za muže, který jí nabídl manželství. U dané ženy a daného muže tedy nesmí existovat žádné překážky uzavření manželské smlouvy vyplývající z norem šarí'atského i civilního práva.

Rozeznáváme dvě skupiny překážek uzavření manželství:

1) trvalé
   a) rodokmen, příbuzenství
   b) příbuznost
   c) mléčné příbuzenství

2) dočasné
   a) stávající manželství
   b) neodvolatelné zapuzení manželky
   c) odlišné náboženské vyznání

Jakmile dočasná překážka pomine, lze uzavřít manželskou smlouvu.

ad 1 a)

Zakázané příbuzenské stupně, vylučující uzavření manželství mezi některými příslušníky téhož rodu, jsou obsaženy v koranickém verši 4 : 27/23: *„A jsou vám zakázány jako manželky vaše matky, vaše dcery, vaše sestry, vaše tety z otcovy i matčiny strany, vaše neteře z bratrovy a sestřiny strany, vaše kojné a vaše soukojenky a matky vašich žen a vaše nevlastní dcery, jež jsou ve vaší péči a jež se narodily z žen, k nimž jste již vešli – však jestliže jste k nim nevešli, není to pro vás hříchem – a manželky vašich synů, narozených z vašeho ledví, a dále dvě sestry současně, leda že se to stalo již v minulosti. A Bůh je věru odpouštějící, slitovný.“*

Moderní zákonodárství většiny arabských států z tohoto výčtu vychází. Je nemyslitelné uzavřít manželskou smlouvu se svými předky

a potomky, tzn. matkou, sestrami, dcerami, nevlastními sourozenci, tetami z otcovy i matčiny strany a neteřemi z bratrovy i sestřiny strany *(syrský čl. 33, irácký čl. 14 odst. 1, marocký čl. 25, tuniský čl. 15, kuvajtský čl. 13, súdánský čl. 15, jemenský čl. 24 a ománský čl. 30).*

Jordánský čl. 24 rozděluje zakázané osoby do čtyř skupin:

1) matky a babičky
2) dcery a vnučky
3) sestry a neteře
4) tety z otcovy i matčiny strany

Příznivci dža^{c}farovské školy a dnešní ší^{c}a dvanácti imámů uplatňuje stejné stupně[89].

ad 1 b)

V této skupině rozlišujeme čtyři zakázané stupně příbuzenstva:

1) manželka předka, ať již z otcovy či matčiny strany, bez ohledu na to, zda došlo ke konzumaci manželství nebo ne.

Tento zákaz vychází z koranického verše 4 : 26/22: *„A neberte si za manželky ženy, jež byly provdány za vaše otce, leda že se to stalo už v minulosti. A věru je to hanebnost zavrženíhodná a způsob hnusný!"*

2) manželka potomka, ať již agnáta či v ženské linii, bez ohledu na to, zda došlo ke konzumaci manželství nebo ne.

Tento zákaz vychází z koranického verše 4 : 27/23: *„...a manželky vašich synů, narozených z vašeho ledví..."*

3) předkové manželky, nehledě na konzumaci manželství

Tento zákaz vychází z koranického verše 4 : 27/23: *„A jsou vám zakázány jako manželky...matky vašich žen..."*

4) potomci manželek, pokud došlo ke konzumaci manželství

[89] Ibráhím H. J., *Mawsú^{c}át al-ahwál aš-šachsíja*, al-Iskandarija 1994, str. 34
Naqvi A. R., The Family Protection Act of Iran, in: *Islamic Studies*, vol. VI, No. 3, 1967, str. 241 - 265
Šalqámí H., *Az-zawádž al-^{c}urfí bajna aš-šarí^{c}a wa-l-qánún*, al-Qáhira 1999, str. 71

Tento zákaz vychází z koranického verše 4 : 27/23: *„...a vaše nevlastní dcery, jež jsou ve vaší péči a jež se narodily z žen, k nimž jste již vešli – však jestliže jste k nim nevešli, není to pro vás hříchem...* "

Toto členění uznávají klasikové hanafitského, šafi'ovského a hanbalovského *madhhabu* a v současné době z něj vychází *irácký čl. 15, jordánský čl. 25, marocký čl. 27, tuniský čl. 16, alžírský čl. 26, kuvajtský čl. 14, libanonský čl. 13 platný pro drúzy, dža'farovská a ismá'ilitská doktrína.*

Jordánský čl. 25 odst. 4 výslovně přidává k této kategorii ještě dcery manželčiných dětí za předpokladu, že manželství bylo konzumováno.

Syrský čl. 34 odst. 1, 2 kumulujíc v sobě všechny doktríny mimo šafi'ovské, dodává v zakázaných stupních

1) k manželce předka a manželce potomka jakoukoliv ženu, se kterou měl daný předek či potomek pohlavní styk
2) k předkům manželky předky a potomky jakékoliv ženy, s níž měl daný muž pohlavní styk

Tatáž ustanovení lze nalézt také v *kuvajtském čl. 15, súdánském čl. 16 a jemenském čl. 24.*

Ší'a dvanácti imámů přidává ještě předky a potomky ženy, s níž se daný muž dopustil cizoložství. Cizoložnice bude proto zakázaným stupněm pro předky a potomky tohoto muže, avšak nebude zakázanou pro své předky a potomky v dovoleném stupni.

Ismá'ilité zastávají názor, že je nemravné pro muže oženit se

1) s vlastní nebo mléčnou dcerou
2) s matkou ženy, s níž se dopustil cizoložství.

ad 1 c)

V zásadě platí, že zakázané stupně z důvodu rodokmenu platí i pro mléčné příbuzenství *(ridá')* na základě zmínky o mléčných příbuzných v koranickém verši 4 : 27/23 : *„...vaše kojné a vaše soukojenky,...* " a v Muhammadově výroku *„Ridá' zakládá stejné zakázané stupně jako rodokmen.* "

Tato pravidla jsou uznávána všemi klasickými právními školami a uplatňována i v moderní legislativě *(syrský čl. 35 odst. 1, jordánský čl. 26, irácký čl. 16, marocký čl. 28 odst. 1, tuniský čl. 17, kuvajtský čl. 16 písm. a) a alžírský čl. 27).*

Existují i výjimky z tohoto obecného pravidla, mající svůj původ v hanafitském směru a zastávající názor, že pouze kojený chlapec, ne jeho bratři a sestry, je považován za dítě mléčné matky a jejího manžela *(tuniský čl. 17, marocký čl. 28 odst. 2 a alžírský čl. 28)*[90].

Aby kojení založilo zakázaný stupeň příbuzenství, musí se uskutečnit v raném dětství a dosáhnout určitého počtu přiložení k prsu. Mezi jednotlivými právními školami panují rozdíly v obou podmínkách:

a) hanafité a málikovci zastávají názor, že jedno kojení postačí
b) šáfi'ovci a hanbalovci vyžadují nejméně pětinásobné kojení

V moderním zákonodárství se ujal spíše názor vícenásobného kojení *(syrský čl. 35 odst. 2, marocký čl. 28 odst. 3, kuvajtský čl. 17, súdánský čl. 17, jemenský čl. 25 a ománský čl. 33).*

V *jordánském, iráckém a tuniském zákoně* nenajdeme žádné limity.

Pokud jde o délku kojení, hanafité zastávají názor, že má trvat 21 měsíců a opírají se o koranický verš 46 : 14/15: *„ ... matka jeho jej ve strastech nosila a ve strastech jej porodila – a jeho nošení a kojení trvalo 30 měsíců...“*

Šáfi'ovci, málikovci a hanbalovci hlásají, že kojení má trvat dva roky, opírají se o koranický verš 2 : 233: *„Matky kojí děti své plné dva roky, a to je pro toho, kdo chce aby bylo dovršeno kojení...“* a verš 31 : 13/14: *„...neb nosila jej matka jeho se samými nesnázemi a odstavila jej po dvou letech...“*

Dvouleté období na kojení zmiňují i *syrský čl. 35 odst. 2, tuniský čl. 17 a marocký čl. 28 odst. 3.*

V *alžírském čl. 29* se dočteme, že mléčné příbuzenství založí zakázaný stupeň pouze tehdy, vyskytne-li se před odstavením od prsu či během prvních dvou let života, bez ohledu na množství mléka, které kojenec přijme.

---

[90] Botiveau B., *Politiques legislatives. Egypte, Tunisie, Algerie, Maroc*, Le Caire 1994, str. 70
Nelle D., Neue familienrechtliche Entwicklungen im Maghreb (Marokko, Algerien, Libyen, Mauretanien und Tunesien), in: *StAZ*, Jhg. 57, Nr. 9, 2004, str. 253 – 269

Dža'farovská doktrína stanoví čtyři podmínky, které vedou k založení zakázaného stupně příbuzenství z důvodu kojení:

1) ženino mateřské mléko bude produkováno jako výsledek legitimního porodu
2) dítě bude kojeno přímo ze ženina prsu
3) dítě bude kojeno po první dva roky života
4) dítě bude kojeno z prsu téže ženy dnem a nocí, nebo proběhne patnáct kojení jednou ženou

Ismá'ilité se drží názoru imáma 'Alího, že jedno kojení postačí ke vzniku mléčného příbuzenství.

Naopak žádné zakázané stupně nevznikají kojením u *syrských drúzů (čl. 307 písm. c)* a u *libanonských drúzů (kapitola 2 zákona z roku 1948)*[91].

ad 2a)

Stávající manželství je překážkou uzavření nové manželské smlouvy ve třech situacích:

I) potenciální manželka je dosud vdaná, či se nachází v porozvodové nebo vdovské *'iddě*
II) vznikl by zakázaný stupeň příbuzenství
III) polygynie

Kuvajtský zákon uvádí ve svém *čl. 23* ještě další situaci.

ad I)

Dosud vdaná žena či žena nacházející se v porozvodové nebo vdovské *'iddě* nemůže platně uzavřít nové manželství, dokud její stávající manželský vztah platně nezanikne či neuplyne běh její *'iddy*.

Klasické šarí'atské právo vychází ze dvou koranických veršů: verše 2:228 *„A rozvedené ženy nechť samy čekají po tři periody ...“* a verše 2:234

[91] Lavish A., *Marriage, Divorce and Succession in the Druze Family*, Leiden 1982, str. 49
an-Najjar M. H., *Islam Jafari Rules of Personal Status*, Tehran 1974, str. 72
Shah S. S., Fosterage as a Ground of Marital Prohibition in Islam and the Status of Human Milk Banks, in: *Arab Law Quarterly*, 1999, str. 4 - 7

„Pro ty, kdož k Bohu byli povoláni a zanechali manželky, platí, že ony mají vyčkat samy o sobě čtyři měsíce a deset dní...“

Pokud by za dané situace bylo manželství uzavřeno, považují jej právníci všech madhhabů jednomyslně za neplatné a přikazují oběma hříšníkům se bezodkladně rozejít buď dobrovolně nebo rozhodnutím soudu, ledaže by došlo již ke konzumaci manželství.

Byl-li nezákonný svazek již konzumován, mínění právních škol se liší:

a) šáfi'ovci a hanbalovci trvají striktně na tom, že „manželé“ se musí rozejít, ale po uplynutí ženiny *'iddy* mohou opět své životy spojit
b) málikovci trvají na tom, že „manželé“ se musí rozejít a žena je muži již navždy zapovězena

S těmito ustanoveními se ztotožňují i dža'farovci a v obecné rovině je přebírají i soudobé zákony *(syrský čl. 38, marocký čl. 29 odst. 6, kuvajtský čl. 19, súdánský čl. 19 písm. c), jemenský čl. 26 odst. 3 jordánský čl. 27, irácký čl. 13 a tuniský čl. 20).*

Zvláštní situace nastane v případě nepřítomného či nezvěstného muže. Nejrozšířenějším názorem klasické šarí'y je ten, který je obsažen i v *čl. 21 egyptského zákona č. 25/1929.* Nezvěstný manžel je považován za mrtvého po čtyřech letech od zmizení za okolností, které vedou k názoru, že musí být mrtev. Za jiných okolností má soud po nařízení různých pátrání a vyšetřování stanovit, za jak dlouho bude muž považován za mrtvého. Po vydání soudního usnesení o prohlášení muže za mrtvého započne ženě v souladu s *čl. 22* běžet vdovská *'idda*[92] .

Téměř identickou dikci obsahují i *kuvajtské čl. 146 a 147.*

Také *jordánský zákon* rozpracovává situace, za kterých lze uvažovat po určité době o manželově smrti, např. během zemětřesení, leteckého útoku, selhání veřejné bezpečnosti a během nepokojů.

Soud prohlásí manžela za mrtvého jeden rok po jeho zmizení. Zmizel-li však na místě, které je známo a pravděpodobně zahynul, soud jej prohlásí za mrtvého až za čtyři roky.

---

[92] Najjar F. M., Egypt's Laws of Personal Status, in: *Arab Studies Quarterly*, vol. 10, No. 3, 1988, str. 319 – 344
Rohe M., Das neue ägyptische Familienrecht: Auf dem Weg zu einem zeitgemässen islamischen Recht, in: *StAZ*, Jhg. 54, Nr. 7, 2001, str. 193 – 206
Saad W., Grundzüge des ägyptischen Ehe- und Kindschaftsrechts, in: *StAZ*, Jhg. 36, Nr. 6, 1983, str. 153-164

Za jiných okolností soud určí, jak dlouho bude probíhat pátrání *(čl. 177)*. Poté započne podle *čl. 178* běh ženiny vdovské *ᶜiddy*.

Objeví-li se ztracený manžel nebo se zjistí, že žije, poté, co byl prohlášen za mrtvého, *egyptská legislativa* zastává názor, že jeho dosavadní manželka je za něj stále právoplatně provdána, pokud se již neprovdala za jiného muže v přesvědčení, že její dosavadní manžel je již mrtev.

Pokud nevěděla, že první manžel stále žije, zůstává provdána za nového muže. Nedodržela-li však svou vdovskou *ᶜiddu* po prohlášení prvního manžela za mrtvého, pak je její nové manželství neplatné *(čl. 8 zákona č. 20/1925 o zaopatření rodiny a některých otázkách osobního statusu)*.

Kuvajtský zákonodárce opět převzal egyptské znění do *čl. 148*.

Jordánský čl. 179, súdánský čl. 266 odst. 6, jemenský čl. 120 odst. 6 a ománský čl. 197 odst. 2 uvádějí, že manželství ženy s druhým mužem, poté co se zjistilo, že první manžel stále žije, ač byl prohlášen za mrtvého, zůstane platné, došlo-li k jeho konzumaci, jinak bude anulováno.

Tuniský čl. 36 jednoduše požaduje, aby žena dodržela vdovskou *ᶜiddu*, poté, co byl její nezvěstný manžel prohlášen za mrtvého. Stejné pravidlo požadují i dža[ᶜ]farovci[93].

Syrský čl. 202 přináší definici nezvěstné osoby: *„...každá osoba, o níž není známo, zda žije či je mrtva, nebo o níž je známo, že žije, avšak neví se, kde žije..."*.

Nezvěstnost manžela skončí podle *čl. 205*:

a) jeho návratem

b) po soudním prohlášení za mrtvého, dosáhl-li 80 let věku

c) po čtyřech letech od doby, kdy zmizel ve válce a v jiných podobných případech, obsažených v platných vojenských zákonech.

---

[93] Abú Zahra M., *Al-ahwál aš-šachsíja*, al-Qáhira 1950, str. 68
al-[ᶜ]Alami D. S., *The Marriage Contract in Islamic Law in the Shari[ᶜ]ah and Personal Status Laws of Egypt and Morocco*, London – Dordrecht – Boston 1992, str. 120
Bernard – Maugiron N., Dupret B., *Egypt and Its Laws*, The Hague-London-Boston 2002, str. 134
Mayer A. E., Reform of Personal Status Laws in North Africa: A Problem of Islamic or Mediterranean Laws?, in: *MEJ*, vol. 49, No. 3, 1995 str. 444 – 446
Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 70
Sajfuddín S., *Huqúq az-zaudž wa-z-zaudžat wa usúl al-mu[ᶜ]áširat az-zaudžíja*, Bejrút 1995, str. 54

ad II)

Překážka vzniku zakázaného stupně příbuzenství neumožňuje muslimovi pojmout za manželky v téže době dvě ženy, které jsou spřízněny rodokmenem, příbuzenstvím či mléčným příbuzenstvím a vychází z koranického verše 4 : 27/23 *„...a dále dvě sestry současně...“* a Prorokova výroku *„...a nelze uzavřít manželství v téže době se ženou a její tetou z otcovy či matčiny strany a ani se ženou a její neteří z bratrovy či sestřiny strany...“* [94].

Sunnité, šíʿité dvanácti imámů a ismáʿilité jsou zajedno v striktním dodržování výše uvedeného pravidla.

Někteří charidžovští právníci povolují souběžně uzavřené manželství se dvěmi takto spřízněnými ženami, vyjma sester a odvolávají se na doslovný text Koránu.

Hanbalovský učenec Ibn Tajmíja a jeho žák Ibn Qajjim povolují podobný manželský vztah v případě mléčného příbuzenství, neboť Korán danou věc nezmiňuje.

Nezákonný vztah tohoto rázu zanikne zapuzením jedné ženy a po uplynutí její následné *ʿiddy*.

Klasické právní normy v nejširším významu přejalo i moderní zákonodárství *(syrský čl. 39, kuvajtský čl. 20, súdánský čl. 19 písm. a), jemenský čl. 27, jordánský čl. 31, irácký čl. 13 a ománský čl. 35 odst. 1).*

Výjimka z výše uvedených pravidel, dovolující souběžné manželství se ženou a její nevlastní matkou nebo její nevlastní dcerou, je obsažena v *marockém čl. 29 odst. 1.*

Tato překážka je nemyslitelná v Tunisku a u syrských a libanonských drúzů, kde zákonodárství a rodové tradice mnohoženství zakazují[95] .

---

[94] Qinávi A. M., *Fatáwá al-usra*, al-Qáhira 2000, str. 48

[95] al-ʿAdawi A., *Al-wasít fi-l-fiqh al-islámi. Ahkám al-usra*, al-Qáhira 1996, str. 42
Awad B. A., The Status of Women in Islam, in: *The Islamic Quarterly*, vol. VIII, Nos. 1 & 2, 1964, str. 17-24
Börner A., Die Eheschliessung im marokkanischen Recht – Form und Beweis, in: *StAZ*, Jhg. 46, Nr. 12, 1993, str. 377 – 386
Buskens L., Recent Debates on Family Law Reform in Morocco: Islamic Law as Politics in an Emerging Public Sphere, in: *Islamic Law and Society*, vol. 9, No. 1, 2003, str. 70 - 131
Forstner M., Veränderungen im tunesischen Ehe- und Kindschaftsrecht, in: *StAZ*, Jhg. 48, Nr. 1, 1995, str. 1 – 8
Layish A., *Marriage, Divorce and Succession in the Druze Family*, Leiden 1982, str. 62

ad III)

Podle klasického šarí'atského práva sunnitského i ší'itského směru, může muž být za splnění určitých podmínek současně ženat až se čtyřmi ženami, jak vyplývá z koranického verše 4 : 3 *„...berte si za manželky ženy takové, které jsou vám příjemné, dvě, tři a čtyři; avšak bojíte-li se, že nebudete spravedliví, tedy si vezměte jen jednu...“*

Toto ustanovení bylo věrně přejato i do moderních legislativních počinů, s dodatkem, že žádný muž se nemůže oženit popáté, aniž by zapudil jednu ze svých dosavadních manželek a uběhla její následná *'idda (syrský čl. 37, kuvajtský čl. 21, marocký čl. 29 odst. 2, jordánský čl. 28, irácký čl. 13 a ománský čl. 35 odst. 2).*

Tuniské právo polygynii zakazuje, stala se trestným činem. Muž, jenž se znovu ožení, bez toho, aby předtím ukončil své dosavadní manželství, bude podle *čl. 18* odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání jednoho roku a / nebo pokutě 240 000 tuniských dinárů a jeho nové manželství bude prohlášeno za neplatné.

Mnohoženství zakazují tradice také drúzům v Libanonu *(čl. 10 zákona ze 24. 2. 1948)* a v Sýrii *(čl. 307 odst. 6)*[96].

Polemika ohledně polygynie začala na počátku 20. století, kdy se Egypt a Blízký východ otevřely Evropě. Moderní náboženští reformátoři v čele se šajchem Muhammadem 'Abduhem († 1905) obhajovali omezení polygynie coby nespravedlnosti vůči ženám.

Jiní reformátoři operovali se zákazem polygynie a opírali se koranické verše 4 : 128/129 *„Nikdy vám nebude možno, abyste byli spravedliví mezi ženami, i kdybyste si to přáli...“* a 4 : 3: *„...avšak bojíte-li se, že nebudete spravedliví, tedy si vezměte jen jednu...“*.

Tradicionalisté zareagovali protiútokem. Říkali, že pak by koranická povolení byla absurdní a že je třeba rozlišovat mezi spravedlností ve verši 4:3, znamenající rovnost mezi ženami v materiálních a majetkových záležitostech,

[96] Forstner M., Veränderungen im tunesischen Ehe- und Kindschaftsrecht, in: *StAZ*, Jhg. 48, Nr. 1, 1995, str. 1 – 8
Layish A., *Marriage, Divorce and Succession in the Druze Family*, Leiden 1982, str. 62
Hinchcliffe D., Polygamy in Traditional and Contemporary Islamic Law, in: *Islam and the Modern Age*, vol. 1, No. 3 (Nov. 1976), str. 13 - 38

a mezi spravedlností ve verši 4 : 128/129, dotýkající se vnitřních záležitostí, nad nimiž manžel nemá kontrolu. Na podporu svých stanovisek se odvolávali na sunnu.

Současné trendy v legislativním náhledu směřují k omezení mnohoženství či rovnou k monogamii.

Podle *irácképo čl. 3 odst. 4* je uzavření dalšího manželství možné se souhlasem soudu, který jej vydá po splnění dvou podmínek:

1) muž je finančně schopen zabezpečit více žen
2) je zde legitimní zájem

Soudce nevydá podle *čl. 3 odst. 5* povolení k uzavření dalšího manželství, zjistí-li, že ženy nemohou být uspokojovány spravedlivě.
Každý, kdo by jednal v rozporu s čl. 3 odst. 4 a 5, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok a /nebo pokutou ve výši 100 irácких dinárů.

Syrský čl. 17 je méně kategorický, i když sleduje tytéž cíle. Soudce má právo zakázat uzavření manželství, jsou-li zájem a možnosti rovného uspokojování potřeb více manželek ze strany manžela diskutabilní.

Jordánský zákonodárce nestaví v *čl. 19 odst. 1* mnohoženství zřetelné překážky, umožňuje ženě vymínit si v manželské smlouvě podmínku, že manželství zůstane monogamní a dává jí právo požádat o rozvod, poruší-li manžel tuto podmínku.

Tutéž možnost má podle *čl. 31* i marocká žena[97]. Jestliže by manžel nebyl schopen spravedlivě uspokojit potřeby více manželek, *čl. 30 odst. 1* mu zakazuje znovu se oženit. Navíc druhá manželka musí být informována při uzavírání manželské smlouvy, že se stane druhou manželkou daného muže. První manželka má právo požádat soud o stanovení náhrady za utrpěnou duševní újmu, kterou jí způsobilo uzavření další manželské smlouvy jejím manželem, a to, i když takové ujednání v manželské smlouvě není obsaženo *(čl.30 odst. 2).*

[97] al-ʿAlami D. S., *The Marriage Contract in Islamic Law in the Shariʿah and Personal Status Laws of Egypt and Morocco*, London – Dordrecht – Boston 1992, str. 123
Mir-Hosseini Z., *Marriage on Trial. Islamic Family Law in Iran and Morocco*, London-New York 2000, s. 58

Egyptský zákon č. 100/1985 coby *novelizace k zákonu č. 25/1929* sleduje v *čl. 11a* stejný společenský zájem a nařizuje manželovi stanovit v manželské smlouvě své společenské postavení a uvést i jména stávajících manželek.

Notář je povinen oznámit formou doporučeného dopisu do vlastních rukou těmto manželkám uzavření nové manželské smlouvy jejich manželem a toto oznámení zaznamenat do spisu.

Nový zákon dává stávající manželce možnost požádat o rozvod, utrpěla-li novým manželstvím svého manžela morální nebo majetkovou újmu, která činí jejich další společný život nepřijatelným. Ženě toto právo náleží, i když v manželské smlouvě o tom není ani zmínka.

Soudce se má pokusit o smír mezi manžely, nepodaří-li se, vysloví neodvolatelný rozvod.

Žena ztrácí právo zažádat o rozvod z důvodů dalšího manželství jejího životního partnera po uplynutí jednoho roku, kdy se dozvěděla, že se její manžel znovu oženil. Toto její právo se znovu aktivuje, jakmile manžel uzavře další manželskou smlouvu.

Nemá-li nová manželka ani tušení, že její manžel je již ženatý a zjistí to až po uzavření své manželské smlouvy, může také požádat o rozvod[98].

Jemenský čl. 12 stanoví podobné podmínky[99]:

1) muž může mít čtyři manželky, je-li schopen s nimi jednat spravedlivě; když toho schopen není, pak mu přísluší pouze jedna manželka
2) aby mohl muž uzavřít novou manželskou smlouvu, musí být splněny čtyři podmínky:
   a) existuje právní zájem na uzavření nové manželské smlouvy
   b) muž je schopen zaopatřit více manželek
   c) nová manželka je srozuměna s tím, že se vdává za již ženatého muže
   d) dosavadní manželka je s manželovým úmyslem obeznámena

[98] al-ʿAlami D. S., Law No. 100 of 1985 Amending Certain Provisions of Egypt's Personal Status Laws, in: *Islamic Law and Society*, vol. 1, No. 1, 1994, str. 116 - 136

[99] Arabi O., *Studies in Modern Islamic Law and Jurisprudence*, The Hague-London-New York 2001, str.139
Würth A., Stalled Reform: Family Law in Post-Unification Yemen, in: *Islamic Law and Society*, vol. 10, No. 1, 2003, str. 12 - 33

Čl. 23 kuvajtského zákona č. 51/1984 zapovídá muži uzavřít manželskou smlouvu se ženou, jíž předtím podlým způsobem navedl proti jejímu dosavadnímu manželovi, ledaže by se daná žena nejprve znovu provdala za svého bývalého manžela a ten posléze zemřel nebo tuto ženu zapudil.

Toto jedinečné, nikde jinde se nevyskytující pravidlo, slouží k ochraně rodiny. Staví se proti jednání těch, kteří se snaží rozbít jednotu manželského soužití tím, že podněcují manželku vůči jejímu manželovi, nebo jí vábí penězi, aby se s ní mohl oženit, a tím jí vnucuje něco, co sama de facto nechce.

Myšlenka, která stála na počátku vzniku tohoto ustanovení, pochází z málikovského učení, operujícího s určitými případy, kdy je zakázáno uzavřít novou manželskou smlouvu a zrušit ji, byla-li platně uzavřena. Někteří málikovští učenci mají tento zákaz za trvalý a jiní pouze za dočasný, zanikající rozpadem manželského soužití daných manželů či ovdověním ženy po tomtéž manželovi.

Kuvajtské právo, jak je vidno, přejalo druhou alternativu, která je dodnes mezi náboženskými učenci rozšířenější[100].

ad 2 b)

Neodvolatelným se zapuzení stává po třetím pronesení zapuzovaní formule.

Během prvního a druhého pronesení zapuzovaní formule a v průběhu následné manželčiny *ᶜiddy* může manžel své rozhodnutí vzít nazpět bez manželčina souhlasu a manželství pokračuje dále bez potřeby sjednání nové manželské smlouvy a dohodnutí nového *mahru*.

Po třetím zapuzení se žena stává pro daného muže dočasně zakázanou. Nejprve musí proběhnout její *ᶜidda*, poté se musí znovu vdát, být neodvolatelně zapuzena nebo ovdovět, znovu musí proběhnout její *ᶜidda*, a teprve poté s ní její původní manžel může uzavřít novou manželskou smlouvu.

[100] Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 115

Tato obecná šarí'atská ustanovení, vycházející z koranických veršů 2 : 229: *„Rozvod je možný dvakrát, potom lze podržet manželku podle správné zvyklosti nebo ji propustit v dobré vůli..."* a 2 : 230: *„Jestliže zapudí muž ženu svou, není mu potom dovolena dříve, než byla vdána za jiného muže..."* jsou uznávána jak mezi sunnity, tak mezi ší'ity.

Byla zahrnuta i do moderních legislativních úprav *(syrský čl. 36, kuvajtský čl. 22, marocký čl. 29 odst. 3 a 4, jordánský čl. 30, irácký čl. 13, súdánský čl. 19 písm. d) a jemenský čl. 26 odst. 5).*

V Tunisku je tento případ dikcí *čl. 19* zakázán, manžel má tedy zakázáno uzavřít novou manželskou smlouvu se ženou, kterou předtím třikrát zapudil. Tuniští fundamentalisté v tomto zákonném ustanovení spatřují očividné novátorské protivení se tradičním hodnotám, obsaženým v Koránu.

Další formou neodvolatelného zapuzení je tzv. *vzájemné proklínání (mulá'ana / li'án),* jež představuje trvalý zákaz uzavření nové manželské smlouvy mezi daným mužem a danou ženou, ledaže by muž přiznal vědomou lež.

Čl. 11 libanonského drúzského zákona z roku 1948 a čl. 307 odst. 6 syrského drúzského zákona činí z jednou neodvolatelně zapuzené ženy navěky zakázanou osobou pro bývalého manžela[101].

ad 2 c)

Šarí'a rozlišuje mezi mužem a ženou, pokud jde o překážky z důvodu náboženské odlišnosti potenciálních manželů.

Jak sunnité, tak i ší'ité jsou zajedno, že muslimská žena nemůže uzavřít manželskou smlouvu s jinověrcem. Odvolávají se na koranické verše 2 : 221: *„...Neprovdávejte dcery své za modloslužebníky, pokud tito neuvěří; ..."*
a 40 : 10: *„...Odpor Boží je věru silnější než vaše nenávist vůči vám samým, když jsouce k víře vyzváni, přece jste neuvěřili!".*

[101] Rohe M., Rechtsfragen bei Eheschliessungen mit muslimischen Beteiligten, in: *St4Z*, Jhg. 53, Nr. 6, 2000. str. 161- 169

Tento všeobecný zákaz, tradovaný šíʿou dvanácti imámů a ismáʿility, se objevuje i v soudobé legislativě, týkající se osobního statusu *(syrský čl. 48 odst. 2, kuvajtský čl. 18 odst. 2, marocký čl. 29 odst. 5, irácký čl. 17 jordánský čl. 33 odst. 1, ománský čl. 35 odst. 7 a jemenský čl. 29).*

Zákaz se aplikuje i tam, kde není výslovně v zákoně zmíněn[102]. Manželství muslimky a jinověrce je neplatné od začátku, nehledě na to, bylo-li konzumováno, obě strany se musí rozejít.

Muslim nesmí vstoupit do manželského svazku se ženou, která nepochází z Lidu knihy, což vyplývá z koranického verše 5 : 7/5: *„...A dovoleny jsou vám muhsany z věřících žen a muhsany z těch, jimž dostalo se Písma před vámi, ...".*

Šíʿité řadí mezi příslušnice Lidu knihy i vyznavačky kultu ohně. Sunnité jsou v tomto směru opačného mínění, odvolávají se na koranický verš 2 : 221: *„Nevstupujte ve sňatek s modlosluţebnicemi, pokud neuvěří;...".*

[102] Demosthenous-Pashalidou A., Rechtskollisione bei der Auflösung von Mischehen zwischen Muslimen und Andersgläubigen, in: *Der Islam*, Bd. 76, 1999, str. 313 – 333
Fattál A., *An-nizám al-qánúní li-ghajr al-muslimína fí-l-buldán al-islámija*, Bajrút 1995, str. 84 - 148
Krüger H., Zur Eheschliessung von Tunesierinnen mit Nichtmuslimen, in: *StAZ*, Jhg. 51, Nr. 8, 1998, str. 251 – 252

IX. FORMALITY A ÚČINKY UZAVŘENÍ MANŽELSKÉ SMLOUVY

A) Formality uzavření manželské smlouvy

Podle přísných šarí^{c}atských ustanovení, jak sunnitských, tak ší^{c}itských, manželská smlouva bude platná, účinná a zavazující, splňuje-li všechny stanovené podmínky.

Šarí^{c}a nevyžaduje, aby jedna či obě strany byly v době uzavírání manželské smlouvy již zletilé. Pokud dosud nedosáhly zletilosti, není nikde stanoveno, aby byly alespoň tělesně zralé.

Není dokonce stanoveno, v jaké formě má být manželská smlouva sepsána, či zda má mít vůbec písemnou podobu[103].

V Egyptě novodobé zákonodárství přineslo několik pravidel, nutných k prokázání uzavření manželské smlouvy a k řešení manželských sporů před soudem.

Dekret č. 78/1931 stanoví ve svém *čl. 99 odst. 4 a 5* dvě podmínky, které je třeba splnit, aby byla věc připuštěna před soud:

1) musí být předložena smlouva o uzavření manželství
2) manželé musí dosáhnout určitého minimálního věku (dívka alespoň 16 let a chlapec 18 let)

Egyptské právo se tudíž nezabývá platností, účinností a závazností předložené manželské smlouvy, pouze chrání soudce před slyšením a řešením manželských rozepří v těch případech, kdy manželé jsou dosud nevyzrálí, nebo, kde není jasné, zda manželství vůbec vzniklo.

Určitá pravidla jsou také spjata s uzavřením manželské smlouvy egyptských muslimů s nemuslimkami nebo cizinkami. Podle *čl. 27 Profesního řádu oddávajících z roku 1915* nesmí oddávající zpečetit uzavření manželské smlouvy, v níž je jednou ze stran buď sirotek nemající poručníka nebo cizí

[103] Abú Zahra M., *Al-ahwál aš-šachsíja*, al-Qáhira 1950, str. 74
al-^{c}Adawí A., *Al-wasít fi-l-fiqh al-islámí. Ahkám al-usra*, al-Qáhira 1996, str. 36
^{c}Alajján Š. M. I., *At-tašrí^{c} al-islámí wa-l-qánún al-wad'í*, ar-Rijád 1996, str. 70
ad-Daqáq Š., ^{c}Abdalfatah M. S., *Al-ahkám al-asásija li-š-šarí^{c}a al-islámija*, al-Iskandarija 2002, str. 83

státní příslušník či jinověrec. Tyto manželské smlouvy musí být postoupeny ke schválení soudu.

Egyptské ministerstvo spravedlnosti připravilo před několika lety příručku v arabském, anglickém a francouzském jazyce, obsahující nejdůležitější pojmy, výčet práv a povinností, spojených s uzavřením manželské smlouvy v klasickém duchu, tedy, že manžel např. je oprávněn mít maximálně čtyři manželky, které smí zapudit, že děti nemuslimské matky se stávají automaticky při narození muslimy po otci a že manželé různého náboženského vyznání nemohou po sobě navzájem dědit[104].

Podle libanonského *Zákona o rodinných právech a Zákona o sunnitském a dža*^{c}*farovském šarí*^{c}*atském soudnictví,* regulujících osobní status libanonských sunnitských a dža^{c}farovských náboženských skupin, mají náboženské soudy s jurisdikcí v místě trvalého pobytu kterékoliv smluvní strany právo potvrzovat uzavření manželské smlouvy příslušníků výše uvedených denominací.

Podobně i úředník matriky může zaznamenat pouze řádně uzavřené manželské smlouvy, nesoucí autorizaci duchovního, který je uzavíral.

Právní texty tudíž nezneplatňují muslimská manželství, která neodpovídají těmto pravidlům. Civilní a duchovní autority nemusí takto uzavřená manželství uznat, ledaže by kompetentní šarí^{c}atský soud prohlásil, že jsou uzavřena řádně.

Pokud jde o libanonské drúzy, podmínkou platnosti manželské smlouvy je její uzavření za přítomnosti tzv. *šejcha al-*^{c}*aql,* kterým může být např. místní náboženský vůdce či jeho úředně delegovaný zástupce *(čl. 16 zákona z roku 1948).*

U syrských drúzů musí soudce zjistit podle *čl. 307 písm. a)* způsobilost obou stran k právním úkonům a platnost uzavření manželské smlouvy[105].

Pro ostatní Syřany platí podle *čl. 40,* že spis týkající se manželství se předkládá obvodovému soudu ke schválení s následujícími přílohami:

---

[104] al-^{c}Alami D. S., *The Marriage Contract in Islamic Law in the Shari*^{c}*ah and Personal Status Laws of Egypt and Morocco,* London – Dordrecht – Boston 1992, str. 134 – 152
al-Muhámí A. A. S., *Az-zawádž fi-l-mudžtama*^{c} *al-misrí al-hadíth,* al-Qáhira 1985, str. 38 – 64
Shaham R., Custom, Islamic Law, and Statutory Legislation: Marriage Registration and Minimum Age at Marriage in the Egyptian Shari^{c}a Courts, in: *Islamic Law and Society,* vol. 2, No. 3, 1995, str. 258 - 261

[105] Layish A., *Marriage, Divorce and Succession in the Druze Family,* Leiden 1982, str. 62

1) potvrzení o jménu, věku a místě trvalého pobytu obou manželů, jménu poručníka ženy a o neexistenci překážek uzavření manželské smlouvy, podepsané místním předákem
2) ověřené rodné listy a potvrzení o osobním statusu obou manželů
3) lékařská potvrzení praktických lékařů obou manželů, že netrpí nakažlivými chorobami a nejsou zde žádné zdravotní překážky uzavření manželské smlouvy
4) povolení k uzavření manželské smlouvy u osob ve věku povinné vojenské služby, vydané příslušným orgánem
5) souhlas Ředitelství národní bezpečnosti, je-li jeden ze snoubenců cizím státním příslušníkem

Manželství uzavřená mimo soudní budovu, budou stvrzena teprve po předložení výše uvedených dokumentů.

V případě pochyb může soud stanovit lhůtu 10 dní ke zveřejnění úmyslu uzavřít manželskou smlouvu způsobem, který uzná za vhodný *(čl. 41)*. Nebude-li smlouva uzavřena během šesti měsíců od vydání soudního povolení, toto povolení zanikne *(čl. 42)*.

Soudce či jeho zástupce je podle *čl. 43* úřední osobou oprávněnou uzavírat manželské smlouvy.

Potvrzení o uzavření manželské smlouvy má podle *čl. 44* následující obsahové náležitosti:

1) jména a místa trvalého pobytu obou snoubenců
2) den uzavření manželské smlouvy
3) jména svědků a zákonných zástupců, včetně jejich adres
4) výše první splátky obvěnění a jeho celková výše po zaplacení druhé poloviny obvěnění,
5) vlastnoruční podpisy snoubenců, oddávajícího a potvrzení soudce

Soudní zřízenec zaznačí uzavření manželské smlouvy do zvláštního registru a do 10 dní od zápisu zašle kopii odboru občanského statusu Ministerstva vnitra *(čl. 45)*.

Veškeré formality spojené s uzavřením manželské smlouvy nepodléhají v souladu s *čl. 46* zpoplatnění[106].

Jordánský čl. 17 uvádí, že :

1) ženich oznámí soudci nebo jeho zástupci, že má v úmyslu uzavřít manželskou smlouvu a požádá o svolení
2) manželská smlouva bude uzavřena oddávajícím ve formě úředního záznamu; ve výjimečných případech může manželskou smlouvu uzavřít i samotný soudce, avšak pouze se souhlasem nejvyšších představitelů šarí'atské justice
3) manželství uzavřené v jiné formě je považováno za přestupek a trestáno pokutou 100 dinárů za osobu
4) oddávající, jenž opomene zapsat uzavření manželské smlouvy, ponese trestní odpovědnost a bude nucen zaplatit také pokutu 100 dinárů, v krajním případě mu hrozí odvolání z funkce
5) oddávajícího jmenuje do funkce šarí'atský soudce daného správního obvodu
6) jordánští „konzulové" mohou uzavírat manželské smlouvy a provádět slyšení v rozvodových záležitostech jordánských státních příslušníků, žijících v zahraničí a zaznamenávají toto do zvláštních registrů
7) „konzulové" zahrnují ministry, velvyslance, chargé d'affaires, konzuly a jejich zástupce[107]

Také *irácký čl. 10* vyjmenovává formality potřebné k registraci a ověření uzavřené manželské smlouvy. Předložená manželská smlouva bude zdarma zaregistrována příslušným soudem a uložena ve zvláštním registru pokud bude opatřena následujícími přílohami:

1) dokumentace potvrzující identitu obou manželů, jejich věk a výši obvěnění
2) prohlášení o neexistenci překážek uzavření manželské smlouvy, podepsané oběma manžely a potvrzené místním předákem či dvěma duchovními hodnostáři

[106] Botiveau B., *Shari'a islamique et droit positif dans le Moyen-Orient contemporain. Egypte et Syrie*, Aix-Marseille 1989, str. 125

[107] Welchman L., The Development of Islamic Family Law in the Legal System of Jordan, in: *ICLQ*, vol. 37, 1988, str. 868 - 886

3) lékařské potvrzení o tom, že manželé netrpí nakažlivou chorobou a nejsou jim známy žádné jiné zdravotní překážky, bránící uzavření manželské smlouvy

Obsah předložených dokumentů bude zanesen do příslušných registrů, podepsán oběma manžely, nebo označen otisky jejich palců za přítomnosti soudce, který to potvrdí a ujistí manžele o tom, že jejich manželská smlouva je platná a účinná, pokud jde o obvěnění.

Každý, kdo uzavře manželskou smlouvu mimo soudní budovu, se vystavuje trestu odnětí svobody v délce trvání šesti měsíců až jeden rok či pokutě 300 – 1 000 dinárů. Trest bude zvýšen na tři až pět let odnětí svobody, pokud hříšník je již ženatý[108].

Podle znění *marockého čl. 41* musí být manželská smlouva uzavřena za přítomnosti dvou řádných svědků a před jejím uzavřením musí strany vyplnit tři formuláře:

1) zástupce správního orgánu potvrdí jména, věk a místo trvalého pobytu obou snoubenců a jméno zákonného zástupce ženy
2) potvrzení manželova osobního statusu
3) ověření o zániku manželství, byla-li žena již vdaná, aby byla jistota, že dodržela svou *ʿiddu* a jakékoliv překážky uzavření nové manželské smlouvy jsou bezpředmětné

Čl. 42 marockého zákona podává výčet formalit uzavření manželské smlouvy:

1) jména manželů a jejich rodičů, místo trvalého pobytu, věk, číslo občanského průkazu, národnost a jméno zákonného zástupce ženy
2) datum a místo uzavření manželské smlouvy a určení manželů a zákonných zástupců
3) určení, zda manželka je dosud pannou, nebo již byla předtím vdaná
4) je-li jeden z manželů sirotkem, nebo jeho otec ještě žije
5) zda byl ustaven poručník ženy ex offo
6) zda-li je nevěsta rozvedená nebo vdovou, zda dodržela svou *ʿiddu*
7) potvrzení zástupce správního orgánu s číslem manželské smlouvy
8) výše obvěnění

[108] Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 84

9) podpis dvou řádných svědků potvrzený soudem a opatřený kulatým úředním razítkem

Text smlouvy o uzavření manželství bude podle *čl. 43* zanesen do registru manželství, vedeného soudem a kopie zaslána odboru civilních záležitostí Ministerstva vnitra. Originál smlouvy bude předán manželce či jejímu zástupci do 15 dnů od uzavření manželské smlouvy.

Tuniský zákon č. 3/1377 AH (1957 AD) o osobním statusu novelizovaný zákonem č. 71/1958, 20/1962, 2/1964 a 12/1964 ve svém *čl. 4* stanoví, že manželská smlouva musí být uzavřena ve formě úředního dokumentu. *Čl. 31* téhož zákona dává možnost uzavřít předmětnou smlouvu před místními náboženskými autoritami či na správním úřadě, oboje za přítomnosti dvou řádných svědků.

Manželství lze uzavřít také v zahraničí před tuniskými diplomaty, nebo dle právního řádu státu, kde došlo k uzavření manželské smlouvy.

Náležitosti manželské smlouvy stanoví čl. 32:

1) jména, věk, datum a místo narození manželů, jejich místo trvalého pobytu a současné bydliště, zaměstnání a národnost
2) jména, místo trvalého pobytu, zaměstnání a národnost rodičů obou manželů
3) prohlášení svědků, že manželé nemají žádné jiné manželské závazky
4) jména předešlých životních partnerů obou manželů, včetně data úmrtí či rozvodu
5) souhlas nebo povolení podle čl. 3 tohoto zákona a výše obvěnění

Povinnosti místních náboženských autorit při uzavírání manželské smlouvy jsou uvedeny v *čl. 33.* Během jednoho měsíce od podpisu manželské smlouvy musí poslat na správní úřad své oblasti potvrzení o uzavření dané manželské smlouvy a vystavit oběma manželům kopii jejich manželské smlouvy.

Čl. 34 říká, že oblastní správní úředník zaznamená potvrzení o svatbě do zvláštního registru ihned po obdržení výše zmíněného potvrzení. Následně informuje správního úředníka v místě narození obou manželů o uzavření předmětné manželské smlouvy. Daný správní úředník zaznamená na

předložené smlouvě o uzavření manželství údaje týkající se narození obou manželů *(čl. 35)*.

Manželství uzavřené jiným způsobem, než uvádí *čl. 31* bude neplatné v souladu s *čl. 36* , ale vyvolá následující právní účinky:

1) vznik rodičovství
2) započetí běhu *'iddy* od data prohlášení neplatnosti manželství
3) vznik zakázaných stupňů pro uzavření manželské smlouvy z důvodu příbuzenství

Tuniští manželé, oddaní v zahraničí podle právního řádu státu uzavření manželství, musí do tří měsíců od uzavření manželské smlouvy zajistit její registraci do manželského registru nejbližšího tuniského konzulátu *(čl. 37)*.

Cizí státní příslušníci mohou v Tunisku uzavřít manželskou smlouvu podle tuniského práva po předložení potvrzení, že jsou způsobilí uzavřít manželství, vydaného zastupitelským úřadem státu, jehož jsou státními příslušníky.

Dva cizí státní příslušníci téže národnosti mohou podle *čl. 38* uzavřít manželství před diplomatickými zástupci svého státu a tito posléze informují příslušného úředníka matriky v místě uzavření manželství[109].

Jemenský čl. 14 ukládá manželovi, poručníkovi ženy nebo oddávajícímu povinnost nechat zaznamenat uzavření manželské smlouvy do zvláštního registru během jednoho týdne od uzavření dané smlouvy. Jeden ze tří výše jmenovaných mužů tak musí učinit, jinak vystaví všechny tři trestní odpovědnosti. Manželská smlouva musí obsahovat:

1) jména, věk a čísla občanských průkazů obou manželů
2) výši mahru, splatného jak ihned, tak i později

[109] Forstner M., Veränderungen im tunesischen Ehe- und Kindschaftsrecht, in: *StAZ*, Jhg. 48, Nr. 1, 1995, str. 1 – 8
Krüger H., Zur Eheschliessung von Tunesierinnen mit Nichtmuslimen, in: *StAZ*, Jhg. 51, Nr. 8, 1998, str. 251 – 252
Nelle D., Neue familienrechtliche Entwicklungen im Maghreb (Marokko, Algerien, Libyen, Mauretanien und Tunesien), in: *StAZ*, Jhg. 57, Nr. 9, 2004, str. 253 – 269

Ománský zákonodárce žádá v *čl. 6* formální stvrzení uzavření manželské smlouvy ve formě úředního záznamu, který musí být opatřen podpisy dvou svědků[110].

B) Účinky uzavření manželské smlouvy

Účinky uzavření manželské smlouvy závisí na její kvalitě. Klasičtí právníci a někteří současní akademikové rozdělují manželské smlouvy do tří skupin:

1) platná manželská smlouva
2) závadná manželská smlouva
3) neplatná manželská smlouva

Dané rozdělení se uplatňuje v sunnitském prostředí, šíitské autority staví závadnou manželskou smlouvu na roveň neplatné manželské smlouvy.

Platná manželská smlouva *(sahíh)* je taková smlouva, která splňuje všechny náležitosti a podmínky, kladené na manželskou smlouvu.

Tuto klasickou definici přejaly i některé soudobé právní úpravy *(syrský čl. 47, jordánský čl. 32, marocký čl. 32 odst. 1, kuvajtský čl. 43 písm. b), súdánský čl. 54 a jemenský čl. 30)*[111].

Platná manželská smlouva může být buď účinná *(náfidh)* nebo pozastavená *(mawqúf)*. Aby byla platná manželská smlouva účinná, musí být obě smluvní strany plně právně způsobilé, tj. zletilé, duševně zdravé, jednající samy za sebe. O pozastavené manželské smlouvě hovoříme, jestliže jedna ze smluvních stran není plně právně způsobilá či je zastoupena jinou osobou. V tomto případě musí uzavřenou smlouvu dodatečně schválit zákonný zástupce manželky. Toto rozlišení je zachováno v *syrském čl. 52* a *súdánském čl. 58.*

Závadná manželská smlouva *(fásid)* je taková smlouva, která splňuje podstatné náležitosti a podmínky uzavření, avšak vykazuje nedostatky

[110] Carolan M. T. et al..Contemporary Muslim Families: Research and Practice, in: *Contemporary Family Therapy*, vol. 22, No. 1, 2000, str. 84
Kronke H., Reinhart G., Witteborg N., *Islamisches und arabisches Recht als Problem der Rechtsanwendung*, Frankfurt am Main 2001, str. 125
Pauli H.- G., *Islamisches Familien- und Erbrecht und ordre public*, München 1994, str. 76

[111] Kamali M. H., *Principles of Islamic Jurisprudence*, Cambridge 1991, str. 79

v podmínkách platnosti, např. chybí svědkové, manželství je uzavřeno mezi mléčnými příbuznými, aniž o tom věděli.

Syrský čl. 48 odst. 1 podává moderní definici závadné manželské smlouvy: *„...každá smlouva o uzavření manželství, která splňuje náležitosti nabídky a přijetí, ale chybuje v některých podmínkách."*

Podobně znějící ustanovení nalezneme i v *súdánském čl. 62* a *ománském čl. 39*.

Taxativně vyjmenované případy závadného uzavření manželské smlouvy nalezneme v *jordánském čl. 34* :

1) kterákoliv ze smluvních stran nesplňuje podmínku právní způsobilosti v době uzavírání smlouvy
2) chybí svědkové
3) smlouva uzavíraná pod nátlakem
4) svědkové nejsou v souladu s požadavky šarí^{c}y
5) nezákonné spojení na základě příbuznosti, mléčného příbuzenství
6) jedná se o časově omezené manželství *(mut^{c}a)*

Tuniský občanský zákoník definuje závadnou manželskou smlouvu ve svém *čl. 21* jako smlouvu, která obsahuje podmínku, která je v rozporu s celkovým obsahem dané smlouvy nebo ostatními smluvními podmínkami[112].

Neplatná manželská smlouva *(bátil)* je dle klasické šarí^{c}y taková smlouva, která vykazuje chyby v podstatných náležitostech.

Manželská smlouva bude neplatná jestliže:

1) slovní formulace neudává vznik manželství
2) smluvní strana není právně způsobilá
3) přijetí smlouvy není v souladu s nabídkou
4) žena byla muži zakázána a on s ní přesto uzavřel manželskou smlouvu, i když to věděl v době uzavírání manželské smlouvy

Někteří hanafitští učenci rozlišují závadnou a neplatnou manželskou smlouvu podle toho, zda byla uzavřena v dobré víře, nebo zde alespoň bylo

[112] Forstner M., Neuerliche Änderungen im tunesischen Personenstandsgesetz, in: *StAZ*, Jhg. 35, Nr. 1, 1982. str. 17 - 19

zdání *(šubha)*, že je uzavírána v dobré víře. Ani tato dvě kriteria však nemohou napomoci konvalidaci závadné manželské smlouvy.

Jiní hanafitští právníci, např. Kamáluddín al-Hammám mezi závadnou a neplatnou manželskou smlouvou nerozlišují, zastávají názor, že manželství může být uzavřeno pouze platně či neplatně[113].

Syrský čl. 48 odst. 2 výslovně uvádí pouze jeden případ neplatně uzavřené manželské smlouvy a to manželství muslimky a jinověrce. Z logiky věci nicméně vyplývá, že jakékoliv manželství, které nesplňuje předepsané podmínky, je neplatné.

Naopak, *jordánský čl. 33* uvádí tři případy neplatně uzavřené manželské smlouvy:

1) manželství muslimky s jinověrcem
2) manželství muslima s vyznavačkou nepovolených kultů
3) manželství muže a ženy v zakázaném stupni

Kuvajtské zákonodárství rozpracovává danou problematiku velmi obšírně v *čl. 43 – 50*:

1) *čl. 43*

Rozlišuje se platné a neplatné uzavření manželské smlouvy. Platně uzavřená manželská smlouva splňuje všechny podstatné náležitosti a podmínky platnosti dle ustanovení zákona. Pokud uzavřená manželská smlouva vykazuje nějaký nedostatek, jedná se o smlouvu neplatnou.

2) *čl. 44*

Platně uzavřená manželská smlouva je buď účinná a zavazující, účinná a nezavazující nebo neúčinná celkově.

3) *čl. 45*

Účinná a zavazující manželská smlouva je taková smlouva, která není závislá na povolení žádné autority.

Účinná a nezavazující manželská smlouva je taková smlouva, která může být zrušena z důvodů, které jsou v souladu s tímto zákonem.

Celkově neúčinná manželská smlouva je taková smlouva, která vyžaduje ke svému uzavření souhlas nějaké autority.

[113] ad-Daqáq Š., ʿAbdalfatah M. S., *Al-ahkám al-asásija li-š-šaríʿa al-islámija*, al-Iskandarija 2002, str. 70

4) *čl. 49*

Manželská smlouva je neplatná pokud:

a) se objeví chyba ve formulaci dané smlouvy či v právní způsobilosti smluvní strany

b) žena je vůči muži v zakázaném stupni z důvodu příbuznosti a mléčného příbuzenství nebo běží její *ʿidda* po smrti jejího manžela nebo po zapuzení tímto manželem

c) může se jednat také o případ nezákonného spojení muže a ženy, jeden z manželů jinověrcem nebo odpadlíkem od islámu

5) čl. 50

Každá smlouva uzavřená odlišně od ustanovení zákona je neplatná.

Jemenské čl. 30 – 32 rozlišují dva druhy manželské smlouvy:

1) platná – vychází z klasického šaríʿatského práva, tedy manželská smlouva, splňující všechny podstatné náležitosti

2) neplatná – manželská smlouva, která nesplňuje všechny podstatné náležitosti

Nedojde-li ke konzumaci neplatného manželství, je neúčinné celkově, strany by se měly dobrovolně rozejít, jinak jim to bude uloženo soudem.

Bylo-li neplatné manželství konzumováno, ženě přísluší určitá část obvěnění a začne jí běžet *ʿidda* a vznikne zakázaný stupeň příbuznosti.

Jestliže kterákoliv ze smluvních stran nevěděla o závadnosti uzavřeného manželství, nehrozí jí žádný postih.

Je-li překážka platnosti manželské smlouvy pouze relativní, dočasná nebo vzniklá vlivem náhodné události, pak uzavřené manželství je závadné.

Šíʿité a drúzové nerozlišují mezi neplatným a závadným uzavřením manželské smlouvy, všechna pochybení vedou automaticky k neplatnosti uzavřené manželské smlouvy.

Pro sunnity je naopak rozlišení na závadné manželské smlouvy a neplatné manželské smlouvy velmi důležité, neboť pochybení v závadně uzavřených manželských smlouvách lze v určitých případech odstranit.

Jedná-li se o závadně uzavřenou manželskou smlouvu a nedošlo ke konzumaci manželství, pak by se muž a žena měli rozejít, jinak jejich soužití zruší svým rozhodnutím soud. Jestliže však došlo ke konzumaci manželství,

pak podle sunnitských právníků vzniká ženě nárok na obvěnění a na uznání otcovství narozených dětí. Mezi mužem a ženou vzniká také zakázaný stupeň z důvodu příbuznosti.

Jordánský čl. 42 neuznává v tomto případě ostatní účinky uzavření manželské smlouvy, které by vznikly za normálních okolností, tedy např. vzájemné dědické nároky a nárok na zaopatření rodiny.

Bez ohledu na výše zmíněnou povinnost rozejít se, otěhotní-li žena nebo dokonce již rodí, daná povinnost zaniká. Stejně tomu bude podle *čl. 43* i v případě, že závadnost uzavřené manželské smlouvy spočívala v právní nezpůsobilosti jedné ze smluvních stran uzavřít manželskou smlouvu a poté ji v mezidobí získala[114].

Syrský čl. 51 je přísnější, závadně uzavřená manželská smlouva je považována za neplatnou, ledaže by došlo ke konzumaci manželského soužití. Konzumace takového manželství přináší různé následné účinky:

1) žena obdrží buď běžné obvěnění, nebo předem dohodnuté obvěnění, podle toho, které je nižší.
2) za určitých podmínek je uznáno otcovství narozených dětí
3) mezi mužem a ženou vzniká zakázaný stupeň z důvodu příbuznosti
4) ženě běží *ʿidda*, během níž má nárok na zaopatření
5) mezi manžely nevznikají vzájemné dědické nároky
6) žena má nárok na *mahr* za dobu, během níž nevěděla o závadnosti manželství

Čl. 52 zavádí tatáž pravidla i pro pozastavení manželské smlouvy po dobu, než bude rozhodnuto soudem.

Čl. 132 – 133 uvádějí, že dítě bude považováno za legitimní, narodilo-li se 180 dní po konzumaci manželství. V této souvislosti nastupují všechny účinky otcovství, právo na dědictví a zaopatření v rodině.
Identická ustanovení nalezneme i v *kuvajtských čl. 50 - 51.*

Podle *marockého práva* závadné manželství má být rozvedeno ještě před svou konzumací.

[114] Welchman L., The Development of Islamic Family Law in the Legal System of Jordan, in: *ICLQ*, vol. 37, 1988, str. 868 - 886

Došlo-li již ke konzumaci, náleží ženě obvěnění. Spočívá-li závadnost smlouvy o uzavření manželství ve stanovení *mahru* má dojít k zániku manželství ještě před jeho konzumaci.

Každé manželství jednoznačně považované za závadné zaniká ještě před svou konzumací. Dospělo-li však do tohoto stádia, pak vzniká potřeba, aby žena dodržela svou *ʿiddu (čl. 37 odst. 1 a 2)*[115] .

Tuniský čl. 22, súdánský čl. 64 a ománský čl. 42 považují závadně uzavřenou manželskou smlouvu za neplatnou i bez prohlášení soudu, daná smlouva nezakládá žádné účinky. Došlo-li ke konzumaci takto uzavřeného manželského svazku, má to za následek:

1) oprávnění ženy na *mahr*
2) uznání otcovství narozených dětí
3) *ʿidda* začíná dnem odloučení manželů
4) mezi mužem a ženou vzniká zakázaný stupeň pro uzavření manželské smlouvy

Šíʿa dvanácti imámů má za to, že každá manželská smlouva vykazující chybu v podmínkách platnosti, je neplatná a nezakládá žádné účinky.

Strany se mají dobrovolně rozejít, jinak k tomu budou donuceny. Rozejdou-li se smluvní strany ještě před konzumací manželství, nevzniká zakázaný stupeň pro uzavření manželské smlouvy z důvodu příbuzenství. Obě strany nemohou uplatňovat vzájemné dědické nároky.

Po konzumaci manželství bude ženě vyplaceno tzv. běžné obvěnění, bez ohledu na to, jaký typ *mahru* si dohodla v manželské smlouvě[116].

Neplatné manželství, ať již před či po konzumaci, nezakládá žádné účinky, vztah muže a ženy je nezákonný a děti nelegitimní *(jordánský čl. 41, kuvajtský čl. 48, súdánský čl. 61 a ománský čl. 43).*

Pouze hanafitská škola uznává jeden účinek konzumace – vznik překážky cizoložství – zakládá zakázaný stupeň z důvodu příbuzenství.

---

[115] Buskens L., Recent Debates on Family Law Reform in Morocco: Islamic Law as Politics in an Emerging Public Sphere, in: *Islamic Law and Society*, vol. 9, No. 1, 2003, str. 70 - 131

[116] Stewart D. J., *Islamic Legal Ortodoxy: Twelver Shiite Response to the Sunni Legal System*, Salt Lake City 1998, str. 117
Tabátabá'í H. M., *An Introduction to Shíʿí Law*, London 1984, str. 69

Platná a účinná manželská smlouva zakládá právní účinky potřebné pro vznik práv a povinností manželky, manžela a ostatních práv a povinností společných oběma manželům *(marocký čl. 33).*

Jordánský čl. 35 uvádí, že z platné smlouvy o uzavření manželství vyplývá pro ženu právo na *mahr* a zaopatření za trvání manželství a pro oba manžele vzájemné právo dědit. Navazující *čl. 36 – 40* nařizují manželovi láskyplné zacházení s manželkou a tomu odpovídající poslušnost manželky.

Účinky platného a účinného manželství spatřuje *syrský čl. 49* v obvěnění, zaopatření manželky, povinnosti manželky následovat manžela do místa výkonu jeho zaměstnání, ve vzájemném právu dědit po partnerovi, určení otcovství dítěte a ve vzniku zakázaného stupně z důvodu příbuznosti.

Podobný rozsah účinku řádně uzavřené manželské smlouvy obsahují *súdánský čl. 57* a *ománský čl. 40.*

Z platně uzavřené manželské smlouvy vyplývají vzájemná práva a povinnosti:

1) Věrnost a mravnost

Věrnost a mravnost jsou prvními povinnosti manželů. Manžel ani manželka by neměli navazovat za trvání manželského soužití žádný mimomanželský vztah. Neuposlechnutí této povinnosti zakládá cizoložství, jež je důvodem k rozpadu manželství na základě koranických veršů 23 : 5, 6, 7: *„...Šťastní jsou ti věřící, ...kteří pohlaví svá ochraňují jen pro manželky své či otrokyně; a nebudou za to pokáráni – však kdo více než po tomto touží, to věru jsou přestupníci - ...“*

Marocký čl. 36 odst. 1 a *ománský čl. 36 odst. 2* považují za právo manžela, že si manželka bude chránit svou čest a mravnost.

Súdánský čl. 52 písm. b) zdůrazňuje, že *„...manželka ochraňuje manžela kvůli sobě a manželovu majetku...“* [117]

2) Společné bydlení

Povinností manžela je zajistit společné bydlení a tomu odpovídajícím právem manželky je mít odpovídající rodinné zázemí v souladu s koranickým

[117] al-Azhary Sonbol A., Tá'a and Modern Legal Reform: A Reading, in: *Islam and Christian-Muslim Relations,* vol. 9, No. 3, 1998, str. 285 - 294

veršem 65 : 6: *„Ubytujte ženy své tam, kde sami bydlíte, podle možností svých...“*

Manželka by měla následovat manžela do společného bydliště, pokud je to v souladu s ustanoveními klasické šarí'y, tj. pokud je společné bydliště v souladu s manželovými finančními možnostmi, obyvatelné, zaručující soukromí a není obydlené jinými osobami, byť by to byli manželovi příbuzní. Manžel musí být spolehlivý, pokud jde o manželku a její majetek, zaplatil obvěnění nebo alespoň jeho část.

Žena nebude opouštět společné bydliště bez manželova svolení, vyjma plnění náboženských povinností, jako např. pouť do Mekky, kam ji doprovází pokrevní příbuzný zakázaného stupně. Dále může manželka navštívit své nemocné rodiče, aniž by k tomu potřebovala manželovo svolení, neboť péče o rodiče má odpradávna přednost před právy manžela.

Na druhé straně, opuštění bydliště bez manželova svolení může mít za následek ztrátu nároku na zaopatření. Hovoříme o rebelující manželce *(našíza).*

Marocký čl. 34 odst. 1 považuje společné bydliště za jedno z nejvýznamnějších práv obou manželů.

Detailněji je společné bydlení rozpracováno v *syrském zákoně.* Manžel má povinnost zajistit své manželce bydlení odpovídající jeho společenskému postavení *(čl. 65).*

Tomu odpovídá povinnost manželky žít ve společné domácnosti se svým manželem, poté, co obdržela první polovinu *mahru (čl. 66).*

Není možné, aby všechny manželky bydlely v jednom domě, pokud s tím nesouhlasí *(čl. 67).* V případě polygynie dále platí pravidlo, obsažené v *čl. 68,* že manžel musí svým životním partnerkám zajistit rovnocenné bydlení.

Čl. 69 uvádí, že manžel nesmí přivést do svého domu žádné své příbuzné, kromě nezletilých potomků, aby žili společně s jeho manželkou, jestliže by takové soužití ženu obtěžovalo.

Žena je povinna doprovázet svého manžela, ledaže by bylo v uzavřené manželské smlouvě uvedeno něco jiného, nebo, jak uvádí *čl. 70,* by soud našel nějaký závažný důvod, proč by žena neměla cestovat se svým manželem.

Podle *jordánského zákona* je manžel povinen zajistit bydlení podle svých finančních možností v místě, kde žije a pracuje *(čl. 36).*

Jakmile žena obdrží první splátku svého obvěnění, má být manžela poslušná a žít s nim v jeho domě a cestovat s ním kamkoliv on chce. Neuposlechne-li, ztrácí nárok na zaopatření, i kdyby se jednalo o cestu do zahraničí, je-li její bezpečnost zajištěna dostatečným způsobem nebo uzavřená manželská smlouva nehovoří o něčem jiném *(čl. 37)*.

Manžel nesmí dovolit svým příbuzným a zletilým dětem, žít v jeho domě, který zařídil pro svou manželku, aniž by si předem vyžádal její souhlas. *Čl. 38* uvádí, že výjimku z tohoto pravidla tvoří manželovi chudí nemohoucí rodiče, pokud jejich syn nemá dostatek finančních prostředků, aby je podporoval v jejich vlastním domě a není k dispozici jiné řešení, než je nechat bydlet ve svém domě i za cenu narušení vlastního manželského života.

Podobně ani manželka nemá právo bez manželova souhlasu nechat u sebe bydlet své příbuzné a děti od jiného muže *(čl. 39)*.

Má-li muž více manželek, musí k nim být spravedlivý a nesmí je nutit, jak říká *čl. 40* , bydlet v jednom domě, když si to nepřejí.

Podobná ustanovení nalezneme i v *kuvajtském zákoně*, např. *čl. 84 písm. a)*, uvádí, že manžel musí ubytovat svou manželku v domě, odpovídajícím jeho společenskému postavení. V témže domě nesmí ubytovat také své další manželky bez jejího souhlasu *(čl. 85)*.

Muž dále nemůže pronajmout svůj dům bez souhlasu soudu. Jedinou výjimku z tohoto pravidla tvoří nezletilé děti a děti, jež potřebují domov a rodiče.

3) Vznik zakázaných stupňů na základě příbuznosti v pobočné linii

Předkové a potomci obou manželů tvoří zakázaný stupeň pro kteréhokoliv z nich.

4) Otcovství dítěte

Uzavření manželské smlouvy zakládá manželovo otcovství k dětem, narozeným do tohoto manželství, ledaže by byl k dispozici neoddiskutovatelný důkaz o opaku.

Hanafité zastávají názor, že již pouhý fakt existence manželské smlouvy zakládá otcovství k narozeným dětem za trvání manželství[118].

5) Vzájemné dědění manželů

Každý z manželů bude dědit po tom druhém v případě smrti, byla-li uzavřena platná manželská smlouva, či je stávající vztah obou partnerů za platné manželství považován.

Šíité jako jediní stanoví konzumaci manželství coby podmínku vzájemného dědění. Ostatní denominace tuto podmínku nemají.

Zemře-li jeden z manželů po podpisu smlouvy o uzavření manželství, ale ještě před konzumací manželství, přeživší manžel bude universálním dědicem, pokud je stejného náboženského vyznání jako zesnulý partner.

Manželství na omezenou dobu, nezakládá nárok na vzájemné dědictví, dohodnou-li se však obě strany o opaku, platí tato dohoda.

6) Slušné zacházení

Je morální povinností obou manželů chovat se navzájem něžně, hezky, žít společně v souladu a pohodě a dodržovat koranické verše 4 : 23/19 : *„...A zacházejte s nimi podle zvyklostí uznaných!...“* , 30 : 20/21: *„...abyste u nich klid nalezli. A vložil mezi vás lásku a dobro...“*

Marocký čl. 34 odst. 2 uvádí následující: *„...žít pospolu v souladu, vzájemných vroucích citech a snažit se o blaho rodiny...“* je vzájemným právem a povinností obou manželů.

Jordánský čl. 39 konstatuje, že je povinností manžela žít se svou ženou a chovat se k ní slušně. Naopak manželka má povinnost poslouchat manžela v zásadních rozhodnutích. Danou povinnost uvádí i *marocký čl. 36 odst. 2.*

V *marockém čl. 35 odst. 3 a 4* jsou uvedena dvě práva manželky. Jednak je zde uvedeno, že žena má právo navštěvovat své příbuzné a zvát je na návštěvu k sobě za dodržení pravidel slušného chování. Dále má žena úplnou volnost nakládat se svým majetkem dle libosti, bez dohledu či kontroly manžela.

[118] Carolan M. T. et al.,Contemporary Muslim Families: Research and Practice, in: *Contemporary Family Therapy*, vol. 22, No. 1, 2000, str. 91
Hášim A. U., *Al-usra fi-l-islám*, al-Qáhira 1998, str. 54

V *marockém čl. 36 odst. 3 - 5* je uvedeno, že manžel má právo požadovat, aby jeho manželka kojila jejich děti osobně, dovoluje-li jí to zdravotní stav. Dále má žena dohlížet na chod domácnosti a udržovat ji v dobrém stavu .

Ctít manželovy rodiče a příbuzné, chovat se k nim slušně, dle pravidel slušného chování, patří mezi stěžejní povinnosti manželky[119].

[119] at-Tahtáwí A. A., *Az-zawádž as-saʿíd wa huqúq az-zaudž wa-z-zaudža*, al-Qáhira 2002, str. 53

X. SMÍŠENÁ MANŽELSTVÍ

Obecně řečeno, tatáž pravidla, která platí pro platné uzavření manželské smlouvy dle klasického šarí'atského práva a moderních legislativních aktů, se aplikují i na smíšená manželství [120].

Nejdůležitější podmínkou je náboženské vyznání. Manželství muslimky a jinověrce je neplatné od prvopočátku, i kdyby bylo platně uzavřeno podle zákonů kteréhokoliv nemuslimského státu. Aby takové manželství platilo, musel by muž přestoupit k islámu nejpozději v době podpisu manželské smlouvy.

Muslim se nemůže platně oženit se ženou, která nepatří do skupiny tzv. Lidu knihy, tj. není křesťankou ani židovkou a v ší'itském prostředí navíc ještě vyznavačkou ohně.

Otázka národnosti zde nehraje žádnou roli. Nemuslimka platně provdaná za muslima je subjektem týchž práv, jako muslimská manželka. Tato skutečnost se týká i cizinek, provdaných do arabských států za muslimy [121].

Ačkoliv v klasické šarí'e a v naprosté většině právních řádů soudobých islámských států platí, že muslim může být ženatý až se čtyřmi ženami najednou, nemuslimská manželka si může vyhradit v manželské smlouvě, že její manželství zůstane monogamní a pokud to manžel poruší, ona má právo požádat o rozvod [122].

Nárok na *mahr* má každá manželka, ať muslimka nebo příslušnice jiného vyznání.

Za trvání manželství má manželka nezadatelné právo na zaopatření od manžela, bez ohledu na vlastní majetek. V některých státech má manželka dále nárok v případě smírčího rozvodu ze strany manžela, na odškodnění a zaopatření po dobu *'iddy*.

Manželka je také oprávněna vychovávat vlastního syna po dobu kojení v ší'itském prostředí a až do dosažení tělesné zralosti v sunnitském prostředí.

---

[120] Pauli H.-G., *Islamisches Familien- und Erbrecht und ordre public*, München 1994, str. 51 – 95

[121] Demosthenous-Pashalidou A., Rechtskollisione bei der Auflösung von Mischehen zwischen Muslimen und Andersgläubigen, in: *Der Islam*, Bd. 76, 1999, str. 313 – 333
Fattál A., *An-nizám al-qánúní li-ghajr al-muslimína fi-l-buldán al-islámija*, Bajrút 1995, str. 127 – 168

[122] Kronke H., Reinhart G., Witteborg N., *Islamisches und arabisches Recht als Problem der Rechtsanwendung*, Frankfurt am Main 2001, str. 125

Dcery vychovává matka až do dosažení tělesné zralosti. Žena tedy může vstupovat do manželova domu, jen nesmí směřovat výchovu ke konverzi dítěte ke svému náboženskému vyznání[123].

Nemuslimská vdova nemá nárok na dědictví po svém muslimském manželovi. Může však získat až jednu třetinu majetku cestou odkazu a poslední vůle [124].

[123] al-Qaradáwí J., *Fi fiqh al-aqalíját al-muslima. Haját al-muslimín wusta al-mudžtama°át al-uchrá*, al-Qáhira 2001, str. 54 – 105
Sfeir G. N., *Modernization of the Law in Arab States*, Boston 1995, str. 110

[124] Rohe M., Rechtsfragen bei Eheschliessungen mit muslimischen Beteiligten, in: *StAZ*, Jhg. 53, Nr. 6, 2000, str. 161- 169

XI. ZÁNIK MANŽELSKÉHO SOUŽITÍ

Manželství zaniká přirozenou cestou smrtí jednoho z manželů. Za života obou manželů může být podle klasického šarí'atského práva manželství ukončeno následovně:

1) jednostranným projevem vůle manžela
   a) zapuzení manželky *(taláq)*
   b) urážlivé připodobnění manželky *(zihár)*
   c) přísaha zdrženlivosti *(ílá')*
2) projevem vůle obou manželů
   a) vzájemná dohoda manželů *(chul', mubára'a)*
   b) vzájemným osočením *(li'án)*
3) rozhodnutím soudu – rozvod *(tafríq)*
   a) rozvod na žádost manžela
   b) rozvod na žádost manželky

Nejobecnější formou zániku manželství je zapuzení manželky, které přísluší pouze manželovi, řadí se mezi jeho nezadatelná práva.

Moderní zákonodárné počiny řady arabských států vykazují vzrůstající tendenci omezit toto manželovo právo uzákoněním pravidla, že bez schválení soudem nemá zapuzení právní účinky, nebo není vůbec povoleno[125].

Zániku manželského soužití je věnována zvláštní kapitola / hlava *syrského, tuniského, marockého, irácké*ho, *jordánského, alžírského, súdánského, jemenského, ománského a kuvajtského zákona o osobním statusu.*

V Egyptě, kde není k dispozici zákon o osobním statusu, upravují zánik manželského soužití dva zákony:

1) *zákon č. 25/1920 o soudní odluce*
2) *zákon č. 25/1929 o podmínkách platnosti zapuzení, dalších důvodech pro odloučení z nařízení soudu, o arbitráži a nezvěstném či uvězněném manželovi*

[125] al-Azhary Sonbol A., *Women, the Family, and Divorce Laws in Islamic History*, Syracuse 1996, str. 35
Momeni J., Divorce in the Islamic Context (Emphasis on Shí'ite Islam), in: *Islamic Culture*, vol. LX, No. 2 (April 1989), str. 1 – 40
aš-Šammá' M., *Al-mufíd min al-abháth fi ahkám az-zawádž wa-t-taláq wa-l-miráth*, Bejrút 1995, str. 84

Oba zákony, díky době svého vzniku v poslední čtvrtině 20. století již působily poněkud anachronicky, a proto byly novelizovány *zákonem č. 100/1985, zákonem č. 33/1992 a zákonem č. 1/2000* [126].

ad 1 a) Zapuzení manželky

Klasická definice zapuzení manželky zní: *„...zánik platné manželské smlouvy jednostranným projevem vůle manžela, jeho zmocněnce nebo jeho manželky, k tomu zmocněných manželem, za použití slova taláq, slova odvozeného od tohoto slova či jeho synonyma buď s okamžitým nebo odkladným účinkem...“* [127].

Tuto definici přejalo i moderní zákonodárství *(syrský čl. 87 odst. 2, marocký čl. 44, irácký čl. 34 a súdánský čl. 128).*

Ománský čl. 81 podává zhuštěnou definici zapuzení manželky: *„...zánik platné manželské smlouvy za použití klasických šarí'atských formulací.“*

Jordánský čl. 87 vyžaduje k zániku manželství touto cestou, aby muž předložil soudu písemný dokument o zapuzení své manželky.

Soudní schválení zapuzení manželky vyžadují také *libanonský drúzský čl. 37, syrský drúzský čl. 307 a tuniský čl. 30.*

Podmínky platného, účinného a závazného zániku manželského soužití zapuzením manželky, ať odvolatelným či neodvolatelným, jsou následující:

A) existence platné smlouvy o uzavření manželství

B) jednostranný projev vůle manžela zapudit manželku

C) užití předepsané zapuzovací formule

ad A)

Zapuzení manželky je účinné, jestliže práva a povinnosti vyplývající z platně uzavřené manželské smlouvy jsou ukončena buď neodvolatelným

[126] Arabi O. D., Dawning of the Third Millenium on Shari'a: Egypt's Law No. 1 of 2000, or Women May Divorce at Will, in: *Arab Law Quarterly*, 2001, str. 2 – 21
Fahmi H., *Divorcer an Egypte*, Le Caire 1987, str. 21

[127] al-'Alami D. S., Mut'at at-taláq under Egyptian and Jordanian Law, in: *YIMEL*, vol. 2, 1995, str. 54 – 60
Ajjúb H., *Fiqh al-usra al-muslima*, al-Qáhira 2002, str. 88

zapuzením manželky ihned, nebo uplynutím *ᶜiddy* při odvolatelném zapuzení manželky.

Ukončení neplatné manželské smlouvy není zapuzením manželky, nýbrž zrušením dané manželské smlouvy. Rozchod obou manželů se stává účinným

1) souhlasným projevem vůle obou manželů
2) z nařízení soudu

Rozchod manželského páru nastává před nebo po konzumaci manželství.

Moderní zákony přejaly tuto myšlenku, že objektem zapuzení je manželka dle platně uzavřené manželské smlouvy nebo manželka v průběhu *ᶜiddy* při odvolatelném zapuzení. Zapuzení jiné ženy, než vlastní manželky by bylo neplatné, i kdyby bylo odloženo *(syrský čl. 86, marocký čl. 45, kuvajtský čl. 103 a jordánský čl. 84).*

Manželku nelze zapudit v následujících případech, na nichž se shodují jak sunnité, tak i šíᶜité[128]:

1) jestliže byla provdána na základě neplatné manželské smlouvy
2) počítá-li právě svou *ᶜiddu* při neodvolatelném zapuzení manželky
3) počítá-li právě svou *ᶜiddu* na základě nařízení soudu o odluce manželů z důvodu léčby duševní choroby jednoho z nich, nebo při stížnosti na výši obvěnění neodpovídající společenskému postavení
4) ukončila-li svou *ᶜiddu*, i kdyby se jednalo o odvolatelné zapuzení manželky
5) byla-li by zapuzena před konzumací manželství

ad B)

Vyjma právních ustanovení v *zákonech libanonských a syrských drúzů* a v *tuniském zákoně* je zapuzení manželky výlučným právem manžela.

[128] Abú Zahra M., *Al-ahwál aš-šachsíja*, al-Qáhira 1950, str. 85
Doi A. R., *Sharíᶜah. The Islamic Law*, London 1984, str. 148
Hamúda M. M.,ᶜIsáf M. M., *Fiqh al-ahwál aš-šachsíja*, ᶜAmmán 2000, str. 120
Matlúb A. M., *Al-madchál fi-t-taᶜríf bi-l-fiqh al-islámí wa tárichihi wa usasihi wa chasá'isihi wa masádirihi*, al-Qáhira 1997, str. 91
Momeni J., Divorce in the Islamic Context (Emphasis on Shíᶜite Islam), in: *Islamic Culture*, vol. LX, No. 2 (April 1989), str. 1 – 40

K platnosti právního aktu zapuzení manželky musí manžel splňovat následující požadavky:

1) musí dosáhnout zletilosti
2) musí se jednat o duševně zdravého muže
3) manžel musí jednat ze své svobodné vůle, bez jakéhokoliv náznaku vnějšího donucení

Manžel si musí být vědom dosahu své promluvy, nehledě na jeho způsobilost k právním úkonům a její omezení z důvodu marnotratnosti nebo duševní poruchy.

Není-li některá z výše uvedených podmínek splněna, nebude ani zapuzení manželky právně účinné.

Pronesl-li manžel zapuzovaní formuli ještě před dosažením zletilosti, během léčby duševního onemocnění nebo v podnapilém stavu, bude zapuzení manželky neplatné.

Tento názor málikovské, šáfi'ovské a hanbalovské školy zastávají i ší'itské právní kruhy a implementovaly ho do svých ustanovení *egyptský zákon č. 25/1929, čl.1, syrský čl. 89 odst. 1, marocký čl. 49, irácký čl. 35 odst. 1, jordánský čl. 88 písm. a), súdánský čl. 134 písm. a), b), ománský čl. 83 písm. a), b) a kuvajtský čl. 102.*

Hanafitská škola zapuzení manželky těmito osobami umožňuje.

Málikovské, šáfi'ovské a hanbalovské autority, stejně jako ší'itští učenci, se dále shodují na tom, že pronesl-li manžel zapuzovaní formuli pod nátlakem, bude zapuzení manželky také neplatné. I tento názor přejaly soudobé zákony (*egyptský zákon č. 25/1929, čl.1, syrský čl. 89 odst. 1, marocký čl. 49, irácký čl. 35 odst. 1, jordánský čl. 88 písm. a), súdánský čl. 134 písm. a), b), ománský čl. 83 písm. a), b) a kuvajtský čl. 102).*

Hanafité povolují zapuzení manželky pod nátlakem, neboť se domnívají, že i v této situaci má muž na výběr.

Neplatné je také, když muž zapudí manželku v rozrušení, ve stavu, kdy ztrácí soudnost *(syrský čl. 89 odst. 1, marocký čl. 49, irácký čl. 35 odst. 1, jordánský čl. 88 písm. a) a kuvajtský čl. 102).*

Syrští a jordánští zákonodárci hovoří v této souvislosti v *čl. 89 odst. 2* a *čl. 88 písm. b)* o *„o sobě, která ztratila soudnost z důvodu zuřivosti nebo jinak a dostala se tak do stavu nevědomí o tom, co říká (aš-šachs al-madhúš)"*. *Kuvajtský čl. 102* používá stejnou terminologii.

Jordánský čl. 88 písm. a) uvádí dále, že neplatné bude i zapuzení manželky osobou omráčenou, spící či v bezvědomí.

Zvláštní situace nastává, když manžel trpí nevyléčitelnou nemocí v posledním stádiu *(marad al-mawt)*.

Čl. 1595 osmanského občanského zákoníku definuje smrtelnou nemoc následovně: *„Smrtelná nemoc se vyznačuje velkou pravděpodobností smrti, což činí nemocného neschopným dohlížet na své záležitosti a zemře nejspíše do roka, ať již je nebo není upoután na lůžko a závislý na pomoci druhých."* [129]

Irácký čl. 35 odst. 2 považuje zapuzení manželky takovou osobou za neplatné a zemře-li opravdu na tuto nemoc, je manželka oprávněná k převzetí dědictví. Stejně by tomu bylo i v situaci, kdy manžel sice ještě žije, nicméně jeho životní pouť již pomalu končí.

Egyptský zákon č. 77/1943 o dědictví, čl. 11 a *syrský čl. 116* považují manželku za dědičku, zapudil-li ji manžel neodvolatelně, proti její vůli během smrtelné nemoci:

1) ve stavu, kdy je pravděpodobné, že brzy zemře a následně opravdu zemře
2) když žena počítá svou *ʿiddu*, její oprávnění dědit přetrvává z doby neodvolatelného zapuzení před smrtí manžela

Egyptský a syrský zákonodárce nečiní zapuzení manželky za této situace, narozdíl od irácké, neplatným[130].

Manžel, který splnil všechny předpoklady, může svou manželku zapudit buď osobně, nebo prostřednictvím jiné osoby, kterou k tomu zmocní a která bude jednat jeho jménem v rozsahu svého zmocnění.

---

[129] ad-Daqáq Š., ʿAbdalfatah M. S., *Al-ahkám al-asásija li-š-šarí*ʿ*a al-islámija*, al-Iskandaríja 2002, str. 76
Matlúb A. M., *Al-wadžíz fi ahkám al-usra al-islámija*, al-Qáhira 1994, str. 46
Schmied M., *Familienkonflikte zwischen Scharia und Bürgerlichem Recht*, Berlin 1999, str. 59

[130] Kamali M. H., Divorce and Women's Rights: Some Muslim Interpretations of S. 2 : 228, in: *The Muslim World*, vol. LXXIV, No. 2, 1984, str. 85 - 95

Manžel může také zmocnit přímo svou manželku k sebezapuzení, a to buď již ve smlouvě o uzavření manželství, nebo kdykoliv za trvání manželství.

Nemůže však sám stanovit právo manželky uskutečnit své sebezapuzení. V takovém případě by smlouva o uzavření manželství byla sice platná, avšak stanovení práva manželky zapudit se by bylo neplatné. Jestliže je to sama manželka, kdo stanoví, že bude mít právo se zapudit jakožto podmínku v manželské smlouvě a manžel s tím souhlasí, pak budou smlouva i ustanovení o zapuzení platné a účinné.

Manžel může zmocnit manželku zrealizovat své zapuzení kdykoliv po podpisu smlouvy o uzavření manželství[131].

ad C)

Irácký čl. 128, súdánský čl. 81 a ománský čl. 34 stanoví, že při zapuzování manželky má být užita právně příslušná formulace. Její znění je ponecháno bez bližšího určení a odvolává se na klasické šarí'atské právo. Zapuzovaní formulace se skládá ze dvou částí:

1) prostředek vyjádření
2) gramatická konstrukce

ad 1)

Zapuzení může proběhnout jakýmkoliv prostředkem označujícím ukončení manželského soužití, tedy

- ústně
- písemně
- gestem u osob, které nejsou schopny mluvit či psát

Syrský čl 87 odst. 1, marocký čl. 46, jordánský čl. 86, kuvajtský čl. 104 a súdánský čl. 129 uvádějí, že použitá slova mohou mít očividný *(sarih)* nebo skrytý *(kinája)* význam.

Všechny sunnitské školy a *syrský čl. 93 a jordánský čl. 95* jsou toho názoru, že v explicitním vyjádření formulace o zapuzení manželky se užije

[131] Berger M. S., Conflicts Law and Public Policy in Egyptian Family Law. Islamic Law through the Backdoor, in: *The American Journal of Comparative Law*, vol. 50, No. 3, 2002, str. 555 – 594
Kamali M. H., Divorce and Women's Rights: Some Muslim Interpretations of S. 2 : 228, in: *The Muslim World*, vol. LXXIV, No. 2, 1984, str. 85 - 95

slova *„taláq"* nebo slov z něj odvozených, a že očekávané účinky nastávají bez ohledu na vůli mluvčího[132].

Šíʿa dvanácti imámů nejen, že vyžaduje zvláštní formulaci *„Jsi zapuzena."* nebo *„Toto je zapuzeno."* anebo *„XY je zapuzena."* a ukazovat přitom na manželku, nýbrž vyžaduje i úmysl svou manželku zapudit *(níja)*.

Šíʿité rovněž odmítají užití jakéhokoliv přirovnání k zapuzení, aniž by byl zkoumán úmysl manžela, i když je tu příčinná souvislost mezi formulací a rodinnými okolnostmi.

Jemenský čl. 58 také odmítá užití metafory při zapuzování manželky.

Naopak, sunnité dovolují použít přirovnání při zapuzování manželky a dodávají, že úmysl může být založen *(egyptský zákon č. 25/1929, čl. 4, súdánský čl. 129 písm. b), syrský čl. 93, jordánský čl. 95 a kuvajtský čl. 104)*.

Podstatný rozdíl mezi sunnity a šíʿity představuje chápání role svědků při zapuzování manželky.

Sunnité chápou zapuzení manželky coby výlučné právo manžela, a proto nevidí důvod pro přítomnost svědků, neboť není třeba důkazů.

Šíʿité sedmi i dvanácti imámů také chápou zapuzení manželky coby výlučné právo manžela, ale nemůže k němu dojít bez přítomnosti dvou čestných mužů, jako svědků. Svědectví ženy se v tomto případě kvůli vysokému emocionálnímu vypětí nepřipouští[133]. Odvolávají se přitom na koranický verš 65 : 2: *„...A vyžádejte si svědectví dvou osob spravedlivých mezi vámi ..."*

ad 2)

Sunnité rozdělují formulaci užívanou při zapuzování manželky do dvou kategorií:

- nepochybná, bezpodmínečná, s okamžitým účinkem *(mundžaz)*
- podmíněná, odkazující na budoucí událost *(muʿallaq)*

[132] Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 120

[133] Ibráhím H. J., *Mawsúʿát al-ahwál aš-šachsíja*, al-Iskandarija 1994, str. 50
Stewart D. J., *Islamic Legal Ortodoxy: Twelver Shiite Response to the Sunni Legal System*, Salt Lake City 1998, str. 130
aš-Šammáʿ M., *Al-mufid min al-abháth fi ahkám az-zawádž wa-t-taláq wa-l-miráth*, Bejrút 1995, str. 86

Šíʿité uznávají pouze nepochybnou, bezpodmínečnou zapuzovací formulaci, ačkoliv povolují formální odklad výkonu.

Podmínka musí být vždy reálně uskutečnitelná, formulace může např. znít následovně: *„Jsi zapuzena, jestliže jsi mou manželkou."*

Nepochybně formulované zapuzení manželky bude platné a účinné okamžitě, jestliže muž a žena splňují podmínky uvedené výše, ale pouze v zemích, kde manžel má stále právo zapudit svou manželku, aniž by se obrátil na soud.

Pokud jde o podmíněnou formulaci zapuzení manželky, *sunnité a moderní legislativci v Egyptě, Sýrii, Maroku a Jordánsku* rozlišují tři případy[134]:

1) podmíněná formulace, zapuzení manželky, kde podmínka je formulována jako pobídka učinit něco, nebo se zdržet něčeho
2) podmíněná formulace zapuzení manželky, kde úmyslem je, aby k zapuzení došlo, nastane-li určitá skutečnost
3) formulace zapuzení manželky do budoucna

ad 1)

Muž řekne své manželce např. *„Opustíš-li dům, budeš zapuzena."* nebo *„Prodám-li toto zboží, má žena bude zapuzena."*

Formulace zapuzení manželky je tedy konstruována jako přísaha. Právníci klasického období měli za to, že manžel bude mít na výběr, když daná situace nastane, buď zapuzení své manželky uskutečnit, nebo učinit náboženské pokání *(kaffára)*.

Ibn Hazm az-Záhirí stanovil, že takto formulované zapuzení manželky bude neplatné, nebude-li obsahovat zároveň možnost pokání.

Soudobá legislativa zastává poctivě názor, že tato forma zapuzení manželky je neplatná a nezakládá žádné právní účinky.

Egyptský zákon č. 25/1929, čl. 2 stanoví, že *„...žádné podmíněné zapuzení manželky nebude mít očekávané právní účinky, je-li míněno jako donucení provést určitý právní úkon, nebo jako zdržení se provedení určitého právního úkonu."*

[134] ʿAlajján Š. M. I., *At-tašrí*ʿ *al-islámí wa-l-qánún al-waḍ*ʿ*í*, ar-Rijád 1996, str. 85 - 88
al-ʿAlami D. S., Mutʿat at-taláq under Egyptian and Jordanian Law, in: *YIMEL*, vol. 2, 1995, str. 64 - 69

V podobném duchu se vyjadřuje i *jordánský čl. 89, marocký čl. 52, súdánský čl. 130 písm. a) a b), jemenské čl. 65 a 66 a ománské čl. 85 a 86.*

Syrský čl. 90 dodává, že zapuzení manželky musí být míněno jako přísaha, nebo musí pro své uskutečnění vyžadovat určitý důkaz.

Marocký čl. 50 k formulaci přísahy uvádí : *„Má-li formulace zapuzení manželky formu přísahy, manželka zapuzena nebude."*

Jordánský čl. 92 k formulaci zapuzení manželky ve formě přísahy vyžaduje jednoznačné určení ženy, která má být zapuzena. Přísahy typu *„Přihodilo se mi zapuzení."* či *„Má žena je mi zakázána."* nemají za následek zapuzení manželky.

Ománský čl. 56 písm. a) přijímá výše uvedené, avšak nevyžaduje přesné určení manželky.

ad 2)

Při užití tohoto typu zapuzení manželky manžel řekne své manželce např. následující: *„Dopustíš-li se cizoložství, budeš zapuzena."* nebo *„Zprostíš-li mne vyplacení odložené části obvěnění, budeš zapuzena."*

Sunnité, s výjimkou Ibn Hazma az-Záhiriho, zastávají názor, že taková formulace zapuzení manželky je náležitá, ovšem musí nejdříve nastat požadovaná právně relevantní skutečnost.

Jordánský čl. 96 uvádí, že je možné podmínit zapuzení manželky do budoucnosti, až nastane očekávaná právně relevantní skutečnost.

Oba druhy odloženého zapuzení manželky jsou kategoricky odmítnuty *irácký čl. 36*, který se také negativně staví k třetímu druhu nepodmíněného zapuzení manželky. Je zde patrný šíitský vliv.

ad 3)

Čtyři hlavní sunnitské madhhaby souhlasí s tím, že se jedná o platný způsob zapuzení manželky, avšak liší se v určení doby účinnosti.

Kupříkladu, když manžel řekne své manželce: *„Do roka budeš zapuzena."*, tak hanafité a málikovci zastávají názor, že žena bude zapuzena okamžitě. Naopak, šáfiʿovci a hanbalovci daný výrok chápou tak, že k zapuzení manželky dojde až ke konci roku.

Ibn Hazm az-Záhiri a šíʿitské právní školy tento způsob zapuzení manželky shledávají neplatným.

Kuvajtský čl. 105 v této souvislosti uvádí, že zapuzení manželky by nemělo být podřízeno žádné podmínce.

Zapudit manželku může manžel dvěma způsoby:

a) tradičním, prověřeným staletími *(sunna)*

b) novějším, které všechny školy neuznávají *(bidʿa)*

ad a)

Jedná se o zapuzení manželky, pronesené během tzv. *tuhru,* období menstruační čistoty, kdy nedochází k pohlavnímu styku. Rozeznáváme dva druhy tradičního zapuzení:

- *talág ahsan* = jednoduché pronesení zapuzovaní formule během období menstruační čistoty a následované pohlavní zdrženlivostí během navazující *ʿiddy*
- *talág hasan* = trojí pronesení zapuzovací formule, učiněné ve třech po sobě následujících obdobích menstruační čistoty, kdy nedochází k pohlavnímu styku

ad b)

Jedná se o jakékoliv zapuzení manželky, které nesplňuje požadavky tradičního zapuzení manželky.

Sunnité jej považují za platný, i když nepříliš doporučeníhodný způsob zapuzení manželky.

V šíʿitském právu je za platný způsob zapuzení manželky považován pouze *talág ahsan*, kdy žena v době svého zapuzení nesmí menstruovat ani být v šestinedělí, jestliže došlo ke konzumaci manželství a manželé spolu pohlavně žili i následně.

Nicméně, daný způsob zapuzení manželky bude platný, i když došlo k vyslovení zapuzovací formule v průběhu menstruace, jestliže

- nedošlo dosud ke konzumaci manželství
- manžel je nezvěstný

- opustil manželku v době menstruační čistoty a v mezidobí do dalšího období menstruační čistoty nedošlo k pohlavnímu styku

Jemenský čl. 62 uznává jako platné oba druhy zapuzení, jak tradiční, tak i novátorský, méně ortodoxní.

Marocký čl. 47 má podobnou tendenci, zapudil-li manžel svou manželku v době menstruace, může se žena obrátit na soud, aby přiměl manžela své rozhodnutí odvolat.

S načasováním zapuzení manželky souvisí i četnost pronesení zapuzovacích formulí.

Šíʿité zastávají názor, že trojí pronesení zapuzovaní formule najednou se počítá jako jedno pronesení.

První i druhé pronesení zapuzovaní formule je odvolatelné, třetí pronesení již nelze odvolat, žena se stává pro daného muže zakázanou, dokud se znovu neprovdá a následně není zapuzena, nepožádá o rozvod či neovdoví a neproběhne následná *ʿidda*. Již chalífa ʿUmar vydal dekret, že jedno zapuzení manželky pronesené třikrát po určité době činí dané zapuzení manželky neodvolatelným a uplynutim následné *ʿiddy* dojde k zániku manželského soužití.

Většina sunnitských právníků se tohoto názoru držela až do doby, kdy moderní zákonodárství vtělilo šíʿitskou pozici do zákonu o osobním statusu.

Egyptský zákon č. 25/1929, čl. 3 např. stanoví, že *„Zapuzení manželky, jehož četnost je naznačena buď ústně nebo gesty, se chápe jako jedno zapuzení.“*

Podobné myšlenky nalezneme i v textu *syrského čl. 92, irácképo čl. 37 odst. 2, kuvajtského čl. 109, alžírského čl. 51, súdánského čl. 130 písm. c), jemenského čl. 64, marockého čl. 51, ománského čl. 86 odst. 6 a jordánského čl. 85.*

Šíʿitské autority se domnívají, že žena zůstane navěky v zakázaném stupni k muži, který již devětkrát pronesl vůči ní zapuzovací formuli[135].

[135] al-Azhary Sonbol A., Táʿa and Modern Legal Reform: A Rereading, in: *Islam and Christian-Muslim Relations*, vol. 9, No. 3, 1998, str. 285 – 294
Buskens L., Recent Debates on Family Law Reform in Morocco: Islamic Law as Politics in an Emerging Public Sphere, in: *Islamic Law and Society*, vol. 9, No. 1, 2003, str. 70 - 131

Podle četnosti pronesení zapuzovací formule rozeznáváme:

a) odvolatelné zapuzení manželky *(radžʿí)*

b) neodvolatelné zapuzení manželky *(bá'in)*

ad a)

Při odvolatelném zapuzení manželky nezaniká manželské soužití, dokud neuplyne celá manželčina *ʿidda.*

Během celé této doby má manžel možnost své rozhodnutí odvolat buď ústně, nebo obnovením manželských vztahů, a to i bez souhlasu manželky. Není třeba uzavírat novou manželskou smlouvu a vyplácet nový *mahr.*

Předešlá praxe je založena na koranickém verši 2 : 228: *„A rozvedené ženy nechť samy čekají po tři periody..."* a všeobecně přijímána ve všech islámských zemích. Výslovně je vyjádřena pouze v *jordánském čl. 97*, který dané pravidlo rozšiřuje ve smyslu, že manželovo právo pojmout svou manželku během *ʿiddy* nazpět nelze pozbýt. S tímto dodatkem operuje i *súdánský čl. 139* a šíʿitské denominace.

Irácký čl. 38 požaduje pro odvolání původního úmyslu zapudit manželku vykonat pokání.

Šíʿa sedmi a dvanácti imámů pro odvolání původního rozhodnutí zapudit manželku nepožaduje, na rozdíl od samotného aktu zapuzení manželky, přítomnost svědků, ani informování manželky. Pro účely záznamu na úřadě se však přibrání svědků a informování manželky doporučuje.

Obecně řečeno, každé zapuzení manželky je považováno za odvolatelné *(egyptský zákon č. 25/1929, čl. 5, súdánský šarʿatský oběžník č. 41/1935, čl. 5, syrský čl. 94 a kuvajtský čl. 110).*

Z tohoto pravidla existují dvě výjimky[136]:

- Zapuzení manželky třetím pronesením zapuzovací formule, vycházející z koranického verše 2 : 229: *„Rozvod je možný dvakrát, potom lze*

Kamali M. H., Divorce and Women's Rights: Some Muslim Interpretations of S. 2 : 228, in: *The Muslim World*, vol. LXXIV, No. 2, 1984, str. 85 - 95

aš-Šammáʿ M., *Al-mufíd min al-abháth fí ahkám az-zawádž wa-t-taláq wa-l-miráth*, Bejrút 1995, str. 92

[136] al-Azhary Sonbol A., *Women, the Family, and Divorce Laws in Islamic History*, Syracuse 1996, str. 40

Botiveau B., *Politiques legislatives. Egypte, Tunisie, Algerie, Maroc*, Le Caire 1994, str. 96

Esposito J. L., *Women in Muslim Family Law*, Syracuse-New York 2001, str. 83

podržet manželku podle správné zvyklosti, nebo ji propustit v dobré vůli... ", stanoví, že jednotlivá trojí pronesení zapuzovací formule musí proběhnout odděleně, vždy následována *ʿiddou*. Trojí pronesení zapuzovací formule najednou, nebo jedno pronesení zapuzovací formule kombinované s gestikulací udávající počet vyslovení zapuzovací formule se chápe jako jedno pronesení zapuzovací formule *(egyptský zákon č. 25/1929, čl. 3, súdánský šarʿatský oběžník č. 41/1935, čl. 3, syrský čl. 92, kuvajtský čl. 109, marocký čl. 51, jordánský čl. 85 a irácký čl. 37 odst. 2).*

- Zapuzení manželky před konzumací manželství vychází z koranického verše 33 : 48/49: *„...Když se oženíte s věřícími ženami a pak se s nimi rozvedete, dříve než jste se jich dotkli, nemusíte jim ukládat čekací dobu, již byste jim počítali...* " a znamená okamžitý zánik manželského soužití bez jakékoliv následné *ʿiddy*.

ad b)

Rozlišujeme dva typy neodvolatelného zapuzení manželky:

- *bá'in bá'inúna sughrá*
- *bá'in bá'inúna kubrá*

Při prvním typu neodvolatelného zapuzení manželky může manžel se svou zapuzenou manželkou uzavřít novou manželskou smlouvu, zaplatit nové obvěnění, pokud však žena souhlasí. Tato možnost se naskýtá po uplynutí první a druhé *ʿiddy*.

Při druhém typu neodvolatelného zapuzení manželky, který nastává po třetím pronesení zapuzovací formule, se daná žena stává po určitý čas svému dosavadnímu manželovi zakázanou. Nastává situace, popsaná výše, musí tedy nejdříve podstoupit nové manželství, být zapuzena, požádat o rozvod u soudu nebo její druhý manžel musí zemřít, vždy musí proběhnout *ʿidda* a pak teprve je svému původnímu manželovi opět dovolena.

Tento postup je všeobecně uznáván po celém arabském světě, výslovně je uveden v *jordánském čl. 100.*

V drúzské komunitě k němu vůbec nemůže dojít, neboť pro drúzy je každé zapuzení neodvolatelné jednou provždy *(čl. 38 libanonského zákona z roku 1948 a syrský čl. 307 písm. g)*[137].

Tuniský čl. 19 zakazuje muži jím třikrát zapuzenou ženu jednou provždy. S tímto názorem se ztotožňují i hanbalovci, neboť v uzavření nové manželské smlouvy s již zapuzenou manželkou spatřují cosi nemravného a nábožensky zakázaného. Muž si má vždy zapuzení manželky dobře promyslet, nemá jednat v afektu nebo ukvapeně.

Je-li manželovi povoleno uzavřít novou manželskou smlouvu se svou bývalou manželkou, většina právníků se domnívá, že ji posléze může opět třikrát zapudit. *Kuvajtský čl. 108* k tomu říká, že původnímu manželovi toto právo přísluší, pokud však jeho bývalá manželka mezi tím podstoupila další manželství.

Při zapuzení ženě vzniká právo na okamžité vyplacení zbývající částky obvěnění.

Dojde-li po vyslovení neodvolatelného zapuzení k úmrtí jednoho z manželů, nevznikne druhému nárok na dědictví po zesnulém.

Jedinou výjimkou v této situaci je případ, že manžel byl na smrtelné posteli a posléze se zjistilo, že zapudil svou manželku jen ze zlomyslnosti, aby jí nevznikl nárok po něm dědit. Kdyby totiž zemřela dříve manželka, manžel by po ní nic nedědil.

K prokázání zlého úmyslu musí být splněny následující podmínky:

1) existence neodvolatelného zapuzení proti vůli manželky
2) manžel podlehl smrtelné chorobě, v jejímž posledním stádiu došlo ke spornému zapuzení manželky a k úmrtí došlo v průběhu manželčiny *ʿiddy*
3) zapuzená manželka byla v době svého zapuzení právně způsobilá dědit, tj. nebyla jiného vyznání[138]

[137] Layish A., *Marriage, Divorce and Succession in the Druze Family*, Leiden 1982, str. 83

[138] Maghniyyah M. J., *The Five Schools of Islamic Law*, Qom 2000, str. 80
Mahdžúb A. M., *An-nizám al-qánúní li-l-usra fi-t-tašrí' al-islámí*, al-Qáhira, 1995, str. 69
Pearl D., *A Textbook on Muslim Personal Law*, London 1987, str. 86-87

ad 1 b) Urážlivé připodobnění manželky

ad 1 c) Přísaha zdrženlivosti

Poněvadž tyto dva archaické způsoby zániku manželského soužití jednostranným projevem vůle manžela spolu úzce souvisí a i v moderních zákonných úpravách jsou upravovány paralelně, zmiňuji je současně na jednom místě.

Urážlivé připodobnění manželky nebo-li *zihár* je původem předislámský způsob zániku manželského soužití jednostranným projevem vůle manžela, za použití formulace, v níž manžel přirovnává svou manželku k části těla příbuzné osoby zakázaného stupně, např. k zádům své matky.

V Koránu je zmíněn ve verši 58 : 2 a 4/3 *„Ti z vás, kteří nazývají manželky své zádami svých matek, vědí, že ony nejsou jejich matkami...A říkají tím věru slova zavrženíhodná a falešná... Ti, kdož říkají ženám svým –Jsi pro mne jak záda mé matky – A potom chtějí odvolat to, co řekli,...“*

Přísaha zdrženlivosti nebo-li *ílá'* je také původně předislámský způsob zániku manželského soužití jednostranným projevem vůle manžela, spočívající v přísaze o pohlavní zdrženlivosti ve styku se svou manželkou po dobu čtyř a více měsíců.

Hanafité zastávají názor, že tyto dva způsoby zániku manželského soužití se stanou neodvolatelnými po čtyřech měsících.

Málikovci, šáfi'ovci, hanbalovci a ši'ité tyto způsoby zániku manželského soužití považují vždy za odvolatelné, pokud se jedná o konzumované manželství.

Marocký čl. 58 a kuvajtský čl. 123/124 dávají manželce právo obrátit se na soud. Ten může podle okolností stanovit manželovi lhůtu čtyř měsíců a poté vydat rozhodnutí o zániku manželského svazku.

Súdánský zákon o osobním statusu z roku 1991 věnuje urážlivému připodobnění manželky a přísaze zdrženlivosti společný oddíl, který společně s úpravou vzájemného osočování manželů tvoří jednu hlavu daného zákona.

Jemenský zákon z roku 1992 věnuje každé z těchto forem zániku společného soužití manželů jednu hlavu.

V *ománském zákoně* jsou těmto formám zániku manželského soužití věnovány *čl. 113 a 114.*

Súdánský a jemenský zákon požadují, aby byl manžel právně způsobilý iniciovat tyto způsoby zániku manželského soužití.

Pokud manžel obnoví manželské vztahy, avšak nevykoná pokání, předepsané koranickými verši 58 : 4/3: a 5/4: „*...a potom chtějí odvolat to, co řekli, mohou se vykoupit propuštěním otroka, dříve než se opět vzájemně dotknou... A nechť se ten, kdo nenalezne k tomu možnost, postí dva měsíce po sobě následující, dříve než se opět vzájemně dotknou. A nechť ten, kdo nebude toho schopen, nakrmí šedesát chudáků...*" , může manželka požádat soud o vydání rozhodnutí o zániku manželského soužití.

Jemenský zákon rozlišuje mezi výslovným a metaforickým urážlivým připodobněním manželky, která jsou buď bezpodmínečné nebo podmíněné.

Při bezpodmínečném připodobnění manželky, vykoná manžel pokání předepsané tradicí a tím znovu obnoví manželské soužití, bez jakýchkoliv nákladů na uzavírání nové manželské smlouvy.

Při podmíněném připodobnění manželky, je-li vyřčená podmínka splněna, nebo časové vymezení naplněno, manželka má možnost obrátit se na soud se žádostí o ukončení manželského soužití. Soud nařídí manželovi pokání ve čtyřměsíční lhůtě a poté podle okolností ženě buď vyhoví nebo její žádost zamítne.

Stejná pravidla se užívají i pro úpravu přísahy zdrženlivosti[139].

Podle *ománského zákona* dochází k zániku manželského soužití, jestliže manžel po pronesení urážlivého připodobnění manželky do čtyř měsíců nevykoná pokání. Totéž, platí podle *čl. 114* i po pronesení přísahy zdrženlivosti.

O ukončení manželského soužití může požádat žena u soudu také podle *súdánského čl. 193*, v případě kdy manžel trvá na dodržování pohlavní zdrženlivosti déle než čtyři měsíce.

---

[139] Forstner M., Das neue jemenitische Ehe- und Kindschaftsrecht von 1992 (Teil 1), in: *StAZ*, Jhg. 46, Nr. 8, 1993, str. 249 – 256
Forstner M., Das neue jemenitische Ehe- und Kindschaftsrecht von 1992 (Teil 2), in: *StAZ*, Jhg. 46, Nr. 9, 1993, str. 280 – 294
Mallat C., Connors J., *Islamic Family Law*, *London*-Dordrecht-Boston 1990, str. 125
Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 150
Würth A., A Sana'a Court: The Family and Ability to Negotiate, in: *Islamic Law and Society*, vol. 2, No. 3 1995, str. 320 – 340
Würth A., Stalled Reform: Family Law in Post-Unification Yemen, in: *Islamic Law and Society*, vol. 10, No. 1, 2003, str. 12 - 33

Ismá'ilité zastávají stanovisko imáma 'Alího, že urážlivé připodobnění manželky bude platné, pronese-li jej manžel v době, kdy se žena nachází ve stádiu čistoty v menstruačním cyklu a nemá s ním tedy pohlavní styk.

Připodobní-li manžel urážlivě svou manželku několikrát za sebou, chápe se tato skutečnost jako by jí připodobnil jedenkrát a tudíž musí vykonat pouze jedno pokání, chce-li obnovit manželské soužití[140].

ad 2 a) <u>Zánik manželského soužití vzájemnou dohodou manželů</u>

Manželství může zaniknout nejen jednostranným projevem vůle manžela, nýbrž i po vzájemné dohodě obou manželů. Zánik manželského soužití může být iniciován manželkou, která nabízí svému manželovi určitou protihodnotu zato, že ji navrátí opět svobodu, zcela v kontextu koranického verše 2 . 229: *„...Nebude pro žádného z obou vás hříchem, jestliže žena se vykoupí..."*.

Rozlišujeme dva druhy tohoto zániku manželského soužití:

- *chul'* (z arabského „odložit oděv") nebo-li vykoupení se manželky z manželského svazku, vycházející z metaforického popisu manželů v koranickém verši 2 : 187: *„...ony jsou pro vás oděvem a vy jste oděvem pro ně..."*
- *mubára'a* nebo-li vzájemné vykoupení nebo vyrovnání mezi manžely.

Jedno z výše uvedených slov či slov od nich odvozených musí být proneseno ve vzájemné diskuzi mezi manžely, jinak by se nejednalo o tento druh zániku manželského soužití, nýbrž o tzv. *zapuzení manželky za úplatu (taláq 'ala-l-mál).*

Rozdíl mezi zapuzením manželky za úplatu a zánikem manželského soužití dohodou obou manželů tkví v tom, že při zaplaceném zapuzení žena nepřichází o svá práva, vyplývající pro ni z manželské smlouvy, tj. o odloženou část obvěnění a zaopatření během *'iddy.*

[140] Abú Zahra M., *Al-ahwál aš-šachsíja*, al-Qáhira 1950, str. 61
Ghanájim M. N., *Min fiqh al-usra fi-l-islám*, al-Qáhira 1996, str. 54
Qinawí A. M., *Fatáwá al-usra*, al-Qáhira 2000, str. 75

Zániku manželského soužití dohodou manželů jsou věnovány různě obsáhlé úseky v moderních zákonech řady arabských států (např. irácký čl. 46, *syrské čl. 95 – 104, marocké čl. 61 – 65, jordánské čl. 102 – 112, ománské čl. 94 – 97, kuvajtské čl. 111 – 119, súdánské čl. 142 – 150 a jemenské čl. 72-74).*

Zánik manželského soužití dohodou, předloženou ke schválení soudu povoluje i *tuniský čl. 31*, který ovlivnil *irácký čl. 46 odst. 1.*

V šíʿitském prostředí je k účinnosti dohody manželů o zániku jejich vzájemného soužití potřeba přítomnost dvou čestných a řádných svědků.

Ismáʿilité toto obecné pravidlo rozšiřují o podmínku, že dohoda o zániku manželského soužití musí být uzavřena v době menstruační čistoty, kdy nedochází k pohlavnímu styku mezi manžely[141].

Drúzové požadují k zániku manželského soužití vzájemnou dohodou manželů také přítomnost dvou svědků. Uzavřenou a potvrzenou dohodu musí nakonec schválit soud a vydat konečné rozhodnutí *(čl. 42 libanonského drúzského zákona z roku 1948).*

Aby byla vzájemná dohoda manželů platná, musí být manžel plně právně způsobilý k prohlášení zániku manželského soužití po obdržení kompenzace, nabídnuté manželkou a žena musí být právně způsobilá stát se předmětem manželova prohlášení o zániku manželského soužití *(irácký čl. 46 odst. 1, syrský čl. 95 odst. 1, jordánský čl. 102 písm. a), ománský čl. 95, kuvajtský čl. 112, súdánský čl. 144 a jemenský čl. 73).*

Nezletilá dívka se nemůže stát předmětem manželova prohlášení o zániku vzájemného soužití, poněvadž bez souhlasu svého zákonného zástupce nemůže manželovi nabídnout kompenzaci za dané prohlášení *(syrský čl. 95 odst. 2, jordánský čl. 106 písm. b) a marocký čl. 62).*

Kuvajtský čl. 116 a marocký čl. 63 ještě dodávají, že podmínkou platnosti manželova prohlášení o zániku manželského soužití vzájemnou dohodou s jeho manželkou je předpoklad, že její uzavření iniciovala manželka zcela bez nátlaku a projevila tak své opravdové přání.

---

[141] Gaafar S., Mourad M., La loi du „Khol", devenue définitive, reste en faveur de la femme, in: *Le progrès Egyptien*, 7 Janvier 2003, str. 4
Momeni J., Divorce in the Islamic Context (Emphasis on Shíʿite Islam), in: *Islamic Culture*, vol. LX, No. 2 (April 1989), str. 1 – 40
Tabátabá'í H. M., *An Introduction to Shíʿí Law* , London 1984, str. 75

Právní kvalifikace zániku manželského soužití vzájemnou dohodou se liší u obou manželů. V případě manžela se jedná o přísahu, že již nebude vést manželský život s danou ženou, v případě manželky se jedná o kompenzaci změny manželova společenského statusu.

Podle hanafitů manžel nemůže své rozhodnutí stáhnout, žena takto učinit může, pokud manžel její nabídku ještě nepřijal *(syrský čl. 96, jordánský čl. 103 a kuvajtský čl. 113).*

Právo stáhnout svou nabídku uzavření dohody o zániku manželského soužití, dokud se manžel nevyjádří, přiznávají manželce i hanbalovci a zajdité.

Kompenzace za ochotu uzavřít dohodu o zániku manželského soužití může mít buď formu peněžitou, vyplacenou okamžitě nebo v dohodnutém termínu, anebo formu pracovních závazků, jako jsou např. kojení dětí a péče o ně, i když nejsou vlastní. Tato myšlenka je zakotvena *v syrském čl. 97, marockém čl. 64, kuvajtském čl. 114 a jordánském čl. 104* ve znění *„...Vše, co je zákonnou povinností, může být úhradou v rámci vzájemné dohody manželů o zániku manželského soužití.*"

Jordánský čl. 102 písm. c) a súdánský čl. 146 vycházejí z obecného šarí'atského pravidla, že vzájemnou dohodu o zániku manželského soužití lze odvolat, je-li nabídnuta kompenzace v rozporu s dobrými mravy.

Irácký čl. 46 odst. 3 požaduje, aby výše kompenzace manželky za manželovu ochotu uzavřít s ní dohodu o zániku jejich společného života byla odlišná od výše jejího obvěnění.

Je-li kompenzace poskytnuta z jiného zdroje, než je obvěnění manželky, jsou obě smluvní strany zproštěny veškeré odpovědnosti ve vztahu k obvěnění a zaopatření manželky *(syrský čl. 98 a jordánský čl. 105).*

Stejné pravidlo se uplatní, nedohodnou-li se obě strany o způsobu úhrady kompenzace v době uzavírání dohody o zániku manželského soužití *(syrský čl. 99 a jordánský čl. 106).*

Alžírský zákonodárce opravňuje soudce v případě podobných opomenutí smluvních stran nařídit úhradu kompenzace maximálně ve výši obvěnění, vypláceného v dané společenské vrstvě *(čl. 54)*[142].

[142] Dennerlein B., *Islamisches Recht und sozialer Wandel in Algerien*, Berlin 1998, str. 86
Kuske S., *Reislamisierung und Familienrecht in Alger*, Berlin 1996, str. 83

Prohlašuje-li manžel, že nechce žádnou kompenzaci, nejedná se o dohodu o zániku manželského soužití, nýbrž o odvolatelné zapuzení *(jordánský čl. 107, ománský čl. 97 písm. b) a syrský čl. 100).*

Zaopatření manželky během *ʿiddy* po uzavření dané dohody nebude sníženo a manžel bude stále povinen k jeho placení, ledaže by smlouva o zániku manželského soužití stanovila něco jiného *(syrský čl. 101 a jordánský čl. 108).*

Je-li ve smlouvě o zániku manželského soužití výslovně uvedeno, že manžel je zproštěn platby zaopatření pro společného potomka nebo, že manželka si dítě ponechá zdarma po určitou dobu nebo, že se o něj postará sama a později se znovu provdá a dítě opustí, pak má manžel právo vznést žalobu o náhradu za péči o dítě na zbytek stanovené doby. Zemře-li však dítě, otci toto právo nepřísluší *(syrský čl. 102 odst. 1 a jordánský čl. 109).*

Otec je zodpovědný za zaopatření dítěte, dostane-li se matka do finanční tísně ve stanovené době, po kterou se na základě dohody o zániku manželského soužití má na vlastní náklady postarat o společného potomka, coby kompenzaci za manželovu ochotu uzavřít s ní danou dohodu. Matce vzniká dluh vůči manželovi *(syrský čl. 102 odst. 2 a jordánský čl. 110).*

Podmínka ve smlouvě o zániku manželského soužití, že otec bude zodpovědný za péči o dítě, se stane neplatnou, jestliže otec dítěte náhle zchudne. Smlouva o zániku manželského soužití však bude i nadále platit, péči o dítě převezme opatrovník ustanovený soudem, který bude podle *jordánského čl. 111* zodpovědný pouze za finanční zaopatření dítěte a podle *kuvajtského čl. 187* a *syrského čl. 103* také za každodenní péči o dítě.

Nachází-li se dítě v péči své matky, která má vůči otci dítěte dluh, tak otec dítěte v souladu se *syrským čl. 104* do výše daného dluhu neposkytuje dítěti žádné zaopatření [143].

[143] Botiveau B., *Sharīʿa islamique et droit positif dans le Moyen-Orient contemporain. Egypte et Syrie*, Aix-Marseille 1989, str. 138 - 147
an-Naʿim A. A., *Islamic Family in a Changing World: A Global Resource Book* , London-New York 2002, str. 156 – 174
Sardar Ali S., Is an Adult Muslim Woman Sui Juris? Some Reflections on the Concept of „Consent in Marriage" without a Wali, in: *YIMEL*, vol. 3, 1996, str. 156 - 174
Welchman L., The Development of Islamic Family Law in the Legal System of Jordan, in: *ICLQ*, vol. 37,

Marocký čl. 65 a súdánský čl. 145 zastávají opačnou filozofii: *„...nic, co se pojí s právy dítěte, nesmí být užito na úhradu kompenzace za uzavření smlouvy o ukončení manželského soužití, jestliže by matka dítěte, v jejíž péči se dítě nachází, strádala."*

Kuvajtský čl. 119 upravuje zvláštní případ, kompenzaci ženy, trpící smrtelnou nemocí.

Klasičtí právníci ze sunnitského i šíʿitského prostředí se kloní názoru, že uzavřená dohoda v tomto případě bude platná a zánik manželského soužití neodvolatelný. Užívá se zde právní fikce, že k zániku manželského soužití, došlo ještě, než nemoc byla u ženy diagnostikována a manželovi náleží kompenzace ve výši jedné třetiny manželčina majetku. Z tohoto pravidla existuje několik výjimek:

- zemře-li manželka během své *ʿiddy*, má manžel právo vybrat si ze tří možností, buď kompenzace z uzavřené dohody, nebo podíl z manželčina majetku, anebo jednu třetinu z manželčina čistého majetku
- zemře-li bývalá manželka až po uplynutí své *ʿiddy*, má manžel právo buď na úhradu kompenzace z uzavřené dohody, nebo na jednu třetinu manželčina čistého majetku, avšak nemá nárok na svůj podíl z manželčina majetku, neboť manželská pouta byla uplynutím *ʿiddy* zpřetrhána
- překoná-li manželka nemoc, během níž došlo k uzavření dohody o zániku manželského soužití, a poté zemře, má manžel nárok pouze na úhradu kompenzace přislíbené manželkou v dané dohodě

Muž smí svou vykoupenou ženu znovu pojmout za zákonnou manželku po uplynutí její *ʿiddy*. Musí však dojít k podpisu nové smlouvy o uzavření manželství a být sjednáno nové obvěnění.

Jestliže dohoda o zániku manželského soužití neobsahuje žádné ustanovení o kompenzaci ze strany manželky, aplikují se volně ustanovení o zapuzení manželky.

1988, str. 868 - 886
Zahraa M., Malek N. A., The Concept of Custody in Islamic Law, in: *Arab Law Quarterly*, 1998, str. 155 - 157

Je-li finanční kompenzace stanovena, povoluje šíʿa dvanácti imámů manželce stáhnout svůj návrh, když manžel uvažuje o jejím zapuzení[144].

ad 2b) <u>Zánik manželského soužití vzájemným prokletím manželů *(liʿán)*</u>

Jedná se opět o prastarý způsob zániku manželského soužití, pocházející ještě z předislámské doby. Spočívá v tvrzení manžela pod přísahou, že mu manželka byla nevěrná, a že narozené dítě není tedy jeho potomkem a tvrzení manželky o opaku. Vychází z koranických veršů 24 : 6–8: *„U těch, kdož vrhají podezření na manželky své a nemají proti nim svědky kromě sebe samých, nechť svědectví každého z nich sestává ze čtyřnásobného svědectví při Bohu, že vskutku jsou pravdomluvní, a pátým svědectvím dosvědčí, že svolávají na sebe prokletí Boží, ukáže-li se, že jsou lháři. A bude odvrácen od ženy trest, jestliže ona čtyřikrát při Bohu dosvědčí, že žalobce patří vskutku mezi lháře...* "

Sunnitští a šíʿitští právníci klasické doby se shodují v názoru, že tento způsob zániku manželského soužití je řešením problému, kdy věřící si je téměř jistý, že má nevěrnou manželku, nemůže to však dokázat, ale ani s ní nechce žít v zákonném svazku, dokud se vše neobjasní. Prokletí manželky jej ochrání od trestu osmdesáti ran bičem za křivé svědectví *(qadhf)* a jeho údajně nevěrnou manželku od trestu ukamenováním za cizoložství *(ziná')*, pokud se obhájí.

Každý z obou manželů by měl provést přísahu v mešitě za přítomnosti imáma, který může poté nařídit neodvolatelné zrušení manželství.

Sporné dítě či plod v děloze by poté nepatřilo danému muži, nýbrž pouze jeho matce a její rodině, kde by mu také vzniklo dědické právo.

Manžel může svou kletbu odvolat, zaplatit nebo vykonat pokání a manželské soužití nadále pokračuje. Sporné dítě pak je manželovým legitimním potomkem, a tudíž může po otci i dědit.

---

[144] al-ʿAdawí A., *Al-wasít fí-l-fiqh al-islámí. Ahkám al-usra*, al-Qáhira 1996, str. 95 - 102
Awad B. A., The Status of Women in Islam, in: *The Islamic Quarterly*, vol. VIII, Nos. 1 & 2, 1964, str. 17 – 24
Carolan M. T. et al.,Contemporary Muslim Families: Research and Practice, in: *Contemporary Family Therapy*, vol. 22, No. 1, 2000, str. 67 - 79
Chiláf A., *Ahkám al-ahwál aš-šachsíja fí-š-šaríʿa al-islámija*, al-Kuvajt 1990, str. 48
Wiedensohler G., Vertragliche Ehescheidungen im islamischen Recht, dargestellt am Beispiel Kuwaits, in: *StAZ* , Jhg. 44, Nr. 2, 1991, str. 40 - 43

V současnosti se s tímto způsobem zániku manželského soužití setkáme v *právním řádu Súdánu, Jemenu a Ománu.*

Súdánský čl. 200 písm. b) a jemenský čl. 109 požadují, aby jako první přísahu učinil manžel.

Jakmile oba manželé přísahají, soudce vydá rozhodnutí o zániku jejich manželského soužití navždy a vyvrátí údajné otcovství daného muže *(jemenský čl. 110).*

Jestliže muž v průběhu svého dalšího života svou přísahu odvolá, vykoná pokání, sporné dítě se stane jeho potomkem, nicméně bývalá manželka je pro něj zakázaná jednou provždy *(jemenský čl. 112).*

Navzájem prokletý pár může uzavřít podle *súdánského čl. 203* novou manželskou smlouvu, stanovit si novou výši *mahru*, za předpokladu, že muž připustí, že lhal a vykoná pokání.

Ománský čl. 118 písm.b) uvádí, že po vzájemném prokletí znesvářených manželů dochází ke zrušení smlouvy o uzavření manželství[145].

ad 3) <u>Zánik manželského soužití soudní cestou</u>

Soud hraje aktivní úlohu nejen v případě zániku manželského soužití vzájemným prokletím manželů, nýbrž i v řadě jiných způsobů zániku manželského soužití.

V současné době je zánik manželského soužití z rozhodnutí soudu jediným možným způsobem ukončení společného života v Tunisku a v drúzských komunitách Libanonu a v Sýrii.

V řadě dalších arabských států, např. v Iráku a Alžírsku má zapuzení manželky právní účinky teprve od okamžiku záznamu dané právně relevantní skutečnosti do příslušného registru u místně příslušného soudu.

Aktivní součinnost soudu, potřebná k účinnosti zániku manželského soužití se označuje arabským termínem *tafríq (tatlíq v Súdánu).*

Šíʿa dvanácti imámů povoluje soudní zánik manželského soužití pouze v případě manželovy neplodnosti, o níž manželka v době uzavření manželské smlouvy neměla ani ponětí.

---

[145] ʿAbdalláh A. F., *Achtaʾ šáʾiʿa taqaʿu fihá az-zaudžát wa turuq ʿiládžihá*, al-Iskandarija 2002, str. 50
Schmied M., *Familienkonflikte zwischen Scharia und Bürgerlichem Recht*, Berlin 1999, str. 74

Šíʿité v Libanonu aktivní úlohu soudce při zániku manželského soužití neznají, soud pouze zaznamenává zánik manželského soužití věřících do zvláštního registru.

Jemenské čl. 43 - 57, tvořící jednu celou hlavu příslušného zákona, hovoří o zrušení manželského soužití *(fasch)*.

Hanafité zastávají názor, že zánik manželského soužití je výlučným právem manžela a soud má zasáhnout pouze v případě manželova nedostatku v oblasti pohlavního života, tj. při neplodnosti manžela nebo jeho kastraci.

Málikovci, šáfiʿovci a hanbalovci daný výčet rozšiřují ještě o duševní poruchu manžela a onemocnění leprou a zaručují manželce právo požádat o rozvod z tzv. „zvláštních" důvodů.

Tento názor převážil a byl vtělen do *osmanského zákona o rodině*, který je stále používán libanonskými sunnity a ovlivnil i zákonné úpravy v Sýrii, Maroku, Iráku, Jordánsku, Alžírsku, Kuvajtu, Súdánu a Ománu.

Tuniský občanský zákoník uvádí, že pouze soud může rozvést manželství a vypočítává situace, kdy lze takto učinit:

- na žádost kteréhokoliv z manželů z důvodů uvedených v tomto zákoně
- při vzájemné shodě obou manželů o neudržitelnosti jejich manželství
- na žádost manžela *(čl. 30)*
- na žádost manželky *(čl. 31)*

Soud má nařídit rozvod až poté, co jsou vyčerpány všechny ostatní možnosti vyřešení neshod mezi manžely.

Existuje pět důvodů pro podání žádosti o rozvod[146]:

1) bezpráví, křivda, útlak ze strany jednoho z manželů
2) nedostatek na straně manžela
3) neplacení zaopatření
4) nepřítomnost manžela bez podání vysvětlení a jeho uvěznění
5) některé další důvody

[146] al-Azhary Sonbol A., *Women, the Family, and Divorce Laws in Islamic History*, Syracuse 1996, str. 53
Forte D. F., *Studies in Islamic Law. Classical and Contemporary Application*, Lanham, 1999, str154
Mallat C., Connors J., *Islamic Family Law*, London – Dordrecht - Boston 1990, str. 125
Matlúb A. M., *Al-wadžíz fí ahkám al-usra al-islámíja*, al-Qáhira 1994, str. 64
aš-Šammáʿ M., *Al-mufíd min al-abháth fí ahkám az-zawádž wa-t-talág wa-l-miráth*, Bejrút 1995, str. 105

ad 1)

Málik a Ibn Hanbal jsou toho názoru, že žena může požádat o rozvod, jestliže ji manžel působí takové příkoří, které znemožňuje další soužití s ním. Jako příklad uvádějí bití, násilné vynucování pohlavního styku, společensky neodpovídající chování.

Abú Hanífa a aš-Šáfi'í nesouhlasí s míněním svých kolegů a tvrdí, že příkoří není důvodem k rozvodu, jedná-li se o jednání takového druhu, že postačí manžela pouze pokárat, nebo o případ, kdy manželka byla zjevně neposlušná *(našíza)*.

V případě Málikova a Ibn Hanbalova názoru musí manželka soud přesvědčit buď silou důkazů nebo písemným souhlasem manžela, že je srozuměn se zánikem manželského soužití. Je-li příkoří takového rázu, že objektivně nelze soužití manželů udržet ani očekávat, pak má soudce nařídit neodvolatelný rozvod, aniž by se pokoušel o smír obou partnerů.

Není-li manželka schopna dokázat příkoří z manželovy strany, nebo manžel odmítne přísahat, soud případ zamítne bez dalšího projednávání.

Podá-li manželka novou žádost o rozvod a soud není schopen její stížnost prověřit, soudce zapojí do vyšetřování ad hoc dva dospělé, čestné „rozhodce", kteří situaci v dané rodině znají a jsou schopni rozepři vyřešit. Nejlépe je, jsou-li rozhodci příbuznými daného páru, nicméně může se jednat i o osoby vně velkorodiny.

Rozhodci mají prošetřit situaci v rodině, důvody neshod a snažit se znesvářené manžele usmířit.

Neuspějí-li ve svém snažení, neboť manželé se obviňují ze vzniku patové situace navzájem, nebo rozhodci nejsou s to zjistit příčiny rozvratu v rodině, pak navrhnou neodvolatelný rozvod.

Vyjde-li najevo, že původcem příkoří byla manželka, soud navrhne řešit situaci uzavřením dohody o zániku společného soužití bez kompenzací *(mubára'a)*.

Abú Hanífa, aš-Šáfi'í a Ibn Hanbal vyžadují, aby závěry šetření, provedených rozhodci, potvrdil manžel. Nepodaří-li se dosáhnout manželova souhlasu, soud nařídí pokračovat ve vyšetřování. Nevedou-li ani tato k úspěchu, najme soud nové rozhodce a jejich zjištění již budou pro jeho rozhodování závazná, zcela v dikci koranických veršů 2 : 229 : „...„*Rozvod je*

možný dvakrát, potom lze podržet manželku podle správné zvyklosti, nebo ji propustit v dobré vůli... " a 4 : 39/35: *„A obáváte-li se rozvratu mezi oběma, povolejte rozhodčího z jeho rodiny a rozhodčího z její rodiny. A přejí-li si oba manželé usmíření, Bůh mezi nimi zařídí shodu, ...*"[147].

Moderní legislativa arabských států tradiční úpravu zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu příkoří a neshod v rodině modifikovala různým způsobem. Věnujme se nyní postupně úpravě v jednotlivých státech.

Sýrie

Úprava zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu příkoří a neshod v rodině je obsažena v *čl. 112 – 115.*

Kterýkoliv z manželů může požádat soud o rozvod z důvodu příkoří páchaného partnerem.

Soud nařídí neodvolatelný rozvod, pokud se nepodaří manžele smířit a všechny skutečnosti naznačují, že příkoří bylo opravdu pácháno.

Neprokáže-li se však příkoří, odročí soud jednání alespoň o jeden měsíc, aby byl dostatečný prostor pro smíření manželů.

Jestliže se nepodaří manžele smířit do jednoho měsíce, soud jmenuje dva rozhodce, kteří se pod přísahou zavážou nezaujatě zdokumentovat situaci v rodině.

Rozhodci se sejdou odděleně s oběma manžely. Neochota jednoho z manželů sejít se s rozhodci, nemá vliv na jejich závěry pro soud.

Ukáže-li se, že násilníkem je manžel, pak rozhodci navrhnou soudu vyslovit neodvolatelný rozvod, pakliže se jim nepodaří dosáhnout smíru mezi manžely.

Ukáže-li se, že násilnicí je manželka, nebo si ubližovali vzájemně oba manželé, nařídí soud neodvolatelný rozvod a vyplacení odložené části obvěnění, snížené o částku odpovídající intenzitě příkoří.

---

[147] Berger M. S., Conflicts Law and Public Policy in Egyptian Family Law. Islamic Law through the Backdoor, in: *The American Journal of Comparative Law*, vol. 50, No. 3, 2002, str. 555 – 594
Naveh I., The Tort of Injury and Dissolution of Marriage at the Wife's Initiative in Egyptian Mahkamat an-Naqd Rulings, in: *Islamic Law and Society*, vol. 9, No. 1, 2002, str. 16 - 41
Shaham R., Judicial Divorce at the Wife's Initiative: The Shari'a Courts of Egypt, 1920 – 1955, in: *Islamic Law and Society*, vol. 1, No. 2, 1994, str. 217 - 257

Rozhodci mohou navrhnout soudu neodvolatelný rozvod i v situaci, kdy si nejsou plně jisti, který z manželů páchal příkoří.

Neshodnou-li se rozhodci na jednotném závěru, soud je buď vymění, nebo k nim přidá třetího rozhodce.

Soud může návrhy rozhodců přijmout, nebo je odmítnout, pak má ještě možnost jmenovat nové dva rozhodce[148].

Súdán

Úprava zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu příkoří a neshod v rodině je obsažena v *čl. 162 – 179* a téměř identická se syrskou úpravou.

Omán

Úprava zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu příkoří a neshod v rodině je obsažena v *čl. 101 – 108.*

Soudce může nařídit rozvod, jestliže

- manželka žádá o rozvod z důvodu příkoří ze strany manžela ještě před konzumací manželství
- manžel odmítá manželku zapudit i kompenzaci za ochotu uzavřít dohodu o zániku manželského soužití
- mezi manžely nebylo dosaženo smíru

Rozvede-li soud dané manželství, je žena povinna vrátit bývalému manželovi *mahr* i ostatní věci, které od něj získala během manželství pro zlepšení svého každodenního života. Nejsou-li věci k dispozici, poskytne finanční náhradu[149].

---

[148] Botiveau B., *Shari'a islamique et droit positif dans le Moyen-Orient contemporain. Egypte et Syrie*, Aix-Marseille 1989, str. 148 - 151
an-Na'im A. A., *Islamic Family in a Changing World: A Global Resource Book* , London-New York 2002, str. 159 - 162
Pauli H.- G., *Islamisches Familien-und Erbrecht und ordre public*, München 1994, str. 65 - 68
Schmied M., *Familienkonflikte zwischen Scharia und Bürgerlichem Recht*, Berlin 1999, str. 80
aš-Šammá' M., *Al-mufíd min al-abháth fí ahkám az-zawádž wa-t-taláq wa-l-míráth*, Bejrút 1995, str. 115

[149] an-Na'im A. A., *Islamic Family in a Changing World: A Global Resource Book* , London-New York 2002, str. 171 - 172
Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 132
Pearl D., Menski W., *Muslim Family Law*, London 1998, str. 182 -184

Tunisko

Úprava zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu příkoří a neshod v rodině je obsažena v *čl. 31 - 32*, jejichž novelizované znění bylo přijato *zákonem č. 7/1981*.

Čl. 31 chrání toho z manželů, jemuž se děje příkoří, před jakoukoliv újmou materiální a morální, vzniklou následkem zániku manželského soužití z vůle druhé strany.

Manželce vzniká nárok na odškodnění v pravidelných měsíčních dávkách, počínaje měsícem po skončení její *'iddy*.

Dané odškodnění jí má zaručit určitý životní standard, který měla za trvání manželství. Finanční částka se může měnit podle situace směrem nahoru nebo dolů a náleží ženě až do konce života nebo do doby uzavření nové manželské smlouvy. Získá-li žena během života nějaký majetek, který jí zabezpečí srovnatelný životní standard, jaký jí zabezpečuje porozvodové odškodnění, pak ztrácí nárok na tuto podporu od bývalého manžela.

Zemře-li bývalý manžel, stává se finanční odškodnění manželky břemenem na jeho majetku. Další vyplácení odškodnění může mít následující podobu:

- soud navrhne ženě uzavřít smlouvu s dědici o dalším vyplácení odškodnění v nezměněné podobě
- nejsou-li dědici ochotni se dohodnout, pak soud určí ženě vyplácení odškodnění soudním příkazem
- jednorázová částka, s ohledem na věk ženy

Čl. 32 stanoví, že soud má v případě nezdaru pokusu o smír přijmout veškerá opatření, týkající se dalšího finančního bytí daného manželského páru, včetně péče o děti, ledaže by se strany výslovně dohodly, že o takové opatření nemají zájem.

Přijaté soudní opatření nabývá účinnosti okamžitě, lze jej revidovat, ne však podat odvolání. Část týkající se zajištění poměrů nezletilého dítěte, revizi nepodléhá a je účinná v plném znění[150].

[150] Forstner M., Neuerliche Änderungen im tunesischen Personenstandsgesetz, in: *StAZ*, Jhg. 35, Nr. 1, 1982, str. 17 - 19

Irák

Úprava zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu příkoří a neshod v rodině je obsažena v *čl. 40 – 42*, jejichž novelizované znění přinesl *zákon č. 21/1978*.

Irácký zákonodárce poskytuje oběma manželům možnost podat k soudu návrh na rozvod manželství a rozlišuje mezi příkořím *(čl. 40)* a neshodou *(čl. 41)*.

Jakožto příkoří se chápe:

- nevěra jednoho z manželů
- smlouva o uzavření manželství byla sjednána bez souhlasu soudu, i když jedna ze smluvních stran byla mladší 18 let
- smlouva o uzavření manželství byla sjednána bez souhlasu soudu z donucení a došlo k násilné konzumaci manželství
- manžel uzavřel další manželskou smlouvu bez souhlasu soudu

Čl. 41 dává oběma manželům možnost požádat o rozvod kvůli neshodám s partnerem, ať již před konzumací manželství nebo po ní.

Soud určí rozhodce k prošetření důvodů neshod mezi manžely. Nepodaří-li se jmenovaným rozhodcům zjistit příčiny napětí v dané rodině, ani sjednat smír, soud vyzve oba manžele, aby si zvolili své rozhodce.

Nejsou-li manželé schopni dohodnout se na vhodných rozhodcích, jmenuje soud znovu vlastní rozhodce.

Jestliže se soudem jmenovaní rozhodci neshodnou na jednotném závěru svého šetření v rodině, určí k nim soud ještě třetího rozhodce s hlasem rozhodujícím.

Pokračují-li neshody mezi manžely i nadále a manžel odmítne svou manželku zapudit, soud nařídí rozvod.

Byl-li rozvod nařízen až po konzumaci manželství a vinu na něm nesla manželka, klesne její nárok na dosud nevyplacené obvěnění. Obdržela-li však obvěnění v plné výši již při podpisu smlouvy o uzavření manželství, musí vrátit jeho jednu polovinu.

Nelle D., Neue familienrechtliche Entwicklungen im Maghreb (Marokko, Algerien, Libyen, Mauretanien und Tunesien), in: *StAZ*, Jhg. 57, Nr. 9, 2004, str. 253 - 269

Schmied M., *Familienkonflikte zwischen Scharia und Bürgerlichem Recht*, Berlin 1999, str. 83

Jsou-li za neshody odpovědni oba manželé stejným dílem, ženě přísluší pouze polovina částky dosud nevyplaceného *mahru.*

Došlo-li k zániku manželského soužití ještě před konzumací manželství a neshody způsobila svým chováním manželka, vrátí tu část obvěnění, kterou obdržela při podpisu smlouvy o uzavření manželství[151].

Jordánsko

Úprava zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu příkoří a neshod v rodině je obsažena v *čl. 132 písm. a) – i).* Kterýkoliv z manželů může požádat soud o rozvod svého manželství pro neshody s partnerem, rozlišuje se však, zda je žadatelem manžel nebo manželka.

Žádá-li o rozvod manželka a chce dokázat příkoří ze strany manžela, má se soud snažit sjednat smír. Nepodaří-li se mu to, pokárá manžela a odloží věc nejméně na jeden měsíc. Nedojde-li během měsíce ke zlepšení situace v rodině, soud pověří dva rozhodce šetřením příčin manželských rozbrojů *(čl.132 písm. a),*

Žádá-li o rozvod manžel a může dokázat neshody s manželkou, soud věc odloží alespoň o jeden měsíc, aby byl dostatečný prostor pro sjednání smíru. Nedojde-li během měsíce k urovnání poměrů v rodině a manžel na své žádosti stále trvá, soud předá věc dvěma rozhodcům, aby příčiny manželských neshod, které jsou asi vážné, prošetřili. Rozhodci své poznatky zapíší a naleznou-li přitěžující okolnosti na straně manželky, navrhnou soudu, aby manželství rozvedl a ženě nepřiznal žádnou finanční kompenzaci *(čl. 132 písm. b).*

Je-li za rozkol manželství zodpovědný manžel, soud rozhodne o neodvolatelném rozvodu, všechna práva manželky, týkající se finančního zaopatření, zůstávají zachována *(čl.132 písm. e).*

Jsou-li za rozkol manželství zodpovědni oba manželé stejným dílem, soud jejich manželství rozvede a výši finanční kompenzace manželky stanoví podle její míry zavinění *(čl. 132 písm. f).*

[151] Arabi O., *Studies in Modern Islamic Law and Jurisprudence*, The Hague-London-New York 2001, str. 128
Coulson N. J., Yehia A., *Studien zum islamischen Recht*, Wien 1983, str. 85 – 90
Dahl T. S., *The Muslim Family*, Oslo 1997, str. 115 -125

Soud bude ve svém rozhodování vycházet z nálezu, které mu poskytli rozhodci, jsou-li tyto závěry v souladu s jordánskými zákony[152].

Alžírsko

Úprava zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu příkoří a neshod v rodině je obsažena v *čl. 53 odst. 6 a 7 a v čl. 56.* Tato úprava dává možnost požádat soud o ukončení manželského soužití pouze manželce.

Rozhodci ustanovení soudem musí pocházet z příbuzenstva obou manželů a svůj nález, popisující situaci v znesvářené rodině musí předložit do dvou měsíců od svého ustanovení do rozhodčí funkce.

Odmítá-li manžel pohlavní styk déle než čtyři měsíce, soud uzná, že ženě byla způsobena duševní újma a její žádosti je okamžitě vyhověno.

Stejný postup se užívá, jestliže manžel nutil svou životní partnerku k pohlavnímu styku násilím[153].

Kuvajt

Úprava zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu příkoří a neshod v rodině je obsažena v *čl. 126 - 135.*

Kuvajtský zákonodárce vyžaduje, aby způsobené příkoří bylo potvrzeno svědectvím dvou čestných mužů či jednoho muže a dvou žen.

Svědecká výpověď z doslechu, založená na dobře známých faktech ze života obou manželů, postačí k prokázání způsobeného příkoří, nikoliv však k prokázání opaku.

Svědectví příbuzného nebo osoby jinak spojené s manželem, v jehož prospěch vypovídá, je povoleno, je-li ovšem daný svědek plně právně způsobilý.

K prošetření příčin neshod v rodině soud jmenuje dva rozhodce. Nejsou-li rozhodci schopni zpracovat podklady pro rozhodnutí soudu z důvodu

---

[152] Hamúda M. M.,'Isáf M. M., *Fiqh al-ahwál aš-šachsíja,* 'Ammán 2000, str. 142 – 148
Welchman L., The Development of Islamic Family Law in the Legal System of Jordan, in: *ICLQ*, vol. 37, 1988, str. 868 - 886

[153] Dennerlein B., *Islamisches Recht und sozialer Wandel in Algerien*, Berlin 1998, str. 98
Kuske S., *Reislamisierung und Familienrecht in Alger*, Berlin 1996, str. 87
Mc Larney E., The Algerian Personal Statute: A French Legacy, in: *The Islamic Quarterly*, vol. XLI, No. 3, 1997, str. 187 - 217

rozdílného náhledu na věc, soudce jmenuje třetího rozhodce, aby vyvážil jejich neshody.

Rozhodci předloží soudu buď jednomyslně nebo většinově schválený podklad pro rozhodnutí, jimž se soud může řídit, avšak může na věc mít vlastní názor[154].

ad 2)

Pokud jde o nedostatek na straně manžela coby důvod k žádosti o rozvod, vyskytují se v klasické literatuře dva extrémní názory:

- záhirovci neumožňují podat žádost o rozvod z tohoto důvodu ani muži, ani ženě
- hanbalovský právník Ibn Qajjim zastává názor, že jakýkoliv nedostatek, ať již u ženy či u muže, opravňuje druhého manžela k podání žádosti o rozvod

Ibn Hazm v této souvislosti řekl, že žádné manželství nelze anulovat, bylo-li řádně uzavřeno, jenom kvůli tomu, že jeden z manželů trpí malomocenstvím, duševní poruchou a neplodností, i když smlouva o uzavření manželství byla podepsána za předpokladu, že oběma stranám nejsou známy žádné výše zmíněné nedostatky.

Již jmenovaný Ibn Qajjim nevyjmenovává, které nedostatky má na mysli, pouze uvádí, že nedostatek musí vyvolat averzi u druhého manžela.

Šíʿité zastávají názor, že žena, která zjistí u svého manžela neplodnost, aniž to věděla v době uzavírání manželské smlouvy, má právo požádat o rozvod, domnívá-li se, že za dané situace její manželství nemůže dále plnit své poslání.

Stejné právo ženě náleží, zjistí-li neplodnost manžela až po podpisu smlouvy o uzavření manželství, avšak ještě před konzumací manželství.

Žena ztrácí dané právo, nepožádá-li o rozvod ihned, jakmile se o manželově nedostatku dozví.

---

[154] Chiláf A., *Ahkám al-ahwál aš-šachsíja fi-š-šarí'a al-islámija*, al-Kuwajt 1990, str. 94 - 95
Forte D. F., *Studies in Islamic Law. Classical and Contemporary Application*, Lanham, 1999, str. 72
Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 145
Sfeir G. N., *Modernization of the Law in Arab States*, Boston 1995, str. 128

Soudce je povinen celou situaci prošetřit. Jestliže manžel prohlásí, že dosud nedošlo ke konzumaci jejich manželství, soud mu dá odklad jeden lunární rok, který se začne počítat od data podání manželčiny žádosti o rozvod.

Daná lhůta se staví během *ramadánu*, menstruačních cyklů manželky, nemocí a nepřítomností kteréhokoliv z manželů ve společné domácnosti.

Je-li manžel nezletilý, odklad se začne počítat ode dne následujícího po dni dosažení zletilosti[155].

Trvá-li manželka i na konci roční lhůty na svém stanovisku ohledně dalšího soužití s daným mužem, soud manželství rozvede.

Shledá-li manželka, že její manžel je znetvořený, vykastrovaný způsobem, který znemožňuje plnění manželských povinností, či trpí duševní poruchou, aniž o tom byla informována v době sjednávání smlouvy o uzavření manželství, soud její žádosti o rozvod vyhoví bez odkladu.

Popírá-li manžel svou neplodnost, musí přísahat v mešitě před duchovní autoritou dané pospolitosti. Neučiní-li tak a jeho manželka ano, soud odloží věc o jeden lunární rok. Poté má žena právo na nové projednání své žádosti, trvá-li na ní, soud manželství rozvede. Stáhne-li však svou žádost, nebo opustí jednací síň, aniž by se vyjádřila, ztrácí právo žádat o rozvod z tohoto důvodu.

Abú Hanífa a jeho žáci jsou toho názoru, že nedostatky na straně ženy nejsou důvodem pro podání žádosti o rozvod, neboť manžel má přece právo svou manželku zapudit.

Nedostatky u muže coby důvod žádosti o rozvod však hanafité uznávají. Rozeznávají tři skupiny nedostatků na straně manžela:

- neplodnost
- zohavení
- kastrace

Všechny tyto nedostatky jsou překážkou konzumace manželství a reprodukce rodu a způsobují manželce přinejmenším duševní újmu.

Jestliže takto postižený manžel odmítne svou manželku zapudit, musí nastoupit soud a prohlásit zánik manželského soužití rozvodem.

aš-Šáfi'í dodává k výše uvedeným nedostatkům ještě duševní poruchu a malomocenství.

[155] Qinávi A. M., *Fatáwá al-usra*, al-Qáhira 2000, str. 108

Aby mohla manželka podat žádost o rozvod, musí být splněny tři podmínky:

- žena o manželově nedostatku v době podpisu smlouvy o uzavření manželství nevěděla
- žena podá žádost o rozvod k soudu
- její tvrzení jsou dostatečně podložena důkazy

Jestliže se jedná o zohavení, soud žádosti o rozvod vyhoví bez odkladu. Jedná-li se o neplodnost a kastraci pak soud odročí případ na jeden lunární rok, do něhož se nezapočítává období ramadánu, manželčiných menstruačních cyklů, nemoci a nepřítomnosti kteréhokoliv z manželů ve společné domácnosti. Pokud i po roce žena stále trvá na svém, soud manželství rozvede a ženě přizná nárok na dosud nevyplacenou část *mahru*.

Málik, aš-Šáfi'i a Ibn Hanbal povolují rozvod u soudu z důvodu nedostatku u kteréhokoliv z manželů.

Málikovci však dávají přednost neodvolatelnému zapuzení manželky, k rozvodu se má přikročit až jako ke krajnímu řešení, když manžel odmítá svou manželku zapudit.

Mlčení manželky o manželově nedostatku je chápáno jako smíření se s daným faktem a ruší její nárok žádat o rozvod u soudu.

Šáfi'ovci považují soudní zánik manželského soužití za odpovídající náhradu zapuzení manželky a proto ženě přiznávají stejné nároky, jaké pro ni vyplývají ze zapuzení manželem.

Hanbalovci nepovažují mlčení manželky o manželově nedostatku za přijetí osudu, ledaže by souhlasila s konzumací manželství, i když zůstane nenaplněno[156].

Moderní zákonodárství řady arabských zemí obecně přejímá názor, že manželka je oprávněna požádat o rozvod z důvodu manželova nedostatku a vychází v mnohém z ustanovení klasického šarí'atského práva.

[156] Ajjúb H., *Fiqh al-usra al-muslima*, al-Qáhira 2002, str. 93
Charles R. *Le droit musulman*, Paris 1956, str. 69
ad-Daqáq Š., 'Abdalfatah M. S., *Al-ahkám al-asásija li-š-šarí'a al-islámija*, al-Iskandarija 2002, str. 84
Doi A. R., *Shari'ah. The Islamic Law*, London 1984, str. 126

Egypt

Úprava zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu nedostatku na straně manžela je obsažena v *čl. 6 – 11 zákona č. 25/1929*, novelizovaného *zákonem č. 100/1985*.

Až do vyhlášení zákona z roku 1929 platila v Egyptě klasická hanafitská doktrína, že nedostatek manžela, který jej činí neschopným konzumovat manželství, je důvodem pro podání žádosti o rozvod.

Nový zákon přijal klasická ustanovení a doplnil je o další nedostatky. Žena má právo požádat o rozvod, jsou-li splněny tři následující podmínky:

- manželův nedostatek je dlouhodobého rázu, neléčitelný nebo léčitelný s velkými obtížemi a v dlouhém časovém horizontu
- pokračování manželského soužití není možné bez působení psychické újmy nejbližším příbuzným
- manželka v době podpisu smlouvy o uzavření manželství neměla o manželově nedostatku ani potuchy

Z výše uvedeného tedy vyplývá, může-li se manžel podrobit léčbě, která v krátké době přinese očekávaný efekt, žádost o rozvod podat nelze. K posouzení lékařského hlediska si soud vyžádá odborný posudek od nezávislého odborníka.

Věděla-li žena o manželově nedostatku již před podpisem smlouvy o uzavření manželství, její žádost o rozvod bude zamítnuta. Stejně bude postupováno i v případě, že o manželově nedostatku před podpisem smlouvy o uzavření manželství sice nevěděla, zjistila jej až při konzumaci manželství a výslovně s ním vyjádřila své pochopení a srozumění.

Než dojde k rozhodnutí o zániku manželského soužití, manželé si zachovávají všechna práva a povinnosti, z tohoto svazku pro ně plynoucí[157].

[157] Arabi O. D., Dawning of the Third Millenium on Shari°a: Egypt´s Law No. 1 of 2000, or Women May Divorce at Will, in: *Arab Law Quarterly*, 2001, str. 2 – 21
al-°Ašmáwí M.S., *Aš-šarí°a al-islámija wa-l-qánún al-misrí*, al-Qáhira 1996, str. 102
Berger M. S., Conflicts Law and Public Policy in Egyptian Family Law. Islamic Law through the Backdoor. in: *The American Journal of Comparative Law*, vol. 50, No. 3, 2002, str. 555 – 594
Bernard – Maugiron N., Dupret B., *Egypt and Its Laws*, The Hague – London – Boston 2002, str. 165 - 172
Fahmi H., *Divorcer an Egypte*, Le Caire 1987, str. 48
Naveh I., The Tort of Injury and Dissolution of Marriage at the Wife´s Initiative in Egyptian Mahkamat an-Naqd Rulings, in: *Islamic Law and Society*, vol. 9, No. 1, 2002, str. 16 - 41
Shaham R., Judicial Divorce at the Wife´s Initiative: The Sharí°a Courts of Egypt, 1920 – 1955, in: *Islamic Law and Society*, vol. 1, No. 2, 1994, str. 217 - 257

Sýrie

Úprava zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu nedostatku na straně manžela je obsažena v *čl. 105 – 108.*

Syrský zákon uvádí dvě situace, v nichž je manželka oprávněna podat žádost o rozvod:

1) manžel trpí nedostatkem, který mu znemožňuje konzumovat manželství
2) manžel je stižen duševní poruchou, která se projeví až po podpisu smlouvy o uzavření manželství

Aby mohla manželka podat žádost o rozvod, nesmí sama trpět tímtéž nebo podobným nedostatkem, který byl diagnostikován u jejího manžela.

Žena je povinna podat žádost o rozvod neprodleně poté, co se o manželově nedostatku dozvěděla, jinak její právo zaniká. Trpí-li však manžel neplodností, manželčino právo nikdy nezaniká.

Manželka ztrácí právo žádat o rozvod, věděla-li o manželově nedostatku ještě před podpisem smlouvy o uzavření manželství.

Dozvěděla-li se o něm až po uzavření dané smlouvy a souhlasila s dalším trváním manželství, její nárok na podání žádosti o rozvod také zaniká.

Požádá-li manželka o rozvod z důvodu manželovy duševní poruchy, soud nařídí okamžitý rozvod, vyplývá-li z lékařské zprávy, že nemoc je neléčitelná.

Je-li naděje na vyléčení, soud odročí případ o jeden rok. Nedojde-li během této lhůty ke změně, soud manželství rozvede[158].

Maroko

Úprava zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu nedostatku na straně manžela je obsažena v *čl. 54 – 56* a vychází z egyptského vzoru s určitými modifikacemi.

Manželka může požádat o rozvod, zjistí-li u manžela nevyléčitelnou nemoc nebo postižení vyžadující dlouhodobou léčbu. Odloučení od manžela

[158] Esposito J. L., *Women in Muslim Family Law*, Syracuse-New York 2001, str. 138 – 141
Mallat C., Connors J., *Islamic Family Law*, London – Dordrecht – Boston 1990, str. 150 - 152

po dobu jeho léčení by jí způsobilo duševní újmu a společenské komplikace, které od ní nelze žádat.

Chorobami popsanými výše rozumí *čl. 54 odst. 1* duševní poruchy, malomocenství a tuberkulózu.

Je právně irelevantní, zda manžel trpěl nedostatkem již před podpisem smlouvy o uzavření manželství, nebo se objevil až během manželského soužití. Rozhodující je, zda manželka, když se o něm dozvěděla, odmítla nadále s daným mužem žít.

Soud odročí případ o jeden rok, aby byla manželovi dána možnost pokusit se svůj nedostatek odstranit. Po uplynutí dané doby soud nařídí rozvod, jestliže manželův stav zůstane nezměněn.

Jednoroční odklad se neužije, jestliže manželovi byl odoperován pohlavní úd, a proto není schopen reprodukce. V tomto případě nastává rozvod okamžitě.

Je-li duševní nebo pohlavní nemocí stižena manželka a další soužití s ní se stává nemožným, má manžel na výběr zapuzení manželky s doplacením obvěnění, nebo podání žádosti o rozvod k soudu.

Nevěděl-li o manželčiných problémech před konzumací manželství, vyplatí manžel při zapuzení své manželky pouze symbolickou částku *mahru*. Byla-li manželka v době uzavření smlouvy o manželství ještě nezletilá, finanční kompenzaci manželovi naopak poskytne zákonný zástupce jeho dosavadní manželky, manžel po zapuzení manželky neplatí nic[159].

Irák

Úprava zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu nedostatku na straně manžela je obsažena v *čl. 43 odst. 4 – 6.*

Manželka může požádat o rozvod, zjistí-li, že manžel je neplodný nebo jinak neschopný manželského soužití kvůli tělesným a psychickým

[159] Buskens L., Recent Debates on Family Law Reform in Morocco: Islamic Law as Politics in an Emerging Public Sphere, in: *Islamic Law and Society*, vol. 9, No. 1, 2003, str. 70 - 131
Forstner M., Veränderungen im marokkanischen Ehe- und Familienrecht, in: *StAZ*, Jhg. 47, Nr. 7, 1994, str. 214 - 219
Mir-Hosseini Z., *Marriage on Trial. Islamic Family Law in Iran and Morocco*, London-New York 2000, s. 95
Tellenbach S., Änderungen im marokkanischen Familienrecht, in: *FamRZ*, Jhg. 41, H. 15, 1994, str. 943 -945

nedostatkům. Objeví-li se tyto nedostatky až po konzumaci manželství, je třeba předložit lékařskou zprávu o jejich neléčitelnosti.

Jsou-li příčinou rozkolu v manželském soužití psychické problémy, soud věc odročí o jeden rok.

Zjistí-li manželka po podpisu smlouvy o uzavření manželství, že manžel je stižen nemocí, která činí jejich další vzájemné soužití nemožným, např. malomocenství, tuberkulóza, venerická onemocnění nebo duševní porucha, může se obrátit na soud, aniž by musela předkládat lékařskou zprávu. Tu si soud vyžádá až podle okolností případu.

Je-li manželovo onemocnění léčitelné, soud na základě příslušné lékařské zprávy odročí projednání předložené žádosti o rozvod až do doby vyléčení. V mezidobí se má manželka vyvarovat intimního soužití s manželem.

Soud nařídí neodvolatelný rozvod, není-li naděje na vyléčení manžela v rozumně stanovené době a manžel odmítá svou manželku zapudit[160].

Jordánsko

Úprava zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu nedostatku na straně manžela je obsažena v *čl. 113 – 122.*

Po vzoru Sýrie i jordánský zákonodárce požaduje, aby žena, která žádá o rozvod z důvodu manželova nedostatku, sama takovým nedostatkem netrpěla.

Pro vznik práva obrátit se na soud se žádostí o ukončení manželského soužití je nutné, aby se žena o manželově nedostatku, který brání konzumaci manželství, tj. zohavení, neplodnost či kastrace, dozvěděla až po podpisu smlouvy o uzavření manželství.

S výjimkou neplodnosti, manželce toto právo nevzniká, jestliže o manželově nedostatku věděla ještě před podpisem smlouvy o uzavření manželství a přesto souhlasila s pokračováním jednání o uzavření manželství *(čl. 113 – 114).*

---

[160] Carolan M. T. et al..Contemporary Muslim Families: Research and Practice, in: *Contemporary Family Therapy*, vol. 22, No. 1, 2000, str. 67 - 79
Esposito J. L., *Women in Muslim Family Law*, Syracuse-New York 2001, str. 145 - 147
Mallat C., Connors J., *Islamic Family Law*, London – Dordrecht – Boston 1990, str. 153 - 157
aš-Šammáʿ M., *Al-mufíd min al-abháth fí ahkám az-zawádž wa-t-taláq wa-l-míráth*, Bejrút 1995, str. 128

Zákon rozlišuje mezi léčitelnými a nevyléčitelnými nemocemi a nedostatky.

Je-li manželův nedostatek neléčitelný, soud manželství rozvede bez odkladu. Lze-li jej léčit, soud případ odročí o jeden rok, počínaje dnem, kdy je mu žena k dispozici ke konzumaci manželství.

Tento odklad běží nepřetržitě, bez jakýchkoliv přerušení. Jedinou výjimkou z nepřetržitého běhu lhůty je období menstruace manželky, pokud se manžel v té době zdržuje mimo společnou domácnost.

Pokud nedojde během ročního odkladu ke zlepšení manželova stavu a manžel odmítá svou manželku zapudit, soud manželství rozvede, přeje-li si to manželka.

Jestliže manžel na počátku soudního řízení tvrdí, že on své manželství konzumoval, soud nařídí ženě podrobit se odbornému gynekologickému vyšetření, které má prokázat, je-li ještě pannou nebo již ne. Pokud se ukáže, že manželka již pannou není, bude muset odpřísáhnout před duchovní autoritou dané komunity, že se svým manželem pohlavní styk ještě neměla *(čl. 115)*.

U ostatních nemocí, jako jsou např. malomocenství, tuberkulóza či venerická onemocnění, které činí další manželské soužití v jejích očích nemyslitelným, může manželka požádat o rozvod kdykoliv, bez ohledu na to, kdy se o manželových nedostatcích dozvěděla, zda před nebo po konzumaci manželství.

Soud manželství rozvede okamžitě, není-li reálná naděje na manželovo uzdravení. Dávají-li lékaři manželovi přece jenom určitou šanci na zlepšení zdravotního stavu, soud případ odroči o jeden rok. Nedojde-li však ke změně a manželka na své žádosti i nadále trvá, soud manželské soužití ukončí.

Oslepnutí, zchromnutí a celková nemohoucnost manžela nejsou důvodem k rozvodu *(čl. 116)*.

Manžel naopak může požádat o rozvod a anulování manželství, když zjistí, že manželka trpí genitální závadou, znemožňující pohlavní styk, za předpokladu, že mu tato skutečnost nebyla známa před uzavřením manželské smlouvy. Stejná pravidla se uplatní v situaci, kdy manželka trpí takovou nemocí, která další soužití s ní znemožňuje *(čl. 117)*.

Objeví-li se dané nedostatky u manželky až po konzumaci manželství, o ukončení manželství soudní cestou žádat nelze *(čl. 118)*.

U pohlavních chorob a nedostatků v genitální oblasti bude soud vyžadovat svědectví specialisty v dané oblasti *(čl. 119)*.

Bude-li manžel stižen duševní poruchou až po konzumaci manželství, práva manželky požádat o rozvod se to nijak nedotkne. Soud také v tomto případě odročí řízení o jeden rok. Nedojde-li ke zlepšení manželova stavu, soud manželství po roce rozvede, trvá-li manželčin zájem *(čl. 120)*.

Jordánské právo je zajímavé tím, že dává manželce právo žádat o odklad projednávání její žádosti, aniž by musela soudu sdělit důvod, pro který o tento odklad žádá *(čl. 121)*.

Obnoví-li manželé společné soužití, poté, co bylo jejich manželství ukončeno rozhodnutím soudu, ztrácejí jednou provždy právo žádat o ukončení svého manželství soudní cestou *(čl. 122)*[161] .

Alžírsko

Čl. 53 odst. 2 přiznává manželce právo požádat o rozvod z důvodu nedostatků blíže neurčené povahy na straně manžela, které neumožňují dosáhnout účelu manželství[162].

Kuvajt

Úprava zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu nedostatku na straně jednoho z manželů je obsažena v *čl. 139 – 141*.

Kuvajtský zákonodárce umožňuje oběma manželům požádat o zrušení smlouvy o uzavření manželství, zjistí-li, že partner nebo partnerka trpí nedostatkem tělesného či duševního rázu, který vylučuje potěšení z manželského života.

Právo obrátit se na soud se žádostí o rozvod vůbec nevznikne, byl-li nedostatek druhému manželovi znám ještě před podpisem smlouvy o uzavření manželství *(čl. 139)*.

Neplodnost manžela, o níž manželka věděla ještě před uzavřením manželství, nemá vliv na její právo požádat soud o rozvod manželství *(čl. 140)*.

---

[161] Welchman L., The Development of Islamic Family Law in the Legal System of Jordan, in: *ICLQ*, vol. 37, 1988, str. 868 - 886

[162] Dennerlein B., *Islamisches Recht und sozialer Wandel in Algerien*, Berlin 1998, str. 110
Forstner M., Das neue algerische Ehe- und Kindschaftsrecht: Gesetz und soziale Wirklichkeit (Teil 2), in: *StAZ, Jhg.* 40, Nr. 9, 1987, str. 237 – 249

Nelze-li nedostatek operativně odstranit, nebo nemoc životního partnera je neléčitelná, soud rozvede manželství bez odkladu. V ostatních případech soud odloží konečné rozhodnutí o určitý rozumně stanovený čas. Po uplynutí stanovené doby, nedošlo-li k vyléčení a žadatel trvá na svém, soud vydá zrušovací dekret *(čl. 141)* [163].

Súdán

Úprava zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu nedostatku na straně manžela je obsažena v *čl. 151 – 156.*

Žena má právo požádat o rozvod, jestliže její manžel trpí vážnou chorobou nebo fyzickým nedostatkem, což jí nebylo před podpisem smlouvy o uzavření manželství známo.

Je-li nemoc léčitelná anebo nedostatek lze odoperovat, soud odročí jednání o jeden rok. Když se situace nezlepší, soud manželství rozvede, trvá-li stále zájem manželky *(čl. 151).*

V případě neplodnosti, ať již zjištěné při uzavírání manželské smlouvy nebo při konzumaci manželství, si manželka ponechá právo požádat o rozvod, i když prozatím se rozhodla s manželem zůstat *(čl. 154).*

Soud však manželství rozvede, vyplyne-li z lékařské zprávy, že léčba manželovy neplodnosti si vyžádá několik let. V přídě krátkodobé, několik měsíců trvající léčby však doje k odročení případu o jeden rok *(čl. 156)*[164] .

Omán

Čl. 98 stanoví pouze stručně, že kterýkoliv z manželů může požádat o zrušení manželského soužití soudní cestou z důvodu tělesných a duševních nedostatků.

---

[163] Chiláf A., *Ahkám al-ahwál aš-šachsíja fi-š-šarí'a al-islámija*, al-Kuvajt 1990, str. 81
Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 152

[164] an-Na'im A. A., *Islamic Family in a Changing World: A Global Resource Book* , London-New York 2002, str. 176

Jemen

Čl. 47 dává možnost žádat o rozvod pouze kvůli duševní poruše a infekční či nevyléčitelné nemoci[165].

Ad 3)

Klasičtí právníci zastávají v otázce neplacení zaopatření rodiny coby důvodu žádosti o rozvod, různá stanoviska.

Hanafité jsou neoblomní, neplacení zaopatření rodiny, ať už z důvodu platební neschopnosti manžela nebo kvůli jeho věrolomnosti, není důvodem pro podání žádosti o rozvod. Odvolávají se na koranický verš 65 : 7: *„Nechť ten, kdo je blahobytný, dává úměrně k blahobytu svému a nechť ten, jehož obživa je odměřena, dává z toho, co Bůh mu uštědřil...".*

Je-li manžel opravdu nemajetný, nemusí platit zaopatření rodiny. Odmítá-li však svou rodinu zaopatřit, ač jeho příznivé majetkové poměry jsou všeobecně známy, má se jeho majetek prodat a z výtěžku uspokojit rodinu, nebo se má zavřít do vězení, dokud nezmění názor.

Šíʿité omezují nárok manželky na ukončení manželského soužití soudní cestou pouze na neplodnost manžela. Neplacení zaopatření rodiny dává ženě pouze právo domáhat se u soudu sjednání nápravy.

Málik ibn Anas, aš-Šáfiʿí a Ibn Hanbal se staví kladně k žádosti o rozvod, jestliže manžel opomíjí zaopatřovat svou rodinu a nemá žádný majetek. Vycházejí z koranického verše 2 : 229: *„...lze podržet manželku podle správné zvyklosti nebo ji propustit v dobré vůli...",* neboť neplacení zaopatření se neshoduje s dobrými mravy, se „správnými zvyklostmi".

Výše zmíněné autority se také shodují v tom, že neplacení zaopatření rodiny představuje pro manželku bolestnou újmu, která může být odčiněna pouze soudní cestou[166].

---

[165] Forstner M., Das neue jemenitische Ehe- und Kindschaftsrecht von 1992 (Teil 2), in: *StAZ*, Jhg. 46, Nr. 9. 1993, str. 280 – 294
an-Naʿim A. A., *Islamic Family in a Changing World: A Global Resource Book* , London-New York 2002, str. 176
Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 138
Pearl D., Menski W., *Muslim Family Law*, London 1998, str. 165
Würth A., A Sanaʿa Court: The Family and Ability to Negotiate, in: *Islamic Law and Society*, vol. 2, No. 3 1995, str. 320 – 340

[166] Abú Zahra M., *Al-ahwál aš-šachsíja*, al-Qáhira 1950, str. 72
Ghanájim M. N., *Min fiqh al-usra fi-l-islám*, al-Qáhira 1996, str. 59
Qinávi A. M., *Fatáwá al-usra*, al-Qáhira 2000, str. 83

Moderní legislativní počiny vycházejí z výše zmíněných tradičních názorů klasického šarí'atského práva.

Egypt

Čl. 4 zákona č. 25/1920 uvádí, že jestliže manžel neplatí zaopatření své manželce, ačkoliv má obecně známý majetek, pak soud je oprávněn nařídit vyplacení dlužné částky zaopatření z výnosů, plynoucích z tohoto majetku. Nejsou-li soudu známy majetkové poměry manžela, a bylo-li by neúměrně drahé či složité zjistit, jak velkým majetkem disponuje, manželství rozvede bez větších průtahů. Ukáže-li se posléze, že manžel byl opravdu nemajetný, soud může své rozhodnutí zrušit a manželovi dát přiměřenou lhůtu k zaplacení dlužné částky.

Je-li manžel nezvěstný, soud podle *čl. 5 téhož zákona* na žádost manželky uvalí na manželův známý majetek nucenou správu za účelem zajištění pravidelných plateb zaopatření pro rodinu.

Není-li v dané situaci manželův majetek znám, soud se pokusí místo manželova pobytu vypátrat a určit mu lhůtu, dokdy má dlužné zaopatření zaplatit. Nepodaří-li se manžela v přiměřené lhůtě vypátrat, soud manželství rozvede. Soud zruší manželské soužití také, když manželův pobyt sice vypátrá, avšak ten se odmítne vrátit a o manželku se postarat.

Zdržuje-li se manžel na neznámém místě a je prokázáno, že nemá žádný majetek, z něhož by bylo možno manželku zaopatřit, soud manželství rozvede okamžitě.

Tento zánik manželského soužití soudní cestou je odvolatelný, manželství může pokračovat, jestliže manžel prokáže svou solventnost ještě během manželčiny *'iddy (čl. 6)*[167].

[167] Bernard – Maugiron N., Dupret B., *Egypt and Its Laws*, The Hague – London – Boston 2002, str. 173 - 176
Fahmi H., *Divorcer an Egypte*, Le Caire 1987, str. 62
Shaham R., Judicial Divorce at the Wife's Initiative: The Sharí'a Courts of Egypt, 1920 – 1955, in: *Islamic Law and Society*, vol. 1, No. 2, 1994, str. 217 - 257

Sýrie

Podle *čl. 110 – 111*, může manželka požádat o rozvod, pokud ji manžel neplatí zaopatření, nemá známý příjem a odmítá osvětlit své majetkové poměry.

Prokáže-li manžel , že je nemajetný, soud mu stanoví odklad platby na tři měsíce, aby mohl sehnat potřebnou finanční částku.

Jestliže manžel do tří měsíců dlužné zaopatření rodiny nezaplatí nebo odmítá zaplatit, soud prohlásí manželství za skončené.

Stejné pravidlo se uplatní v případě manželova pobytu na neznámém místě.

I v Sýrii je tento zánik manželského soužití odvolatelný, projeví-li manžel v průběhu manželčiny *ᶜiddy* vůli dlužné zaopatření zaplatit a platit jej i nadále[168].

Maroko

Úprava v *čl. 53 odst. 1 – 2* vychází ze syrského vzoru. Soud manželství rozvede, není-li manželův majetek znám a on sám odmítá sdělit, zda má či nemá finanční prostředky k zaplacení zaopatření své rodiny. Soud ukončí manželské soužití rovněž tehdy, když manžel odmítá zaopatření platit[169].

Irák

Manželka může požádat o ukončení manželského soužití podle *čl. 43 odst. 7 – 9* jestliže:

- manžel neposkytuje dostatečné zaopatření své rodině, i když byl soudem vyzván zaplatit dlužnou částku do 60 dní
- není možné zajistit zaopatření rodiny, neboť manžel je nezvěstný, nebo mu byl uložen trest odnětí svobody přesahující dva roky

[168] Arabi O., *Studies in Modern Islamic Law and Jurisprudence*, The Hague-London-New York 2001, str. 133
Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 141

[169] Forstner M., Veränderungen im marokkanischen Ehe- und Familienrecht, in: *StAZ*, Jhg. 47, Nr. 7, 1994, str. 214 - 219
Mir-Hosseini Z., *Marriage on Trial. Islamic Family Law in Iran and Morocco*, London-New York 2000, s. 99
Tellenbach S., Änderungen im marokkanischen Familienrecht, in: *FamRZ*, Jhg. 41, H. 15, 1994, str. 943 - 945

- manžel odmítá platit zaopatření rodiny, které mu nařídil soud, ač byl upozorněn, aby zaplatil do 60 dní[170].

Jordánsko

Podle *čl. 127* odmítá-li manžel zaplatit zaopatření rodiny, které mu uložil soud svým rozhodnutím na žádost manželky, daná částka bude zaplacena z jeho majetku .

Je-li manžel nemajetný, či soudu není známo, zda nějaký majetek má anebo uvedl, že finanční prostředky sice má, nicméně zaopatření rodiny zaplatit odmítá, soud nařídí okamžité ukončení daného manželství.

Rovněž, tvrdí-li manžel, že má v úmyslu svou rodinu zaopatřit, avšak přechodně se nalézá ve finanční tísni, soud jej vyzve, aby své tvrzení podložil náležitými doklady.

Prokáže-li manžel pravdivost svých tvrzení, soud mu umožní odklad na jeden až tři měsíce. Nezaplatí-li však ve stanovené lhůtě, manželství bude rozvedeno.

Čl. 128 řeší situace, kdy manžel nežije ve společné domácnosti, ale má majetek, z něhož lze dlužné zaopatření rodiny zaplatit. Soud vydá příkaz k zaplacení a platba je provedena na vrub manželova majetku.

Není-li manželův majetek znám, soud jej vyzve k zaplacení dlužné částky a jestliže manžel nezaplatí, soud vyhoví manželce a manželské soužití zruší.

Nachází-li se manžel daleko od své rodiny a komunikace s ním je velmi náročná, nebo je dokonce nezvěstný, soud se pokusí zjistit, zda je k dispozici majetek ve vlastnictví manžela, z něhož by bylo možné dlužné zaopatření zaplatit. Jestliže se ukáže, že manžel je nemajetný, soud manželství rozvede bez odkladu.

Zánik manželského soužití soudní cestou pro neplacení zaopatření rodiny je odvolatelný. Je možno, aby manžel v průběhu manželčiny *ʿiddy* dlužnou částku zaplatil a prokázal, že je schopen nadále zaopatření rodiny

[170] Ibráhím H. J., *Mawsúʿát al-ahwál aš-šachsíja*, al-Iskandarija 1994, str. 74
an-Naʿim A. A., *Islamic Family in a Changing World: A Global Resource Book* , London-New York 2002, str. 163 - 164

yajistit. V tomto případě se manželství obnoví, bez nutnosti uzavření nové manželské smlouvy[171].

Kuvajt

Soudce může rozhodnout o neodvolatelném zániku manželského soužití, jestliže žena zažaluje svého manžela pro nezaplacení zaopatření rodiny ve dvou a více případech a žádá zrušení manželské smlouvy kvůli utrpěné společenské újmě *(čl. 122).*

Alžírsko

Čl. 53 odst. 1 zaručuje manželce právo žádat zrušení manželské smlouvy v případě, že manžel neplatí zaopatření rodiny, ač ho soud k tomu vyzval a stanovil mu přiměřenou lhůtu ke sjednání nápravy.

Věděla-li však manželka, že uzavírá manželskou smlouvu s mužem, který je nemajetný, právo na rozvod jí vůbec nevzniká[172].

Súdán

Úprava zániku manželského soužití soudní cestou z důvodu neplacení zaopatření rodiny je obsažena v *čl. 174 – 184.*

Žena může požádat u soudu o rozvod, jestliže její manžel nemá očividně prostředky k zaplacení zaopatření rodiny a navíc jej odmítá platit.

Soudce nejprve stanoví manželovi dvouměsíční lhůtu k zaplacení dlužné částky a teprve při jejím marném uplynutí manželství rozvede.

Popírá-li manžel svou nemajetnost, soud mu dá na výběr, buď v určitém časovém rozmezí dlužné zaopatření rodiny zaplatit, nebo svou manželku zapudit. V případě manželovy nečinnosti ukončí manželské soužití svým rozhodnutím.

Nezdržuje-li se manžel ve svém bydlišti, avšak místo jeho pobytu je rodině známo, soud na žádost manželky zahájí rozvodové řízení. Nejprve

[171] Welchman L., The Development of Islamic Family Law in the Legal System of Jordan, in: *ICLQ*, vol. 37, 1988, str. 868 - 886

[172] Forstner M., Das neue algerische Ehe- und Kindschaftsrecht: Gesetz und soziale Wirklichkeit (Teil 2), in: *StAZ*, Jhg. 40, Nr. 9, 1987, str. 237 – 249
Mc Larney E., The Algerian Personal Statute: A French Legacy, in: *The Islamic Quarterly*, vol. XLI, No. 3, 1997, str. 187 - 217
aš-Šammá[c] M., *Al-mufíd min al-abháth fi ahkám az-zawádž wa-t-taláq wa-l-míráth*, Bejrút 1995, str. 131

manžela vyzve k zaplacení dlužné částky zaopatření ve lhůtě jednoho měsíce. Jestliže manžel nezaplatí, soud manželství rozvede.

Je-li manžel nezvěstný, soud také formálně poskytne lhůtu jednoho měsíce k uhrazení dlužné částky.

Před započetím rozvodového řízení musí žena přísahat, že při podpisu smlouvy o uzavření manželství nic nenasvědčovalo tomu, že by manžel nemohl platit dohodnuté zaopatření rodiny. Tato přísaha je důležitá z toho důvodu, že, kdyby žena věděla, že uzavírá manželskou smlouvu s nemajetným mužem, právo požádat o rozvod manželství by jí vůbec nevzniklo.

Bylo-li dané manželství konzumováno, zánik manželského soužití je odvolatelný, jestliže manžel prokáže svou schopnost platit zaopatření rodiny a učiní tak ještě před uplynutím manželčiny *ʿiddy*[173].

Omán

Podle dikce *čl. 109* soud zamítne žádost o rozvod, jestliže ji proti svému nemajetnému manželovi podala žena, která má dostatek vlastních prostředků na zaopatření sebe a svých dětí.

Stejně bude soud postupovat i v případě, že manželka již při podpisu smlouvy o uzavření manželství věděla, že její budoucí manžel neoplývá hmotnými statky.

Jemen

Čl. 50 – 51 přiznává manželce právo podat žádost o rozvod, jestliže jí manžel odmítá zapudit a záměrně snižuje platby zaopatření rodiny, ačkoliv mu jeho finanční situace dovoluje spokojený život [174].

---

[173] Ajjúb H., *Fiqh al-usra al-muslima*, al-Qáhira 2002, str. 92
Forte D. F., *Studies in Islamic Law. Classical and Contemporary Application*, Lanham, 1999, str. 78

[174] Forstner M., Das neue jemenitische Ehe- und Kindschaftsrecht von 1992 (Teil 2), in: *StAZ*, Jhg. 46, Nr. 9, 1993, str. 280 – 294
Würth A., Stalled Reform: Family Law in Post-Unification Yemen, in: *Islamic Law and Society*, vol. 10, No. 1, 2003, str. 12 - 33

ad 4)

Nepřítomnost manžela ve společné domácnosti po delší dobu či jeho uvěznění jsou podle málikovců a hanbalovců platnými důvody pro podání žádosti o rozvod.

Obě právní školy se shodují v názoru, že nepřítomnost manžela či jeho uvěznění musí manželce způsobit okamžitou újmu duševního a společenského charakteru, stává se totiž více zranitelnou a náchylnou ke svodům okolního světa.

Hanbalovci požadují nepřítomnost manžela v délce trvání alespoň šesti měsíců. Málikovci stanoví délku manželovy nepřítomnosti ve společné domácnosti na jeden až tři roky.

Hanbalovci dále požadují, aby manželova nepřítomnost neměla opodstatněnou příčinu.

V případě uvěznění manžela musí žena dle Ibn Hanbala vyčkat nikoliv šest měsíců, nýbrž jeden rok, než podá žádost o rozvod.

Jak málikovci, tak hanbalovci počítají své lhůty podle lunárního kalendáře.

Málikovci hovoří o neodvolatelném rozvodu, hanbalovci užívají termínu „zrušení manželského soužití".

Moderní legislativa kompiluje názory obou výše uvedených právních škol[175].

Egypt

Rozvod z důvodu dlouhodobé nepřítomnosti manžela či jeho pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody, upravují *čl. 12 – 14 zákona č. 25/1929.*

Je-li manžel nezvěstný déle, než jeden rok bez uspokojivého vysvětlení, jeho manželka může požádat o zrušení manželství, poněvadž nepřítomností svého manžela duševně a společensky strádá, třebaže vlastní majetek, z něhož jí plyne zaopatření *(čl. 12).*

[175] ᶜAlajján Š. M. I., *At-tašrīᶜ al-islámí wa-l-qánún al-waḍ'í*, ar-Rijád 1996, str. 90 - 92
Botiveau B., *Sharīᶜa islamique et droit positif dans le Moyen-Orient contemporain. Egypte et Syrie*, Aix-Marseille 1989, str. 150 - 154
Doi A. R., *Sharīᶜah. The Islamic Law*, London 1984, str. 135 - 138

Je-li místo pobytu manžela soudu známo, soud určí termín k návratu, po jehož marném uplynutí prohlásí manželství za zrušené, ledaže by se manžel vrátil, aby přestěhoval manželku k sobě, nebo ji zapudil *(čl. 13)*.

Manželka, jejíž muž se nachází ve výkonu trestu odnětí svobody na více než tři roky, může požadovat po roce od manželova nástupu do výkonu trestu rozvod manželství, i kdyby jí manžel zanechal jmění, z něhož by bylo možno hradit zaopatření *(čl. 14)*[176].

Kuvajt

Ustanovení *čl. 136 – 138* mají téměř identickou dikci s ustanoveními *čl. 12 – 14 egyptského zákona č. 25/1929.*

Sýrie

Podle *čl. 109* může žena, jejíž manžel je nezvěstný bez přijatelného vysvětlení, nebo byl odsouzen k trestu odnětí svobody minimálně na tři roky, požádat o rozvod svého manželství po uplynutí jednoho roku manželovy nepřítomnosti, i když disponuje vlastním majetkem, který jí zajišťuje kvalitní životní standard.

Je-li manžel propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody ještě v době běhu manželčiny ʿiddy a manželka souhlasí, mohou obnovit své manželské soužití bez nutnosti uzavírat novou manželskou smlouvu[177].

Jordánsko

Čl. 128 a 130 jsou převzaty z *egyptského zákona 25/1929* a odpovídají jeho *čl. 13 -14.*

---

[176] al-ʿAdawí A., *Al-wasít fi-l-fiqh al-islámí. Ahkám al-usra*, al-Qáhira 1996, str. 107 - 109
Bernard – Maugiron N., Dupret B., *Egypt and Its Laws*, The Hague – London – Boston 2002, str. 178 – 182
Rohe M., Das neue ägyptische Familienrecht: Auf dem Weg zu einem zeitgemässen islamischen Recht, in: *StAZ*, Jhg. 54, Nr. 7, 2001, str. 193 – 206
Shaham R., Judicial Divorce at the Wife's Initiative: The Sharíʿa Courts of Egypt, 1920 – 1955, *in: Islamic Law and Society*, vol. 1, No. 2, 1994, str. 217 - 257

[177] an-Naʿim A. A., *Islamic Family in a Changing World: A Global Resource Book* , London-New York 2002, str. 182

Maroko

Žena může požádat o rozvod, jestliže její manžel se zdržuje mimo společnou domácnost déle než jeden rok bez přijatelného vysvětlení.

Nárok na zrušení manželského soužití ženě náleží i v případě, že soudu je k dispozici manželův majetek, z jehož výnosů lze hradit zaopatření pro ni i zbytek rodiny[178].

Irák

V souladu s *čl. 43 odst. 1* může žena požádat o rozvod svého manželství, by-li její manžel pravomocně odsouzen k trestu odnětí svobody v délce trvání alespoň tři roky, i když je k dispozici majetek, z něhož může být hrazeno zaopatření této ženy a její rodiny.

Stejná pravidla platí i v situaci, kdy manžel opustil svou ženu před více, než dvěma lety, místo jeho pobytu je známo a v místě svého trvalého bydliště zanechal majetek, z něhož je možno hradit zaopatření rodiny[179].

Omán

Znění *čl. 111* je podobné znění *čl. 12 egyptského zákona 25/1929* a stanoví, že žádost o rozvod lze podat až jeden rok po zmizení manžela či jeden rok poté, co nastoupil výkon trestu odnětí svobody.

Čl. 112, týkající se možnosti požádat o rozvod z důvodu manželova odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody, používá shodnou dikci s *egyptským čl. 14.*

Súdán

Chce-li manželka požádat o ukončení manželského soužití soudní cestou, musí podle *čl. 186 odst. 7 – 8* nejprve přísahat, že manželova nepřítomnost či jeho odsouzení k trestu odnětí svobody jí působí psychickou a společenskou újmu a zároveň ji přivádí na hříšné myšlenky.

---

[178] Buskens L., Recent Debates on Family Law Reform in Morocco: Islamic Law as Politics in an Emerging Public Sphere. in: *Islamic Law and Society*, vol. 9, No. 1, 2003, str. 70 – 131
Nelle D., Neue familienrechtliche Entwicklungen im Maghreb (Marokko, Algerien, Libyen, Mauretanien und Tunesien), in: *StAZ*, Jhg. 57, Nr. 9, 2004, str. 253 – 262

[179] Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 146 - 147

Čl. 189 uvádí, že žádost o rozvod může podat pouze žena, jejíž manžel byl odsouzen k trestu odnětí svobody v délce trvání nejméně dva roky[180].

Jemen

Manželka muže pobývajícího v zahraničí či na neznámém místě, může požádat soud o rozvod svého manželství, když po dobu jednoho roku nedostává zaopatření pro sebe a svou rodinu a soud její žádosti vyhoví dva roky poté, co ho obdržela naposledy.

Pro případ žádosti manželky o zrušení manželského soužití z důvodu odsouzení jejího manžela k trestu odnětí svobody se použije ustanovení *čl. 52*, které vychází z egyptského vzoru[181].

Alžírsko

Čl. 53 odst. 4 uvádí, že žena může požádat o rozvod, byl-li její manžel odsouzen k trestu odnětí svobody v délce trvání více než jeden rok za trestný čin, který působí hanbu rodině a činí tak další soužití nemožným.

Stejné právo má podle *čl. 53 odst. 5* i žena, jejíž manžel je nezvěstný více než jeden rok a ona po tuto dobu nepobírá zaopatření pro sebe a svou rodinu[182].

ad 5)

Syrský čl. 14 odst. 3, irácký čl. 6 odst. 4 a jordánský čl. 9 odst. 1 umožňují manželce požádat o rozvod manželství, jestliže manžel neplní své závazky ze smlouvy o uzavření manželství. Jordánské ustanovení takto umožňuje zrušit manželské soužití z důvodu neplnění jakékoliv povinnosti zakotvené ve smlouvě o uzavření manželství.

Jordánský čl. 9 odst. 2 poskytuje stejné právo i manželovi, který je poté zproštěn placení odložené části obvěnění a zaopatření během manželčiny *ʿiddy*.

---

[180] ʿAlajján Š. M. I., *At-tašrīʿ al-islámí wa-l-qánún al-waḍʿí*, ar-Rijád 1996, str. 95
Forte D. F., *Studies in Islamic Law. Classical and Contemporary Application*, Lanham, 1999, str. 81
Mallat C., Connors J., *Islamic Family Law*, London – Dordrecht – Boston 1990, str. 159

[181] Forstner M., Das neue jemenitische Ehe- und Kindschaftsrecht von 1992 (Teil 2), in: *StAZ*, Jhg. 46, Nr. 9, 1993, str. 280 – 294

[182] Dennerlein B., *Islamisches Recht und sozialer Wandel in Algerien*, Berlin 1998, str. 112 - 114

Sunnitské právní školy dále zastávají názor, že nejbližší příbuzný manželky v mužské linii může požádat soud o zrušení manželského soužití své příbuzné z důvodu společenské nerovnosti mezi manžely.

Anulovat manželství je oprávněn pouze soud. Dokud rozhodnutí soudu nenabude účinnosti, manželství je zachováno se všemi právy a povinnostmi obou manželů. Tudíž, zemře-li například jeden z manželů během soudního řízení, druhý manžel po něm bude dědit.

Osmanský zákon o rodině, kterým se řídí sunnité v Libanonu, přejal toto klasické pravidlo do *čl. 45 – 47* a stanoví, že manželství může být zrušeno soudem z následujících důvodů:

- zletilá žena uzavře manželskou smlouvu s mužem, který jí není roven, bez vědomí svého zákonného zástupce
- rovnost mezi manžely *(kafá'a)* byla zaručena v manželské smlouvě, avšak manžel byl shledán nerovným
- manžel prohlásil při uzavírání manželské smlouvy,že se své ženě vyrovná, manželka i její zákonný zástupce mu uvěřili, nicméně po slavnostním ceremoniálu bylo zjištěno, že tomu tak není

Právo podat žádost o anulování manželství náleží zákonnému zástupci manželky pouze v prvním stupni. Ve druhém a třetím stupni se o toto právo dělí se samotnou manželkou *(syrský čl. 27, 29 a 32, jordánský čl. 21 – 22 a kuvajtský čl. 34 a 38).*

Rovnost mezi manžely se zkoumá pouze v době uzavírání manželské smlouvy, poté již není důležitá *(jordánský čl. 20 a syrský čl. 31).*

Právo požadovat zrušení manželské smlouvy z důvodu nerovnosti mezi manžely zaniká poté, co manželka otěhotní *(syrský čl. 30, jordánský čl. 23).*

Kuvajtský čl. 39 k výše uvedenému dodává, že toto právo manželce vůbec nevzniká, věděla-li o nerovností svého manžela v době uzavírání manželské smlouvy a byla s tím srozuměna. Dále se stanoví, že právo manželky žádat o rozvod manželství z důvodu společenské nerovnosti manžela se promlčuje rok po uzavření manželské smlouvy.

Jemenský čl. 48 považuje rovnost mezi manžely za otázku podřízenou náboženskému cítění a morálce a přiznává oběma manželům právo žádat zrušení manželské smlouvy pro společenské rozdíly mezi manžely.

Jemenský čl. 53 stanoví, že jestliže muž má více než jednu manželku a nemůže zajistit jejich zaopatření, pak každá z nich může žádat zrušení manželství.

Soudce poté dá muži na výběr kterou z těchto manželek si ponechá a které zapudí.

Odmítá-li manžel tři ze svých manželek zapudit, soud nařídí zrušení manželského soužití s těmi ženami, které o to požádaly[183].

Zánik manželského soužití aplikací zákona

Zaniknout může pouze platně uzavřené manželství, nesprávně uzavřené ani neplatné manželství nemohou zaniknout, neboť ani nevznikla.

Smluvní strany se mají dobrovolně rozejít, soud zasáhne pouze tehdy, když tak neučiní.

Avšak i manželská smlouva, která byla platně uzavřena, se může stát neplatnou, být zrušena, bez toho, aby manžel pronášel zapuzovací formuli nebo soud vydával své rozhodnutí. Tato situace nastane ve dvou případech:

a) změna náboženského vyznání

b) vznik nedovoleného, zakázaného stupně příbuzenství

ad a)

Muslim smí uzavřít manželskou smlouvu pouze s příslušnicemi zjevených náboženství.

Jestliže se po uzavření manželské smlouvy jeden z manželů stane ateistou nebo stoupencem náboženství, která nepatří ke stoupencům „Lidu knihy", manželství zaniká *(jemenský čl. 49).*

Jemenský čl. 50 dále myšlenku z předešlého článku rozvádí, stanovujíc, že jestliže muslim odpadne od islámu, jeho manželství zanikne. Odmítne-li jinověrec přijmout islám a jeho manželka tak učinila, jejich manželství zanikne také.

---

[183] Forstner M., Das neue jemenitische Ehe- und Kindschaftsrecht von 1992 (Teil 2), in: *StAZ*, Jhg. 46, Nr. 9, 1993, str. 280 – 294
Hamúda M. M.,°Isáf M. M., *Fiqh al-ahwál aš-šachsíja*, °Ammán 2000, str. 125
Würth A., Stalled Reform: Family Law in Post-Unification Yemen, in: *Islamic Law and Society*, vol. 10, No. 1, 2003, str. 12 - 33

Kuvajtský čl. 145 písm. b) uvádí, že odpadlictví manželky není důvodem ke zrušení manželské smlouvy o zániku manželského soužití.

Kuvajtský čl. 143 v kapitole „Zánik manželského soužití z důvodu rozdílnosti náboženství" uvádí následující:

- konvertují-li nemuslimští manželé k islámu, jejich manželství pokračuje i nadále
- přijme-li islám pouze manžel a manželka je vyznavačkou některého zjeveného náboženství, jejich manželství také pokračuje
- není-li manželka vyznavačkou jednoho ze zjevených náboženství, bude jí nabídnuta konverze k islámu
- přijme-li manželka tuto nabídku, manželství pokračuje
- nepřijme-li ji, manželství zaniká
- přijme-li islám pouze manželka, manžel bude vyzván, aby učinil totéž
- přistoupí-li manžel k islámu také, manželství bude pokračovat i nadále
- setrvá-li manžel u své staré víry, manželství zanikne

Bude-li manžel zbaven právní způsobilosti, jeho manželství zanikne ihned, konvertovala-li jeho manželka k islámu ještě před konzumací manželství.

Stala-li se manželka muslimkou až poté, co došlo ke konzumaci manželství, bude třeba počítat *ʿiddu*.

Kuvajtský čl. 144 stanoví, že v případech konverze k islámu soudu nepřísluší prověřovat upřímnost ani důvody této konverze.

Odpadne-li manžel od islámu, jeho manželství s muslimskou manželkou zanikne. Došlo-li k odpadnutí od islámu až po konzumaci manželství a manžel se k islámu opět navrátí ještě během manželčiny *ʿiddy*, manželské soužití bude obnoveno, jako by k jeho zrušení ani nedošlo *(kuvajtský čl. 145 písm. a)*[184].

[184] Rohe M., Das neue ägyptische Familienrecht: Auf dem Weg zu einem zeitgemässen islamischen Recht, in: *StAZ*, Jhg. 54, Nr. 7, 2001, str. 193 – 206
aš-Šammáʿ M., *Al-mufíd min al-abháth fí ahkám az-zawádž wa-t-taláq wa-l-míráth*, Bejrút 1995, str. 134

ad b)

Sunnitská doktrína uvádí, že dopustí-li se jeden z manželů společně s předkem či potomkem druhého manžela chování, které založí vznik zakázaného příbuzenského stupně z důvodu příbuzenství, dané manželství zanikne.

Toto universální pravidlo se aplikuje dodnes, i když moderní legislativa o něm nehovoří s výjimkou súdánské a jordánské zákonné úpravy.

Súdánský čl. 205 říká, že manželství zanikne, brání-li jeho pokračování událost, upravená šarí'ou.

Jordánský čl. 51 uvádí, že manželství zaniká mimo jiné také neochotou manžela přistoupit k islámu, když jeho manželka tak učinila. Dále manželství zaniká také, když se manžel dopustí jednání, zakládajícího zakázaný stupeň příbuzenství. V tomto případě manžel zaplatí jednu polovinu stanoveného obvěnění, došlo-li k zániku manželského soužití ještě před konzumací.

Následující *čl. 52* uvádí, že manželka, která odpadla od islámu nebo odmítla následovat manžela při konverzi k islámu a je jiného vyznání, než „Lid knihy", nebo spáchala s předkem či potomkem svého manžela jednání, zakládající zakázaný stupeň z důvodu příbuzenství, ztrácí nárok na celé obvěnění a musí vrátit nebo nahradit veškeré prostředky, které již obdržela[185].

Šíité souhlasí s názorem, že odpadlictví kteréhokoliv z manželů činí manželské soužití neplatným okamžitě a bez zásahu soudu.

Narozdíl od sunnitů, šíité jsou toho názoru, že cizoložství manželky nebo její neslušné chování ve vztahu k nevlastnímu synovi není důvodem ke zrušení manželského soužití[186].

Náhrady pro manželku při svévolném zapuzení manželem

Manžel má podle nejpřísnějších šarí'atských ustanovení právo zapudit svou manželku, aniž by jí byla přiznána jiná práva, než nárok na celé obvěnění a zaopatření manželky během *'iddy*. Tato práva jsou jí přiznána pouze tehdy, došlo-li ke konzumaci manželství.

[185] Welchman L., The Development of Islamic Family Law in the Legal System of Jordan, in: *ICLQ*, vol. 37, 1988, str. 868 - 886

[186] Stewart D. J., *Islamic Legal Ortodoxy: Twelver Shiite Response to the Sunni Legal System*, Salt Lake City 1998, str. 55

Došlo-li k zapuzení manželky ještě před konzumací manželství, ženě nevznikne nárok na žádný *mahr*, nebylo-li v manželské smlouvě platně vymezeno, nebo bylo při sjednávání manželské smlouvy úplně opomenuto. V daném případě ženě náleží pouze jakési symbolické zaopatření. Toto pravidlo vychází z koranického verše 2 : 237/236: *„...dejte jim však zaopatření...“*

Hanafité stanoví, že toto symbolické zaopatření náleží každé zapuzené ženě po konzumaci manželství.

Došlo-li k zapuzení ještě před konzumací manželství, vzniká zapuzené manželce nárok na poloviční obvěnění. Vdova nemá žádný nárok na symbolické zaopatření.

Šíʿa dvanácti imámů zastává názor, že symbolické zaopatření zapuzené manželky bude záviset na manželových finančních možnostech a může být vyplaceno buď v hotovosti, ve formě oblečení nebo domácího zařízení.
Symbolické zaopatření nepřísluší ženě:

- zapuzené před konzumací manželství
- pro kterou bylo platně stanoveno obvěnění
- která ovdověla

Naopak, pro ženu zapuzenou až po konzumaci manželství je žádoucí pamatovat se symbolickým obvěněním. S tímto názorem se ztotožňují také ismáʿilité[187].

Z těchto koranických a šaríʿatských pravidel vychází i *marocký čl. 60*, ve kterém stojí, že: *„...každý manžel má povinnost poskytnout své zapuzené manželce symbolické zaopatření podle svých finančních možností. Toto právo nepřísluší ženě, která měla v manželské smlouvě pevně stanovené obvěnění a byla zapuzena ještě před konzumací manželství.“* [188].

---

[187] Ajjúb H., *Fiqh al-usra al-muslima*, al-Qáhira 2002, str. 95
Carolan M. T. et al.,Contemporary Muslim Families: Research and Practice, in: *Contemporary Family Therapy*, vol. 22, No. 1, 2000, str. 67 - 79
Ibráhím H. J., *Mawsúʿát al-ahwál aš-šachsíja*, al-Iskandarija 1994, str. 76
Kohlberg E., *Belief and Law in Imámí Shíʿism*, Aldershot 1991, str. 61
an-Najjar M. H., *Islam Jafari Rules of Personal Status*, Tehran 1974, str. 67

[188] Buskens L., Recent Debates on Family Law Reform in Morocco: Islamic Law as Politics in an Emerging Public Sphere, in: *Islamic Law and Society*, vol. 9, No. 1, 2003, str. 70 – 131

Nicméně *moderní zákony v Sýrii, Jordánsku a Egyptě* jdou v ochraně práv zapuzené manželky ještě dále. Shodují se všeobecně na tom, že žena zapuzená až po konzumaci manželství má na symbolické zaopatření nárok, avšak liší se v určení jeho výše.

Syrský zákon č. 59/1953, čl. 117, novelizovaný čl. 16 zákona č. 34/1975, stanoví, že jestliže manžel zapudí svou manželku a ta se obrátí na soud, soud je povinen přezkoumat důvody, které manžela vedly k jejímu zapuzení.

Shledá-li soud, že zapuzení bylo svévolné, bez rozumného důvodu, a že manželka bude kvůli tomu trpět nedostatkem, může nařídit manželovi v závislosti na jeho finanční situaci a míře svévole, aby zaplatil své bývalé manželce jakousi kompenzaci nepřevyšující částku zaopatření, které by ženě náleželo po dobu tří let v daných společenských kruzích.Toto symbolické zaopatření se připočítává k částce zaopatření manželky a rodiny, během *ʿiddy.*

Soud může nařídit, že daná finanční kompenzace bude vyplácena buď najednou, nebo v pravidelných měsíčních splátkách[189].

Jordánský zákon č. 61/1976, čl. 134, uvádí, užívaje podobnou dikci, že jestliže manžel zapudí svou manželku svévolně, např. v pohnutí mysli a ona požádá soud o kompenzaci, soud celý případ prozkoumá a nařídí manželovi, aby zaplatil manželce určité symbolické zaopatření, nepřesahující výši jednoročního zaopatření manželky a rodiny. Toto zaopatření má být vyplaceno buď v hotovosti, nebo v pravidelných splátkách.

Při určování výše symbolického zaopatření soud bere v potaz manželovu finanční situaci a nemá vliv na další práva obou bývalých manželů, včetně zaopatření manželky v *ʿiddě*[190].

Egyptský zákonodárce zvolil „zlatou střední cestu". *Zákon č. 25/1929, novelizovaný čl. 18a zákona č. 100/1985* říká, že je-li manželka, která konzumovala manželství podle platně uzavřené manželské smlouvy, zapuzena bez svého souhlasu a z důvodu na straně manžela, pak má nárok vedle povinného zaopatření v průběhu *ʿiddy* na jakési symbolické vyrovnání. Výše tohoto příspěvku má činit alespoň částku, rovnající se dvouročnímu zaopatření manželky a dětí za normální situace a závisí na majetkových poměrech

[189] Esposito J. L., *Women in Muslim Family Law*, Syracuse-New York 2001, str. 150

[190] Welchman L., The Development of Islamic Family Law in the Legal System of Jordan, in: *ICLQ*, vol. 37, 1988, str. 868 - 886

manžela, okolnostech zapuzení a délce trvání manželství. Toto symbolické zaopatření lze zaplatit i ve splátkách[191].

Kuvajtský čl. 165 v kapitole *„Finanční vyrovnání v zapuzení"* uvádí, že *„...je-li platně uzavřené manželství zrušeno po konzumaci, zapuzená manželka má nárok kromě zaopatření během ᶜiddy také na symbolické zaopatření dosahující až objemu jednoročního zaopatření manželky a rodiny podle manželových majetkových poměrů."*

Zmíněné symbolické zaopatření se má platit v měsíčních splátkách počínaje uplynutím *ᶜiddy*. Obě strany se však mohou domluvit odlišně, jak pokud jde o jeho výši, tak i o způsob placení.

Výše uvedená pravidla neplatí v následujících případech[192]:

- rozvod kvůli neplacení zaopatření manželem z důvodu jeho nemajetnosti
- rozvod kvůli příkoří páchanému manželkou
- zapuzení se souhlasem manželky
- anulování manželského soužití na žádost manželky
- smrt jednoho z manželů

[191] al-ᶜAlami D. S., Law No. 100 of 1985 Amending Certain Provisions of Egypt's Personal Status Laws, in: *Islamic Law and Society*, vol. 1, No. 1, 1994, str. 116 - 136
Forstner M., Änderungen im ägyptischen Eherecht, in: *StAZ*, Jhg. 39, Nr. 5, 1986, str. 31

[192] Chiláf A., *Ahkám al-ahwál aš-šachsíja fi-š-šaríᶜa al-islámija*, al-Kuvajt 1990, str. 84
an-Naᶜim A. A., *Islamic Family in a Changing World: A Global Resource Book* , London-New York 2002, str. 178
Nasir J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002, str. 156

XII. ZÁVĚR

Ve své disertační práci jsem podrobněji zpracoval hlavní instituty islámského rodinného práva, se kterými může přijít do styku každý z nás, postmoderních Evropanů, dychtících v dnešním globalizujícím se, přetechnizovaném světě informačních dálnic, proniknout hlouběji do mechanismů fungování islámské civilizace, která díky své stále silné religiozitě odolává trendům uniformizace kulturních tradic a stírání vzájemných odlišností, činících jednotlivé končiny naší planety velmi variabilními, a tím i atraktivními.

Zdání však může klamat. Arabský svět nestojí mimo celosvětové dění. Zachovává si však svou nezaměnitelnou identitu, činící jej v našich očích stále tajemným, skrývajícím mnohá, dosud nevyřčená, tajemství.

Na rozdíl od svých předešlých prací, kde byl podán výklad hlavních institutů rodinněprávních vztahů dle dvou stěžejních pramenů islámské nábožensko-právní soustavy, tj. posvátného Koránu a sbírek hadíthů, jsem v disertační práci vzal v potaz i úpravu, obsaženou v moderních legislativních aktech řady arabských států, jak je popsána v pracích evropských, amerických, ale i blízkovýchodních autorů.

Islámské právní prostředí, a tudíž i právní řády jednotlivých států, kde je islámská právní doktrína uplatňována, je pevně spjato s náboženským dogmatem. Každodenní život obyvatel těchto zemí, jakožto pravověrných věřících, je řízen morálními zásadami učení Prorokova.

Bylo by mylné se domnívat, že předpisy právního charakteru, obsažené v jednotlivých súrách Koránu, rozvedené a konkretizované pomocí sbírek hadíthů, se dnes někde používají ve své doslovné podobě. Není to totiž technicky ani možné díky jejich stáří a panující společenské situaci v dnešních muslimských zemích, odlišné od té v polovině 7. století v mnoha ohledech.

Pokusy o puritánský návrat k životu dle tradice bez ohledu na vývoj, který muslimská společnost za oněch téměř 1500 let prodělala, o který se snažily a snaží určité politické režimy, ukazují fatální zcestnost těchto snah, vedoucích jen k lidskému utrpení a škodám duchovního i materiálního rázu.

Správnou cestou je ta, vedoucí k životu dle starých zásad, ale s akcentem ke společenským, kulturním a ekonomickým změnám, přineseným moderní dobou.Tento trend se projevuje navenek zákonodárstvím, stavějícím na islámských tradicích, avšak s některými moderními prvky, nutnými k regulaci dnešních společenských vztahů.

Znalost norem, ovlivňujících životy milionů muslimů na celém světě, nám pomáhá pochopit jejich chování, svázané jejich náboženskou vírou. Nám, příslušníkům euroatlantické pospolitosti, jejichž životy vlivem silné sekularizace náboženská dogmata tolik neovlivňují, to může činit nesnáze. Je však v našem vlastním zájmu, aby vzájemné konfrontace, živené zaostalým antagonismem na obou stranách, byly překonány.

Znalost islámských právních reálií má ale i další praktický význam, spočívající v usnadnění orientace ve strukturách muslimské společnosti. Je to potřeba velmi aktuální, díky stále silnějším, významnějším kontaktům obchodního, či čistě lidského charakteru mezi oběma komunitami.

Rodinné vztahy jsou základním kamenem každé společnosti, vždy vycházejí z jejich tradic, jimiž se musí nově příchozí podřídit a žít s nimi v souladu. Tento postoj mu pomůže vyhnout se řadě situací, do nichž by se mohl dostat, kdyby v sobě nenašel dostatek porozumění pro jiné sociálně kulturní klima, panující v zemích vyznavačů učení Alláhova.

XIII. ENGLISH SUMMARY

In my dissertation thesis I tried to explicate the fundamental institutes of Islamic family law, according to modern and contemporary legislation in a number of Arab states.

The family law is fairly exhaustively treated in the sacred book of Muslims, in Koran, albeit in a number of scattered passages, mostly in suras from Medinese period. These passages are defined with more precision by the prestigeous method of the interpretation of Koran, with so called *tafsír* and thanks to collected statements of the Prophet Muhammad and his companions, constituting the tradition, so called *sunna*. And the modern and contemporary legislation is based rigid on it with some westernized elements.

After a brief acquaintance comprehension of the personal statute in contemporary Near Eastern countries is described in detail.

The next chapter contains the description of the sense of marriage in Islamic law in three aspects – legal, social and religious. It is a contract of civil law concluded by the bridegroom with the legal guardian of the bride, so called *wali*.

After this I continue through the short characterization of conditions of the conclusion of the marriage, for example form and capacity, limitations to marry any person of the opposite sex, special time period *ʿidda*...

The following part of thesis describes dissolution of marriage in two relevant facts – absolutely by the death of either spouse and in different forms, according to act of parties or by the judicial process.

An intermezzo gives to the main perceptions of mixed marriages.

XIV. POUŽITÁ LITERATURA

A) Prameny

1) v českém jazyce:

KORÁN (přel. I. Hrbek), Odeon, Praha 1991

PELIKÁN P., *Sunna. Pramen islámského práva*, Ediční středisko PF UK, Praha 1997

2) v cizích jazycích:

BOUSQUET G. H.- BERCHER L., *Le statut personnel en droit musulman hanefite*, Tunis 1953

al-DŽARÍDA ar-RASMÍJA, *Qánún raqm 100 li-sanat 1985 bi-taᶜdíl baᶜdi ahkám qawánín al-ahwál aš-šachsíja*, al-Qáhira 3.7.1985

FORSTNER M., *Das neue jemenitische Ehe – und Kindschaftsrecht von 1992;* in: StAZ, Jhg. 46, Nr. 8, 1993, S. 260 - 269

al-GHARÍB M., *Madžmúᶜát al-qawánín*, al-Qáhira 1946

MELES CO., *Decree Law No. 25 of the Year 1929 as Amended by Law No. 100 of the Year 1985 Concerning Certain Per sonal Status Provisons*, Cairo 1992

MELES CO., *Law No. 33 of the Year 1992 Amending Certain Provisions of Decree Law No. 25 of the Year 1929 Concerning Certain Personal Status Provisions*, Cairo 1992

MELES CO., *Child Law No. 12 of the Year 1996*, Cairo 1996

NELLE D., Marokko: Neues Familiengesetzbuch; in: *StAZ*, Jhg. 57, Nr. 9, 2004, S. 276 - 283

SBORNÍK *„Eherecht, Familienrecht und Erbrecht der Mohamedaner nach dem hanefitischen Ritus"*, Wien 1883

B) Literatura

1) v českém jazyce:

ABDALATI H., *Zaostřeno na islám*, Třebíč 1993

DENNY F. M., *Islám a muslimská obec*, Prostor, Praha 1999

HUNGR P.- KALVODOVÁ V., *Afroasijské právní kultury*, Brno 2002

KROPÁČEK L., *Moderní islám I. – II.*, skripta FF UK, Praha 1971-72

KROPÁČEK L., *Duchovní cesty islámu*, Vyšehrad, Praha 1993

KROPÁČEK L., *Islámský fundamentalismus*, Vyšehrad, Praha 1996

KROPÁČEK L., *Blízký východ na přelomu tisíciletí.Dynamika přeměn v muslimském sousedství Evropy*, Vyšehrad, Praha 1999

KUČERA Z., *Mezinárodní právo soukromé*, Doplněk, Brno 1999

MÁSILKO V., STEINER V., *Mezinárodní právo soukromé v praxi*, Panoráma, Praha1976

MÁSILKO V., *Mezinárodní právo rodinné*, Panoráma, Praha 1979

PAVLINCOVÁ H. a kol., *Slovník – Judaismus, Křesťanství, Islám*, Mladá fronta, Praha 1994

2) v cizích jazycích:

ᶜABDALLÁH A. F., *Achta' šá' iᶜa taqaᶜu fihá az-zaudžát wa turuq ᶜiládžihá*, al-Iskandarija 2002

ABÚ SAHLÍH S. A. A., *Male and Female Circumcision among Jews, Christians and Muslims;* Warren Center 2001

ABÚ ZAHRA M., *Al-ahwál aš-šachsíja*, al-Qáhira 1950

ABÚ ZAJD A., *Al-mudžtamaᶜát as-sahráwíja fi Misr. Al-bahs al-awwal: Šimál Siná', al-Qáhira 1991*

al-ᶜADAWÍ A., *Al-wasit fi-l-fiqh al-islámí. Ahkám al-usra*, al-Qáhira 1996

AFKHAMI M. – FRIEDL E., *Muslim Women and the Politics of Participation. Implementing the Beijing Platform*, Syracuse 1997

AJJÚB H., *Fiqh al-usra al-muslima*, al-Qáhira 2002

ᶜALAJJÁN Š. M. I., *At-tašrᶠ al-islámí wa-l-qánún al-wadᶠí*, ar-Rijád 1996

ARABI O., *Studies in Modern Islamic Law and Jurisprudence*, The Hague – London - New York 2001

al-ᶜALAMI D. S., *The Marriage Contract in Islamic Law in the Shariᶜah and Personal Status Laws of Egypt and Morocco*, London-Dordrecht-Boston 1992

al-ᶜAŠMÁWÍ M. S., *Islam and the Political Order*, Washington D.C. 1994

al-ᶜAŠMÁWÍ M. S., *Aš-šarᶠa al-islámíja wa-l-qánún al-misrí*, al-Qáhira 1996

ᶜAZAB Š. K., *Al-chulᶠ wa-z-zawádž al-ᶜurfí bajna aš-šarᶠa wa-l-qánún*, al-Qáhira 2002

al-ᶜAZAMI M. M., *On Schacht's Origins of Muhammadan Jurisprudence*, Oxford 1996

al-AZHARY SONBOL A., *Women, the Family, and Divorce Laws in Islamic History*, Syracuse 1996

al- AZHARY SONBOL A., *Women of Jordan. Islam, Labor and the Law*, Syracuse 2003

al-AZMEH A., *Islamic Law. Social and Historical Contexts*, London-New York 1988

BECK L. – KEDDIE N., *Women in the Muslim World*, Cambridge, London 1978

BERNARD-MAUGIRON N.- DUPRET B., *Egypt and Its Laws*, The Hague-London-Boston 2002

BOTIVEAU B., *Shariᶜa islamique et droit positif dans le Moyen-Orient contemporain. Egypte et Syrie*, Aix-Marseille 1989

BOTIVEAU B., *Politiques legislatives. Egypte, Tunisie, Algerie, Maroc*, Le Caire 1994

BOWEN D. L. – EARLY E. A., *Everyday Life in the Muslim Middle East*, Indianapolis 2002

CHALÍL R. H., *Nafaqat al-aqárib fi-l-fiqh al-islámí*, al-Qáhira 1987

CHARLES R., *Le droit musulman*, Paris 1956

CHILÁF A., *Ahkám al-ahwál aš-šachsíja fi-š-šarīᶜa al-islámija*, al-Kuvajt 1990

CLAVEL E., *Droit musulman du statut personnel et des successions*, Paris 1895

COULSON N. J., *History of Islamic Law*, Edinburgh 1964

COULSON N. J. – YEHIA A., *Studien zum islamischen Recht*, Wien 1983

CRONE P., *Roman, provincial and Islamic law*, Cambridge 1987

DAHL T. S., *The Muslim Family*, Oslo 1997

ad-DAQÁQ Š.- ᶜABDALFATAH M. S., *Al-ahkám al-asásija li-š-šarīᶜa al-islámija*, al-Iskandaríja 2002

DENNERLEIN B., *Islamisches Recht und sozialer Wandel in Algerien*, Berlin 1998

DOI A. R., *Sharīᶜah. The Islamic Law*, London 1984

DURAND B., *Droit musulman, droit successoral*, Bruxelles 2003

DWYER D. H., *Law and Islam in the Middle East*, New York 1990

al-DŽAMMÁL A. U. M., *Ádáb az-zifáf*, al-Qáhira 2002

EBERT H.-G., *Das Erbrecht arabischer Länder*, Frankfurt a.M. 2004

EICKELMAN D. F., *The Middle East. An Anthropological Approach*, New York 1989

EISENMAN R. H., *Islamic Law in Palestine and Israel. A History of the Survival of Tanzimat and Sharīᶜa in the British Mandate and the Jewish State*, Leiden 1978

ENCYCLOPEDIA of Women and World Religions, New York 1999

ESPOSITO J. L., *Women in Muslim Family Law*, Syracuse-New York 2001

FAHMI H., *Divorcer en Egypte*, Le Caire 1987

FALÍFAL H. Z., *Chamsúna nahjan šarᶜíjan li-n-nisá'*, al-Iskandaríja 2003

FATTÁL A., *An-nizám al-qánúní li-ghajr al-muslimína fi-l-buldán al-islámija*, Bajrút 1995

FELLER D.C., *La garde (Hadanah) en droit musulman et dans les droits égyptien, syrien et tunisien*, Genève 1996

FERNEA E. W., *Women and the Family in the Middle East. New Voices of Change*, Austin 1985

FERNEA E. W., *Children in the Muslim Middle East*, Cairo 1996

FLUEHR-LOBBAN C., *Islamic Law and Society in the Sudan*, London 1987

FORTE D. F., *Studies in Islamic Law. Classical and Contemporary Application*, Lanham (Md) 1999

FYZEE A. A. A., *Outlines of Muhammadan Law*, Oxford 1964

GHANÁJIM M. N., *Min fiqh al-usra fi-l-islám*, al-Qáhira 1996

HADDAD Y. Y.– ESPOSITO J. L., *Islam, Gender and Social Change*, Oxford 1998

HAERI S., *Law of Desire*, London 1989

HAJTHUM M., *Al-islám wa huqúq al-mar'a*, al-Qáhira 2001

HAMÚDA M. M. - ᶜISÁF M. M., *Fiqh al-ahwál aš-šachsíja*, ᶜAmmán 2000

HASAN A., *The Early Development of Islamic Jurisprudence*, Islamabad 1970

HÁŠIM A. U., *Al-usra fi-l-islám*, al-Qáhira 1998

HILL E., *Mahkama ! Studies in the Egyptian Legal System, Courts and Crimes, Law and Society*, London 1979

HOBBS J., *Bedouin Life in the Egyptian Wilderness*, Austin 1989

HURREIZ S. A., *Folklore and Folklife in the UAE*, Boston 2002

HUSAIN A., *Muslim Parents. Their Rights and Duties*, New Delhi 2000

HUSANAIN I., *Adwá' ᶜalá qánún al-míráth*, Manámá 1989

IBRÁHÍM H. J., *Mausúᶜat al-ahwál aš-šachsíja*, al-Iskandaríja, 1994

KAMALI M. H., *Principles of Islamic Jurisprudence*, Cambridge 1991

KEPEL G.- BARBAR K. T., *Les Waqfs dans l' Egypte contemporaine*, Le Caire 2000

KHAN M.M., *The Schools of Islamic Jurisprudence*, New Delhi 1991

KHAN M. W., *Woman in Islamic Shariᶜah*, New Delhi 2001

al-KHAYYAT S., *Honour and Shame: Women in Modern Iraq* , London 1990

KOHLBERG E., *Belief and Law in Imámí Shiᶜism*, Aldershot 1991

KRONKE H.- REINHART G.- WITTEBORG N., *Islamisches und arabisches Recht als Problem der Rechtsanwendung*, Frankfurt a. M. 2001

KUSKE S., *Reislamisierung und Familienrecht in Alger*, Berlin 1996

LAYISH A., *Marriage, Divorce and Succession in the Druze Family*, Leiden 1982

LOHLKER R., *Scharī'a und Moderne*, Stuttgart 1996

Mac EOIN D., *Rituals in Babism and Baha'ism*, London 1994

MAGHNIYYAH M. J., *The Five Schools of Islamic Law*, Qom 2000

MAHDŽÚB A. M., *An-nizám al-qánúní li-l-usra fi-t-tašrī' al-islámí*, al-Qáhira 1995

MAHMOOD T., *Muslim Personal Law*, New Delhi 1977

MALLAT C.-CONNORS J., *Islamic Family Law*, London-Dordrecht-Boston 1990

MARX E. – SHMUELI A., *The Changing Bedouin*, New Brunswick, New Jersey 1984

MATLÚB A. M., *Al-wadžíz fi ahkám al-usra al-islámija*, al-Qáhira 1994

MATLÚB A. M., *Al-madchal fi-t-ta'rif bi-l-fiqh al-islámí wa tárichihi wa usasihi wa chasá' isihi wa masádirihi*, al-Qáhira 1997

MIR-HOSSEINI Z., *Marriage on Trial. Islamic Family Law in Iran and Morocco*, London-New York 2000

MOHSEN S. K., *Conflict and Law among Awlád 'Alí of the Western Desert*, Cairo 1975

MOTZKI H., *Die Anfänge der islamischen Jurisprudenz*, Stuttgart 1991

MOULAY R. A., *La condition de la femme au Maroc*, Rabat 1985,

al-MUHÁMÍ A. A. S., *Az-zawádž fi-l-mudžtama' al-misrí al-hadíth*, al-Qáhira 1985

MURÁD A., *At-tardžamat al-indžlízija li-qánún al-ahwál aš-šachsíja wa sijaghuhu wa-n-nusús al-'arabija*, al-Iskandarija 2001

an-NAʿIM A. A., *Islamic Family Law in a Changing World: A Global Resource Book*, London – New York 2002

an-NAJJAR M. H., *Islam Jafari Rules of Personal Status*, Tehran 1974

NASIR J. J., *The Islamic Law of Personal Status*, The Hague-London-New York 2002

PAULI H.-G., *Islamisches Familien-und Erbrecht und ordre public*, München 1994

PEARL D., A *Textbook on Muslim Personal Law*, London 1987

PEARL D.- MENSKI W., *Muslim Family Law*, London 1998

PENEV K., *Minderheitenrechte der Araber in Israel*, Berlin 2004

PETERS R.- al-ZWAINI L., *A Bibliography of Islamic Law*, 1980 – 1993, Leiden 1994

POWERS D. S., *The Formation of the Islamic Law of Inheritance*, Princeton 1979

PUCHNAREWICZ E., *Modernization of the State and the Family. An Egyptian View with a Glance at Poland*, Warszawa 2001

al-QARADÁWÍ J., *Fí fiqh al-aqalíját al-muslima. Haját al-muslimín wusta al-mudžtamaʿát al-uchrá, al-Qáhira 2001*

QINÁWÍ A. M., *Fatáwá al-usra*, al-Qáhira 2000

SAJFUDDÍN S., *Huqúq az-zaudž wa-z-zaudža wa usúl al-muʿáširat az-zaudžija*, Bajrút 1995

as-SAJJID A., *Aš-šarh al-kámil fí lajlat ad-duchla*, ad-Dauhá 2003

SALACUSE J. W., *An Introduction to Law in French-Speaking Africa*, Charlottesville (Vi) 1975

as-SBENATY A., *Manželstvo v islame*, Bratislava 1998

SCHACHT J., *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, Oxford 1950

SCHACHT J., *An Introduction to Islamic Law*, Oxford 1964

SCHLEIFER A., *The Concept of Motherhood in Islam*, Cairo 1985

SCHMIED M., *Familienkonflikte zwischen Scharia und Bürgerlichem Recht*, Berlin 1999

SFEIR G. N., *Modernization of the Law in Arab States*, Boston 1995

SJUKIJAJNEN L. R., *Musulmanskoje pravo*, Moskva 1986

SOFFAN L. U., *The Women of the UAE*, London 1980

SOURDEL D. , *L'islam*, Paris 1959

STEWART D. J., *Islamic Legal Ortodoxy: Twelver Shiite Responses to the Sunni Legal System*, Salt Lake City 1998

SWEETNAM D. L., *Kurdish Culture. A Cross-Cultural Guide*, Bonn 1994

ŠALQÁMÍ H., *Az- zawádž al-ᶜurfí bajna aš-šaríᶜa wa-l-qánún*, al-Qáhira 1999

aš-ŠAMMÁᶜ M., *Al-mufíd min al-abháth fí ahkám az-zawádž wa-t-taláq wa-l-míráth*, Bajrút 1995

TABÁTABÁ' Í H. M., *An Introduction to Shíᶜí Law*, London 1984

at-TAHTÁWÍ A. A., *Az-zawádž as-saᶜíd wa huqúq az-zaudž wa-z-zaudžat*, al-Qáhira 2002

TALHAMI G. H., *Mobilization of Muslim Woman in Egypt*, Miami 1986

ULLAH H. M., *The Muslim Law of Marriage*, New Delhi 1999

UMSTÄTTER A., *Das Testament im ägyptischen Erbrecht*, Frankfurt a.M. 2000

VAGABOV M. V., *Islam i ženščina*, Moskva 1968

VAGABOV M. V., *Islam i sem'ja*, Moskva 1980

WELCHMAN L., *Beyond the Code. Muslim Family Law and the Shariᶜa Judiciary in the Palestinian West Bank*, The Hague-London-Boston 2000

ZAID A. M., *The Islamic Law of Bequest*, London 1986

C) Články a studie

1) v českém jazyce:

KOPECKÝ R., Hlavní prameny islámského rodinného práva; in: *Právník, teoretický časopis pro otázky státu a práva*, roč. CXLII, č. 5, Praha 2003, str. 509 – 527

KOPECKÝ R., Hlavní instituty islámského rodinného práva; in: *Právník, teoretický časopis pro otázky státu a práva*, roč. CXLII, č. 10, Praha 2003, str. 1013 - 1033

MURÍŇOVÁ D., Ženy v Saudské Arábii; in: *Lidé a země*, roč. III, 1999, č. 9, str. 552 - 555

PAVLIŠ J., Arabská svatba; in: *Lidé a země*, roč. IIL, 1999, č. 9, str. 562 - 563

2) v cizích jazycích:

ABÚ ZAHRA A., Qánún al-wasíja wa-l-džadíd fíhi; in: *Madžallat al-qánún wa-l-iqtisád*, as-sanat 17, ᶜadad 3 wa 4, 1947, s. 1 - 41

AJETUNMOBI M. A., Collection and Review of Cases of al -ᶜAwl (Pro-Rata Reduction) in Sharíᶜah Law of Succession; in: *Islamic Studies*, vol. 27, No.3, 1988, pp. 209 - 219

al-ᶜALAMI D. S., Legal Capacity with Specific Reference to the Marriage Contract; in: *Arab Law Quarterly*, No. 2, 1991, pp. 190 - 204

al-ᶜALAMI D. S., Law No. 100 of 1985 Amending Certain Provisions of Egypt's Personal Status Laws; in: *Islamic Law and Society*, vol. 1, No 1, 1994, pp. 116 – 136

al-ᶜALAMI D. S., Mutᶜat at-taláq under Egyptian and Jordanian Law; in: *YIMEL*, vol. 2, 1995, pp. 54 – 60

al-ᶜALAMI D. S., Remedy or Device? The System of Khulᶜ and the Effects of its Incoporation into Egyptian Personal Status Law; in: *YIMEL*, vol. 6, 1999 – 2000, pp. 134 - 139

al-ᶜALAMI D. S., Can the Islamic Device of Khulᶜ Provide a Remedy for non-Muslim Women in Egypt?; in: *YIMEL*, vol. 8, 2001-2002 , pp. 122 - 125

ALTORKI S., Milk-Kinship in Arab Society: An Unexplored Problem in the Ethnography of Marriage; in: *Ethnology. An International Journal of Cultural and Social Anthropology*, vol. XIX, No. 2 (April 1980), pp. 233 - 244

AMANULLAH M., Opinions of Modern Egyptian Scholars about Family Planning in Islam; in: *Arab Law Quarterly*, 2003, pp. 184 - 196

ANDERSON J. N. D., A Draft Code of Personal Law for ᶜIráq; in: *BSOAS*, vol. XV, 1953, pp. 43 - 60

ANDERSON J. N. D., The Syrian Law of Personal Status; in: *BSOAS*, vol. XVII, 1955, pp. 34 - 49

ANDERSON J. N. D., Recent Reforms in the Islamic Law of Inheritance; in: *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 14, No. 2 (April 1965), pp. 349 - 365

ANSARI-POUR M. A., The Legal Relationship of a Father with his Illegitimate Child under Islamic and Iranian Law; in: *YIMEL*, vol. 6, 1999 – 2000, pp. 140 - 155

ANSARI-POUR M. A., Remuneration for Work Done by a Wife under Islamic and Iranian Law; in: *YIMEL*, vol. 8, 2001 – 2002, pp. 108 - 121

ARABI O., The Dawning of the Third Millennium on Shariᶜa: Egypt's Law No. 1 of 2000, or Women May Divorce at Will; in: *Arab Law Quarterly* , 2001, pp. 2 – 21

AWAD B. A., The Status of Women in Islam; in: *The Islamic Quarterly*, vol. VIII, Nos. 1& 2, 1964, pp. 17 - 24

al-AZHARY SONBOL A., Tá'a and Modern Legal Reform: A Rereading; in: *Islam and Christian-Muslim Relations*, No. 3, 1998, pp. 285 - 294

BERGER M. S., Public Policy and Islamic Law: The Modern Dhimmi in Contemporary Egyptian Family Law; in: *Islamic Law and Society*, vol. 8, No. 1, 2001, pp. 88 - 136

BERGER M. S., Conflicts Law and Public Policy in Egyptian Family Law. Islamic Law through the Backdoor; in: *The American Journal of Comparative Law*, vol. 50, No. 3, 2002, pp. 555 – 594

BÖRNER A., Die Eheschliessung im marokkanischen Recht – Form und Beweis; in: *StAZ*, Jhg. 46, Nr. 12, 1993, S.377-386

BUSKENS L., Recent Debates on Family Law Reform in Morocco: Islamic Law as Politics in an Emerging Public Sphere; in: *Islamic Law and Society*, vol. 9, No. 1, 2003, pp. 70 - 131

CAROLAN M. T. et al., Contemporary Muslim Families: Research and Practice; in: *Contemporary Family Therapy*, vol. 22, No. 1, 2000, pp. 67 - 79

CARROLL L., The Hanafi Law of Intestate Succession: A Simplified Approach; in: *Modern Asian Studies*, vol. 17, No. 4, 1984, pp. 629 – 670

CARROLL L., The Ithna Ashari Law of Intestate Succession: An Introduction to Shia Law Applicable in South Asia; in: *Modern Asian Studies*, vol. 19, No. 1, 1985, pp. 85 – 124

CARROLL L., Life Interests and Inter-Generational Transfer of Property Avoiding the Law of Succession; in: *Islamic Jaw and Society*, vol. 8, No. 2, 2001, pp. 245 – 286

CEBECIOĞLU T., Änderungen im Staatsangehörigkeitsrecht der Türkei; in: *StAZ*, Jhg. 48, Nr. 8, 1995, S. 234 – 235

al-CHEIKH N. M.,The 1998 Proposed Civil Marriage Law in Lebanon: The Reaction of the Muslim Communities; in: *YIMEL*, vol. 5, 1998 – 1999, pp. 147 - 161

CILARDO A., Historical Development if the Legal Doctrine Relative to the Position of the Hermaphrodite in the Islamic Law; in: *The Search. Journal for Arab and Islamic Studies*, vol. 7 (Winter 1986), pp. 128 – 170

CILARDO A., On Some Recent Laws on the Islamic Law of Inheritance; in: *Al-Musta^{c}rib*, pp. 193 – 204

DEMOSTHENOUS-PASHALIDOU A., Rechtskollisione bei der Auflösung von Mischehen zwischen Muslimen und Andersgläubigen; in: *Der Islam*, Bd 76, 1999, S. 313 – 333

DEURASEH N., Is Birth Control Permissible by Islamic Law (Shari^{c}ah)?; in: *Arab Law Quarterly*, 2003, pp. 90-97

DUNNE B. W., Homosexuality in the Middle East: An Agenda for Historical Research; in: *Arab Studies Quarterly*, vol. 12, Nos. 3 & 4, 1990, pp. 55 - 82

EBERT H. – G., The Problem of Adoption under Modern Islamic Legislation in the Arab States; in: *Al-Musta^{c}rib*, pp. 205 – 212

ELWAN O.– OTTO D., Die Polygamie im pakistanischen Recht; in: *StAZ*, Jhg. 53, Nr. 4, 2000, S. 97 - 102

ELWAN O.- MENHOFER B., Talaq nach iranischem Recht und die wesensmässige Zuständigkeit deutscher Gerichte; in: *StAZ*, Jhg. 58, Nr. 6, 2005, S. 168 - 174

FLOOR W., Some Notes on Mut^{c}a; in: *ZDMG*, Bd. 138, H. 2, 1988, S. 326 – 331

FORSTNER M., Neuerliche Änderungen im tunesischen Personenstandsgesetz; in: *StAZ*, Jhg.35, Nr.1,1982, S. 17-19

FORSTNER M., Änderungen im ägyptischen Eherecht; in: *StAZ*, Jhg. 39, Nr. 5, 1986, S. 130 – 134

FORSTNER M., Das neue algerische Ehe – und Kindschaftsrecht : Gesetz und soziale Wirklichkeit (Teil 1); in: *StAZ*, Jhg. 40, Nr. 7/8, 1987, S. 197 – 221,

FORSTNER M., Das neue algerische Ehe – und Kindschaftsrecht : Gesetz und soziale Wirklichkeit (Teil 2); in: *StAZ*, Jhg. 40, Nr. 9, 1987, S. 237 – 249

FORSTNER M., Das neue jemenitische Ehe – und Kindschaftsrecht von 1992 (Teil 1); in: *StAZ*, Jhg. 46, Nr. 8, 1993, S. 249 – 256

FORSTNER M., Das neue jemenitische Ehe – und Kindschaftsrecht von 1992 (Teil 2); in: *StAZ*, Jhg. 46, Nr. 9, 1993, S. 280 - 294

FORSTNER M., Veränderungen im marokkanischen Ehe – und Familienrecht; in: *StAZ*, Jhg. 47, Nr. 7, 1994, S. 214 - 219

FORSTNER M., Veränderungen im tunesischen Ehe – und Kindschaftsrecht; in: *StAZ*, Jhg. 48, Nr. 1, 1995, S. 1 - 8

GAAFAR S. – MOURAD M., La loi du „Khol", devenue définitive, reste en faveur de la femme; in: *Le Progrès Egyptien*, 7 Janvier 2003, p. 4

GHANÍM M. A., As-sihr wa–l -ᶜalláqát az-zaudžíja fi –l -mudžtamaᶜát ar-rífija. Dirásat anthrúbúlúdžíja fi baᶜdi qurá muháfazat ad-Daqahlíja bi-Misr; in: *Al-Mustaᶜrib*, pp. 125 - 134

GILADI A., Normative Islam Versus Local Tradition: Some Observations on Female Circumcision with Special Reference toEgypt; in: *Arabica*, t. XLIV, N° 2, 1997, pp. 254 - 267

GRASSINGER G. E., Die Adoption nach dem revidierten türkischen Zivilgesetzbuch; in: *StAZ*, Jhg. 58, Nr. 5, 2005, S. 129 – 139

GRAUL H., Rechtliche Probleme deutsch - marokkanischer Ehen; in: *StAZ*, Jhg. 31, Nr. 4, 1978, S. 93 - 97

HASAN A., Granting Khul^{c} for a Non-Muslim Couple in Egyptian Personal Status Law: Generosity or Laxity?; in: *Arab Law Quarterly*, 2003, pp. 81 - 89

HAWTING G. R., The Role of Qur'án and Hadíth in the Legal Controversy about the Right of a Divorced Woman during Her „Waiting Period" (^{c}Idda); in: *BSOAS*, vol. LII, No. 3, 1989, pp. 430 – 445

al-HIBRI A. Y., Muslim Women's Rights in the Global Village: Challenges and Opportunities; in: *Journal of Law and Religion*, vol. XV, No. 1-2, 2000, pp. 37 - 66

HINCHCLIFFE D., The Iranian Family Protection Act; in: *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 17, No. 2, 1968, pp. 516 - 521

HINCHCLIFFE D., Polygamy in Traditional and Contemporary Islamic Law; in: *Islam and the Modern Age*, vol. 1, No. 3 (November 1976), pp. 13 - 38

HRUŠKOVIČ I., Právne systémy vybraných krajín Perzského zálivu; in: *Právny obzor*, roč. 78, 1995, č. 2, str. 127 – 138

JANSEN W., Sleeping in the Womb: Protracted Pregnancies in the Maghreb; in: *The Muslim World*, vol. 90, No. 1 - 2, 2000, pp. 218 – 237

JONES-PAULY C., Use of the Qur'án in Key Pakistani Court Decisions on Ziná' and Qadf; in: *Arabica*, t. XLVII, N° 3-4, 2000, p. 539 - 553

KAMALI M. H., Divorce and Women's Rights: Some Muslim Interpretations of S. 2:228; in: *The Muslim World*, vol. LXXIV, No. 2, 1984, pp. 85 – 95

KEBIR Y., The Status of Children and their Protection in Algerian Law, Part I; in: *YIMEL*, vol. 5, 1998 – 1999, pp. 162 - 170

KEBIR Y., The Status of Children and their Protection in Algerian Law, Part II; in: *YIMEL*, vol. 6, 1999 – 2000, pp. 156 - 162

KIMBER R., The Qur'anic Law of Inheritance; in: *Islamic Law and Society*, vol. 5, No. 3, 1998, pp. 291 – 325

KRÜGER H.- KÜPPERS N. F., Bahrain: Änderungen des Staatsangehörigkeitsrechts; in: *StAZ*, Jhg. 43, Nr.1, 1990, S.24

KRÜGER H.- KÜPPERS N. F., Bahrain: Änderungen des Staatsangehörigkeitsrechts; in: *StAZ*, Jhg. 43, Nr. 6, 1990, S. 178 -179

KRÜGER H., Zur Eheschließung von Tunesierinnen mit Nichtmuslimen; in: *StAZ*, Jhg. 51, Nr. 8, 1998, S. 251 - 252

KRÜGER H., Das Recht der Eheschließung in den Vereinigten Arabischen Emiraten; in: *StAZ*, Jhg. 52, Nr. 3, 1999, S. 65 - 68

LAYISH A. – SHMUELI A., Custom and Sharí'a in the Bedouin Family According to Legal Documents from the Judaean Desert; in: *BSOAS*, vol. 42, 1979, pp. 29 - 45

LAYISH A., The Druze Testamentary Waqf; in: *Studia Islamica*, vol. LXXI, 1990, pp. 127 - 154

LAYISH A., Bequests as an Instrument for Accommodating Inheritance Rules: Israel as Case Study; *Islamic Law and Society*, vol. 2, No. 3 (October 1995), pp. 282 - 319

LAYISH A., The Family Waqf and the Shar'i Law of Succession in Modern Times; in: *Islamic Law and Society*, vol. 4, No. 3, 1997, pp. 352 - 388

MAHDAVI – DAMGHANI A., The Marriage Contract in Iranian Civil Law; in: *Harvard Middle Eastern and Islamic Review*, vol. 6, 2000 – 2001, pp. 82 - 93

MAYER A. E., Reform of Personal Status Laws in North Africa: A Problem of Islamic or Mediterranean Laws?; in: *Middle East Journal*, vol. 49, No. 3, 1995, pp. 432 - 446

Mc LARNEY E., The Algerian Personal Statute: A French Legacy; in: *The Islamic Quarterly*, vol. XLI, No. 3, 1997, pp. 187 - 217

MOMENI J., Divorce in the Islamic Context (Emphasis on Shi'ite Islam; in: *Islamic Culture*, vol. LX, No. 2 (April 1989), pp. 1 – 40

MOORS A., Women and Dower Property in Twentieth-Century Palestine: The Case of Jabal Nablus; in: *Islamic Law and Society*, vol. 1, No. 3, 1994, pp. 301 - 331

NAJJAR F. M., Egypt's Laws of Personal Status; in: *Arab Studies Quarterly*, vol. 10, No. 3, 1988, pp. 319 – 344

NAQVI A. R., The Family Protection Act of Iran; in: *Islamic Studies*, vol. VI, No. 3, 1967, pp. 241 - 265

NAQVI A. R., Adoption in Muslim Law; in: *Islamic Studies*, vol. XIX, No. 4, 1980, pp. 283 – 302

NAVEH I., The Tort of Injury and Dissolution of Marriage at the Wife's Initiative in Egyptian Mahkamat an-Naqd Rulings; in: *Islamic Law and Society*, vol.9, No.1, 2002, pp. 16 - 41

NELLE D., Neue familienrechtliche Entwicklungen im Maghreb (Marokko, Algerien, Libyen, Mauretanien und Tunesien); in: *StAZ*, Jhg. 57, Nr. 9, 2004, S. 253 – 269

POHLY M., Die Taliban und ihre Freunde: ausländische Machtinteressen; in: *Pogrom*, Jhg. XXVII, Nr. 202, 1999, S. 20-22

POWERS D. S., On Bequests in Early Islam; in: *Journal of Near Eastern Studies*, vol. 48, No. 1 (January 1989), pp. 185 – 200

RAPOPORT Y., Matrimonial Gifts in Early Islamic Egypt; in: *Islamic Law and Society*, vol. 7, No. 1, 2000, pp. 1 – 36

RISPLER-CHAIM V., The Islamic Ethics of Abortion in the Traditional Islamic Sources; in: *The Muslim World*, vol. LXXXIX, No. 2, 1999, pp. 122 – 143

ROHE M., Rechtsfragen bei Eheschliessungen mit muslimischen Beteiligten; in: *StAZ*, Jhg. 53, Nr. 6, 2000, S. 161 – 169

ROHE M., Das neue ägyptische Familienrecht: Auf dem Weg zu einem zeitgemäßen islamischen Recht; in: *StAZ*, Jhg. 54, Nr. 7, 2001, S. 193 - 206

ROSEN L., Law and Custom in the Popular Legal Culture of North Africa; in: *Islamic Law and Society*, vol. 2, No. 2, 1995, pp. 194 – 208

RUMPF C., Das neue türkische Zivilgesetzbuch; in: *StAZ*, Jhg. 55, Nr. 4, 2002, S. 97 - 122

RUSTUM SHEHADEH L., Women in the Discourse of Sayyid Qutb; in: *Arab Studies Quarterly*, vol. 22, No. 3, 2000, pp. 45-55

SAAD W., Grundzüge des ägyptischen Ehe - und Kindschaftsrechts; in: *StAZ*, Jhg. 36, Nr. 6, 1983, S. 153 - 164

SARDAR ALI S., Is an Adult Muslim Woman Sui Juris? Some Reflections on the Concept of „Consent in Marriage" without a Wali; in. *YIMEL*, vol. 3, 1996, pp. 156 -174

SCHOLZ P., Scharia in Tradition und Moderne – Eine Einführung in das islamische Recht; in: *JURA*, Jhg. 23, H. 8, 2001, S. 525 - 534

SCHOLZ P., Islam-rechtliche Eheschliessung und deutscher ordre public; in: *StAZ*, Jhg. 55, Nr. 11, 2002, S. 321 - 334

SELMECI A., „Laßt uns Frauen nicht im Stich !" – die afghanische Ärztin Hanifa Nawed; in: *Pogrom*, Jhg. XXVII, Nr. 202, 1999, S. 23

SHAH S. S., Fosterage as a Ground of Marital Prohibition in Islam and the Status of Human Milk Banks; in: *Arab Law Quarterly*, pp. 4 - 7

SHAHAM R., Judicial Divorce at the Wife's Initiative: The Sharíʿa Courts of Egypt, 1920 – 1955; in: *Islamic Law and Society*, vol. 1, No. 2, 1994, pp. 217 - 257

SHAHAM R., Custom, Islamic Law, and Statutory Legislation: Marriage Registration and Minimum Age at Marriage in the Egyptian Sharíʿa Courts; in: *Islamic Law and Society*, vol. 2, No. 3, 1995, pp. 258 – 261

SHAHAM R., Jews and the Sharíʿa Courts in Modern Egypt; in: *Studia Islamica*, t. 82, N° 2, 1995, p. 113 - 136

SHAHAM R., State, Feminists and Islamists – the Debate over Stipulations in Marriage Contracts in Egypt; in: *BSOAS*, vol. 62, No. 3, 1999, pp. 462 – 483

SILAGI M., Der Geltungsbereich des iranischen Zustimmungsvorbehalts bei Einbürgerungen und seine Schranken; in: *StAZ*, Jhg. 51, Nr. 2, 1998 , S. 40 - 43

SOHBI S. H., Women's Rights in Yemen Today; in: *YIMEL*, vol. 6, 1999 – 2000, pp. 76 – 86

SPIERLING O., Acknowledgement and Adoption under Islamic Law; in: *Lex arabiae*, vol. IV, No. 1, 2000, pp. 6 - 8

STEWART F. H., The Woman, Her Guardian, and Her Husband in the Law of the Sinai Bedouin; in: *Arabica*, t. XXXVIII, N° 1, 1991, p. 102 - 129

SUJIMON M. S., The Treatment of the Foundling (al-Laqit) according to the Hanafis; in: *Islamic Law and Society*, vol. 9, No. 3, 2002, pp. 358 – 385

TABIU M., Unlawful Marriages and Their Effect in Islamic Law of the Maliki School; in: *Islamic Studies*, vol 31, No. 3, 1992 pp. 319 - 337

TELLENBACH S., Änderungen im marokkanischen Familienrecht; in: *FamRZ*, Jhg. 41, H. 15, 1994, S. 943 - 945

TEMEL E., Ehescheidung nach türkischem Recht, unter besonderer Berücksichtigung der Entscheidungen des Kassationshofs; in: *StAZ*, Jhg. 56, Nr. 11, 2003, S. 324 - 334

TOUBA J. R., Effects of the Islamic Revolution on Women and the Family in Iran; in: , pp. 131 - 151

WELCHMAN L., The Development of Islamic Family Law in the Legal System of Jordan; in: *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 37, 1988, pp. 868 - 886

WELCHMAN L., In the Interim: Civil Society, the Shar^{c}i Judiciary and Palestinian Personal Status Law in the Transitional Period; in: *Islamic Law and Society*, vol. 10, No. 1, 2003, pp. 34 –69

WIEDENSOHLER G., Vertragliche Ehescheidungen im islamischen Recht, dargestellt am Beispiel Kuwaits; in: *StAZ*, Jhg. 44, Nr. 2, 1991, S. 40 - 43

WÜRTH A., A Sana^{c}a Court: The Family and Ability to Negotiate; in: *Islamic Law and Society*, vol. 2, No. 3, 1995, pp. 320 - 340

WÜRTH A., Stalled Reform: Family Law in Post-Unification Yemen; in: *Islamic Law and Society*, vol. 10, No. 1, 2003, pp. 12 - 33

YASSARI N., Die Brautgabe nach iranischem Recht; in: *StAZ*, Jhg. 56, Nr. 7, 2003, S. 198 - 201

ZAHRAA M. – MALEK N. A., The Concept of Custody in Islamic Law; in: *Arab Law Quarterly*, 1998, pp. 155 - 157